

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

**Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ –
ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗΣ – ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟΥ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ
ΗΛΙΚΙΑΣ 0 – 6 ΕΤΩΝ**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΜΑΡΙΝΑ**

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΑΜΑΛΙΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ – JOHNSON, Ph. D.

ΠΑΤΡΑ 2000

Τα παιδιά σου δεν είναι παιδιά σου.
Είναι οι κόρες και οι γιοι της ζωής
που γι αυτή λαχταρούν.
Μπορείς να τους δίνεις την αγάπη σου,
όχι όμως και τις σκέψεις σου
γιατι έχουν δικές τους.
Μπορείς να στεγάζεις τα κορμιά τους,
όχι όμως και τις ψυχές τους
γιατί οι ψυχές τους ζουν στο σπίτι του αύριο.
Αυτό το σπίτι δεν μπορείς να το επισκεφτείς
μήτε ακόμη και στα όνειρά σου.
Μπορείς να μυχθείς για να γίνεις σαν κι αυτά
όμως μη γυρεύεις να τα κάνεις σαν και σένα.

«Ο κήπος του Προφήτη»
(από την ποιητική συλλογή του
Χαλίλ Γκιμπράν)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

- ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ.....	1
B. ΣΚΟΠΟΣ.....	2
Γ. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ.....	3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

- ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

A. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ.....	9
1. Έννοια και σημασία της ανάπτυξης και εξέλιξης του ατόμου.....	9
2. Επιστημονικές θεωρίες σχετικά με την ανθρώπινη ανάπτυξη και εξέλιξη	10
α. Η θεωρία του Freud.....	10
β. Η θεωρία του Erikson.....	13
γ. Στάδια εξατομίκευσης – αποχωρισμού κατά τη Mahler.....	17
3. Συμπεριφορά και αυτοεκτίμηση.....	18
4. Ανάπτυξη αυτοεκτίμησης.....	21
5. Μίμηση προτύπων : αυτοενίσχυση – κοινωνικές αμοιβές.....	23
6. Η αντίληψη του εαυτού μας : αυτοεικόνα και αυτοαντίληψη.....	25
B. ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΥΣ – ΠΑΙΔΙΟΥ (0 – 6 ΕΤΩΝ).....	28
Γ. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	30
Δ. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	33
1. Ιστορική αναδρομή.....	33
2. Σκοπός της οικογένειας	34
3. Η οικογένεια ως παράγοντας διαμόρφωσης της προσωπικότητας του παιδιού.....	35
4. Σχέση γονιού – παιδιού	37
α. Γονικότητα και συναισθήματα.....	39
β. Γονεϊκή δύναμη.....	41
5. Σχέση μητέρας – παιδιού.....	43
6. Σχέση πατέρα – παιδιού.....	46

**Ε. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ – ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΣΤΗΝ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ – ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗΣ –**

ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟΥ	48
1. Εισαγωγή.....	48
2. Ιστορική αναδρομή.....	49
3. Τι είναι ο παιδικός σταθμός και τι το νηπιαγωγείο.....	49
4. Σκοπός.....	50
5. Ρόλος νηπιαγωγείου – παιδικού σταθμού.....	50
6. Παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού.....	52
A. Νηπιαγωγός	52
1. Προσωπικότητα νηπιαγωγού.....	52
1.1 Τύποι συμπεριφοράς νηπιαγωγού.....	54
2. Σχέση παιδιού – νηπιαγωγού.....	55
3. Εκπαίδευση και προσόντα νηπιαγωγού.....	58

ΣΤ. ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ – ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ	58
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	61
- ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΣΕ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	62
- ΚΛΙΜΑΚΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ	63
α. Σχεδιασμός της έρευνας.....	63
β. Δείγμα.....	63
γ. Υπόθεση έρευνας	67
δ. Χρήση ερευνητικών εργαλείων.....	64
ε. Περιορισμοί έρευνας.....	67
στ. Τρόποι ανάλυσης των δεδομένων.....	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

**ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ
ΕΡΕΥΝΑΣ**

1. Εισαγωγή.....	68
2. Αποτελέσματα - συμπεράσματα βιβλιογραφικής μελέτης.....	68

α. Συμπεριφορά παιδιού που φανερώνει αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό.....	68
β. Ανατροφή που ενισχύει την αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό.....	69
γ. Ανατροφή που δεν ενισχύει την αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό.....	70
δ. Συμπεριφορά νηπιαγωγού που ενισχύει την αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό.....	72
3. Αποτελέσματα πιλοτικής έρευνας	73
Α. Παρατήρηση σε νηπιαγωγεία.....	73
Β. Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας.....	77
1. Το δείγμα	77
4. Έλεγχος υπόθεσης.....	78
- Περιγραφική στατιστική.....	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

A. ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΜΕ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ.....	88
1. Συσχετισμός της συμπεριφοράς της νηπιαγωγού με το θεωρητικό υλικό.....	88
1. Συσχετισμός της συμπεριφοράς των παιδιών με το θεωρητικό Υλικό.....	90
2. Συσχετισμός Κλίμακας Ψυχολογικής Ωριμότητας των δύο νηπιαγωγών με την παρατήρηση στα νηπιαγωγεία και με το θεωρητικό υλικό.....	91
B. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	91
Γ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	92

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	94
------------------------	----

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΣΧΕΔΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

ΒΙΒΛΙΑ

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΔΕΙΣ – ΛΕΞΙΚΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πρώτο αυτό κεφάλαιο παρουσιάζεται το πρόβλημα και ο σκοπός της μελέτης, καθώς επίσης και οι ορισμοί που χρησιμοποιούνται στην πτυχιακή αυτή εργασία.

A.ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Μέσα από συγγράμματα θεωριών της ανάπτυξης του ατόμου (Freud 1916, Mahler 1975, Erikson 1976,) φαίνεται ότι κατά τα πέντε ως έξι πρώτα χρόνια της ζωής διαμορφώνεται στο άτομο ο βασικός σκελετός της προσωπικότητας και επομένως οι εμπειρίες των 5-6 αυτών χρόνων, δίνουν ιδιαίτερο βάρος στο τελικό σχηματισμό της προσωπικότητας του.

Σύμφωνα με τους παραπάνω αναφερόμενους θεωρητικούς, τα παιδιά που αναπτύσσονται ομαλά στα πρώτα στάδια της ζωής τους, αυτά τα πρώτα χρόνια της ανάπτυξής τους, δημιουργούν συνήθως ως ενήλικες υγιή προσωπικότητα. Αντίθετα τα παιδιά που παρουσιάζουν μεγάλες δυσκολίες κατά την ανάπτυξή τους, σπάνια δημιουργούν μια υγιή προσωπικότητα ως ενήλικες (Erikson, 1976).

Η υπόθεση αυτής της πτυχιακής είναι ότι όσο πιο ώριμα λειτουργούν οι ενήλικοι που έχουν τη φροντίδα και εποπτεία των παιδιών (0-6 ετών), τόσο περισσότερο ενισχύουν την ομαλή και σταθερή ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης-αυτοπεποίθησης-αυτοσεβασμού του παιδιού.

Δηλαδή όταν ο ενήλικας λειτουργεί σε σχετικά υψηλά επίπεδα ψυχολογικής ωριμότητας (Johnson-Toumas, 1990) είναι σχετικά σταθερός, έχει ευελιξία, έχει αναπτυγμένο χιούμορ, είναι δεκτικός της διαφορετικότητας του κάθε παιδιού, κατά συνέπεια το παιδί νιώθει μια θετική ως επί το πλείστον στάση στην κάθε του συμπεριφορά. Έτσι νιώθει άνετα και ενισχύεται η αυτοεκτίμησή του.

Για να ερευνηθεί η υπόθεση θα μελετηθεί το θέμα βιβλιογραφικά. Θα γίνει συμμετοχική παρατήρηση σε παιδικούς σταθμούς και συγχρόνως μια ενδεικτική πιλοτική έρευνα.

B. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της μελέτης είναι να διερευνηθεί βιβλιογραφικά και με τη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης, πώς αναπτύσσεται η αυτοεκτίμηση, η αυτοπεποίθηση και ο αυτοσεβασμός, κατά τη βρεφική και προσχολική ηλικία (0-6 ετών), καθώς και να διερευνηθεί η επίδραση των γονιών και του παιδικού σταθμού ή του νηπιαγωγείου στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης, αυτοπεποίθησης και αυτοσεβασμού στα παιδιά της ηλικίας αυτής.

Επιμέρους σκοπός είναι ο προσδιορισμός της έννοιας της αυτοεκτίμησης, αυτοπεποίθησης και αυτοσεβασμού, καθώς και τα χαρακτηριστικά των ατόμων που δρουν σε υψηλά ή χαμηλά επίπεδα ψυχολογικής ωριμότητας και έχουν την εποπτεία των παιδιών 0-6 ετών. Στη συνέχεια εξετάζεται η επίδρασή τους στα παιδιά. Εφόσον οι παιδαγωγοί, Κοινωνικοί Λειτουργοί και γονείς, ασχολούνται, ο καθένας με το δικό του τρόπο, με το άτομο, την ανάπτυξη και εξέλιξή του, τη συμπεριφορά του, θα πρέπει και ο οι ίδιοι οι ειδικοί και το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον (στην προκειμένη περίπτωση οι γονείς), ως προσωπικότητες να λειτουργούν σε υψηλά επίπεδα ψυχολογικής ωριμότητας και να έχουν αναπτύξει επαρκώς τους τρεις παράγοντες ψυχολογικής ωριμότητας που εξετάζονται σε αυτή την εργασία, δηλαδή την αυτοεκτίμηση, αυτοπεποίθηση και τον αυτοσεβασμό. Διαφορετικά, υποθέτουμε ότι δεν θα έχουν την ικανότητα να παρέμβουν αποτελεσματικά. Στην περίπτωση που ο Κοινωνικός Λειτουργός δεν έχει αποκτήσει ικανοποιητικά επίπεδα Ψυχολογικής Ωριμότητας δεν θα μπορεί να είναι ικανοποιημένος από τον εαυτό του, άρα δεν θα μπορεί να είναι και αποτελεσματικός στην δουλειά του.

Μ'αυτή τη μελέτη επιδιώκεται η περαιτέρω διευκρίνηση των παραγόντων αυτοεκτίμηση, αυτοπεποίθηση, αυτοσεβασμός, που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του ατόμου.

Γ. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Ακολουθούν ορισμοί των κυρίων όρων που θεωρήθηκαν σημαντικοί σ'αυτή τη πτυχιακή εργασία.

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί για την αυτοεκτίμηση ,έτσι παρουσιάζονται εδώ μερικοί και ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο μια πιο ολοκληρωμένη παρουσίαση , αφού το θέμα απαιτεί μεγαλύτερη ανάπτυξη.

ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ

-«Αυτοεκτίμηση είναι η προσωπική κρίση της αξίας του ατόμου, η οποία εκφράζεται με τις στάσεις που αναπτύσσει απέναντι στον εαυτό του». (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό, Αθήνα 1991-Τόμος 2^{ος}, σελ.889)

-Η Αναστασία Χουντουμάδη και η Λένα Πατεράκη ορίζουν την αυτοεκτίμηση ως «την αλήθεια της προσωπικής αξίας που έχει το άτομο για τον εαυτό του». (Λεξικό ψυχολογικών όρων, Αθήνα – Γιάννενα 1989, σελ.307)

-Η αυτοεκτίμηση σύμφωνα με την Virginia Satir ορίζεται ως η πίστη στην αξία του εαυτού (Virginia Satir, Πλάθωντας Ανθρώπους, 1988 σελ. 41) και η ικανότητα να δίνει κανείς αξία στον εαυτό του και να τον μεταχειρίζεται με αξιοπρέπεια, αγάπη και αλήθεια. (Λεξικό ψυχολογικών όρων, Αθήνα – Γιάννενα, 1989).

Στην παρούσα πτυχιακή όταν χρησιμοποιείται ο όρος «αυτοεκτίμηση», θα εννοείται ως η προσωπική κρίση της αξίας του ατόμου, η ικανότητα να δίνει το άτομο αξία στον εαυτό του και να τον μεταχειρίζεται με αξιοπρέπεια και αγάπη και που έχουν τη δυνατότητα να ακολουθούν μια δυναμική η οποία αυξάνει ή μειώνει την αυτοεκτίμηση. Δηλαδή η

αυτοεκτίμηση δεν είναι κάτι στατικό αλλά έχει δυναμικό υπόστατο.
(προσωπική επικοινωνία, Johnson, 2000)

ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗ

-«Η εμπιστοσύνη στον εαυτό μας στις δυνατότητες του».
(Τεργόπουλος-Φυτράκης, Ελληνικό Λεξικό Αθήνα 1993, σελ.131)

-«Η πεποίθηση κάποιου στις δικές του δυνατότητες και ικανότητες»
(Εγκυκλοπαίδεια «Υδρεία» Αθήνα, Τόμος 12^{ος} σελ.148)

Στην παρούσα πτυχιακή όταν αναφέρεται ο όρος «αυτοπεποίθηση» θα είναι με την έννοια του πιο πάνω ορισμού και, όπως η αυτοεκτίμηση, εδώ θεωρείται όχι κάτι στατικό αλλά δυναμικό. (προσωπική επικοινωνία, Johnson, 2000)

ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟΣ

-Ορίζεται ως «η αξιολόγηση της αυτοαντίληψης, την οποία έχει σχηματίσει το άτομο, η εκτίμηση όταν η αυτοαντίληψή του άπτεται των κριτηρίων και των αξιών του.Επηρεάζει τις στάσεις και τις συμπεριφορές του. Εάν δεν του αρέσει η ιδέα που έχει για τον εαυτό του, τείνει να γίνει αρνητικό και κυριεύεται από κατάθλιψη » (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια, Λεξικό Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1989, Σελ.910, Τόμος 2^{ος}). Έτσι και ο αυτοσεβασμός, όπως η αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, εξετάζεται όχι σαν στατική έννοια αλλά σαν δυναμική. (προσωπική επικοινωνία, Johnson, 2000)

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ

-«Ψυχολογικά η ωρίμανση μπορεί να ορισθεί ως μια εξελικτική διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα διαφοροποιούνται, αποχωρίζονται από την αρχική τους οικογένεια ενώ εξακολουθούν να διατηρούν κάποια συναισθηματική επαφή μαζί τους και με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνουν μια

σχετική (relative) διαφοροποίηση, αυτονομία, ή εξατομίκευση».(Johnson - Τουρνάς 1995, σελ. 23). Η ωρίμανση σύμφωνα με την Johnson (προσωπική επικοινωνία, 2000) δεν είναι κάτι στατικό αλλά λειτουργεί δυναμικά. Επομένως όσο το άτομο λειτουργεί σχετικά αυτόνομα τόσο πιο ευέλικτο είναι, έχει καλύτερη αυτοεικόνα και αυτοαντίληψη, αυξημένη αυτοπεποίθηση, αυτοσεβασμό και αυτοεκτίμηση. Δηλαδή, η έννοια ψυχολογική ωριμότητα είναι δυναμική άρα οι παράγοντές της - αυτοεκτίμηση, αυτοπεποίθηση, αυτοσεβασμός - είναι δυναμικές έννοιες που αλλάζουν ανάλογα με το επίπεδο ψυχολογικής ωριμότητας με το οποίο λειτουργεί το άτομο. (προσωπική επικοινωνία, Johnson, 2000)

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

-«Την ενότητα και ακαιρεότητα του ατόμου. Το σύνολο των διακριτικών του χαρακτηριστικών και της ιδιοτυπίας της συμπεριφοράς του». (Γενική Ψυχολογία, Νασιάκου, Αθήνα 1982 σελ. 50).

-«Η ψυχολογική, πνευματική και ηθική οντότητα του υποκειμένου». (Ελληνικό Λεξικό, Τεγόπουλος - Φυτράκης, Αθήνα 1993, σελ.649).

-«Το εξαιρετο άτομο που με τη δραστηριότητα και την αυτονομία του ασκεί ένα ιδιαίτερο γόητρο στο περιβάλλον του. Νοείται η ισόρροπη ανάπτυξη όλων των πνευματικών, ψυχικών και σωματικών ικανοτήτων και δυνατοτήτων του ανθρώπου». (Λεξικό βασικών εννοιών- Διαμαντόπουλος, Αθήνα 1984, σελ.327)

-«Οι θετικές ηθικές αξίες που συγκροτούν την ατομικότητα ενός ανθρώπου ως τις σχέσεις τους με τους άλλους» (Εγκυκλοπαίδεια «ΓΙΑ ΣΑΣ ΠΑΙΔΙΑ» Αθήνα 1988, Τόμος 13^{ος}, σελ.179)

-«Το σύνολο των πνευματικών, ψυχικών και ηθικών χαρισμάτων, καθώς και των ικανοτήτων ενός ατόμου. Είναι τα ιδιαίτερα στοιχεία που απαρτίζουν μια οντότητα και διακρίνουν το ένα άτομο από το άλλο». (Εγκυκλοπαίδεια «Υδρόγειος», Αθήνα 1998, Τόμος 13^{ος}, σελ.179).

Στην παρούσα πτυχιακή ο όρος προσωπικότητα χρησιμοποιείται με την έννοια του πιο πάνω ορισμού.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

-«Είναι η πολύπλευρη διαδικασία ανάπτυξης των επαφών μεταξύ των ανθρώπων, υπαγορευόμενη από τις ανάγκες της κοινής δραστηριότητας». (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα 1990, Τόμος 4^{ος}, σελ.2023).

-«Η επικοινωνία ορίζεται από την προσπάθεια ενός ανθρώπου να στείλει ένα μήνυμα σε ένα άλλο άνθρωπο, με τη συνειδητή πρόθεση να προκαλέσει κάποια αντίδραση». (Μαλικιώση-Λοΐζου, Συμβουλευτική Ψυχολογία, 1994, σελ.283).

Στην παρούσα πτυχιακή ο όρος «επικοινωνία» αναφέρεται με την έννοια του πιο πάνω ορισμού.

EMPATHY (ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ)

-«Η διανοητική και συναισθηματική προσέγγιση, επαφή, επίγνωση και κατανόηση της ψυχικής κατάστασης ενός άλλου ατόμου χωρίς απώλεια της αντικειμενικότητας». (Ερμηνευτικό Λεξικό Ψυχιατρικών όρων, Μάνος, 1988, σελ. 38)

-«Ο όρος empathy χρησιμοποιήθηκε πρώτα στα γερμανικά ως Ein Fuhlung και είναι δύσκολο να μεταφραστεί στη γλώσσα μας, καθώς η αντίστοιχη λέξη «εμπάθεια» σημαίνει κάτι τελείως διαφορετικό αν όχι και το αντίθετο (εμπάθεια → εν + πάθος : κατάσταση , όπου κάποιος είναι γεμάτος πάθη, είναι εμπαιθείς). Έχει μεταγλωττιστεί από τον παιδαγωγό Ε. Πανούτσο ως ενσυναίσθηση ή εμπίωση». (Χαρτοκόλλης, 1991, σελ.330)

ΒΡΕΦΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

-«Ορίζεται ως η ηλικία που διαρκεί από τη γέννηση μέχρι το τέλος του δεύτερου χρόνου». (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια, Λεξικό Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1989, σελ.1043, τόμος 2^{ος}).

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

-«Η περίοδος από τα 2 μέχρι τα 5 ή 6 χρόνια είναι γνωστή ως προσχολική ηλικία, παρόλο που πολλά παιδιά στον κόσμο δεν φοιτούν ποτέ σε σχολείο». (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια, Λεξικό, Αθήνα 1991, τόμος 7^{ος}, σελ.4160).

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

-«Η οικογένεια είναι ομάδα ευρύτερη από το ζευγάρι που αποτελεί τη διαρκή και νόμιμη γενετήσια ένωση. Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα τους και συχνά και τρίτα πρόσωπα, που συνδέονται με τους συζύγους με στενούς συγγενικούς δεσμούς». (Κοινωνία του ανθρώπου-Τσαούση, Αθήνα 1991, σελ.440).

-«Ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με συνδέσμους αίματος και συνήθως κατοικούν κάτω από την ίδια στέγη». (Ελληνικό Λεξικό, Τεγόπουλος-Φυτράκης, Αθήνα 1993, σελ.258).

-«Η οικογένεια ορίζεται ως μια ομάδα προσώπων που συνδέονται μεταξύ τους με φυσικούς ή νομικούς δεσμούς και ζουν σε μια κοινή κατοικία, τελώντας μια σειρά από κοινωνικές και προσωπικές λειτουργίες και συνδεόμενοι εξ αίματος». (Κοκκινάκης, Οικογένεια και Κοινωνική Πολιτική, 1995, σελ.123).

-«Θεμελιώδες κοινωνικό κύτταρο, πάνω στο οποίο στηρίζεται ολόκληρη η δομή της κοινωνίας. Κατά την ιστορική πορεία του κόσμου, διαμορφώθηκε ως μονογαμικός δεσμός μεταξύ του άντρα και της γυναίκας

για την ικανοποίηση φυσικών αναγκών, την απόκτηση τέκνων και τη θεμελίωση μιας οικιακής κοινότητας». (Εγκυκλοπαίδεια «Υδρόγειος», Αθήνα 1998, Τόμος 11^{ος}, σελ.197).

Στην παρούσα πτυχιακή όταν αναφέρεται ο όρος οικογένεια θα είναι με την έννοια του πιο πάνω ορισμού.

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

-«Εκπαιδευτικό ίδρυμα στο οποίο φοιτούν νήπια και μικρά παιδιά, μέχρι την ηλικία των 5 ετών, οπότε μπορούν να γίνουν δεκτά στο δημοτικό σχολείο. Είναι δηλαδή το νηπιαγωγείο ο ειδικός κατώτερος προσχολικός βαθμός αγωγής των νηπίων».

(Εγκυκλοπαίδεια «Υδρόγειος», Αθήνα 1988, τόμος 11^{ος}, σελ.97).

ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ

-«Στα προγράμματα φροντίδας παιδιών, εργαζομένων γονέων εντάσσονται οι παιδικοί σταθμοί, για παιδιά ηλικίας 2 ½ έως 5 ½ χρόνων, και τα προγράμματα φροντίδας και απασχόλησης παιδιών σχολικής ηλικίας κατά τις ώρες που οι γονείς εργάζονται και τα παιδιά δεν βρίσκονται στο σχολείο. Παρέχονται σίτιση, φροντίδα, επίβλεψη, δημιουργική απασχόληση, ψυχαγωγία, μελέτη και διαπαιδαγώγηση». (Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια, Λεξικό Αθήνα 1991, τόμος 7^{ος}, σελ.3660).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται ανασκόπηση μελετών και συγγραμμάτων για τις θεωρίες ανάπτυξης και εξέλιξης του ατόμου, για την έννοια της αυτοεκτίμησης, αυτοπεποίθησης, αυτοσεβασμού, τα αναπτυξιακά στάδια και τις ανάγκες του παιδιού. Επίσης, αναφέρεται η σημασία της επικοινωνίας στην ανάπτυξη των τριών παραγόντων ψυχολογικής ωριμότητας, καθώς και η επίδραση της οικογένειας και του νηπιαγωγείου – παιδικού σταθμού στην ανάπτυξη τους. Καθώς μελετείται η συμπεριφορά σε σχέση με την αυτοεκτίμηση γίνεται ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σε αυτά τα θέματα.

A. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

1.ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ

Σύμφωνα με τον Βασίλη Χαραλαμπόπουλο (1987), τα φαινόμενα που συνδέονται με τη διαμόρφωση του ατόμου σε προσωπικότητα, κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: την κατηγορία της ανάπτυξης και την κατηγορία της εξέλιξης. Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα των φαινομένων της ανάπτυξης είναι η μέχρι ενός ορίου μεγέθυνση. Ο ανθρώπινος οργανισμός και τα σωματικά χαρακτηριστικά κατά την πορεία και τη διάρκεια της διαμόρφωσης και της τελειοποίησης, μεγεθύνονται μέχρι ενός ορίου, γίνονται δηλαδή μεγαλύτερα και βαθύτερα, αλλά δε μεταβάλλουν τα βασικά τους γνώρισμα. Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα των φαινομένων της εξέλιξης είναι η μεταβολή, ο μετασχηματισμός, η μεταλλαγή. Τα πνευματικά και ψυχικά ανθρώπινα χαρακτηριστικά, κατά την πορεία και τη διάρκεια της διαμόρφωσης και της τελειοποίησης, μεταβάλλονται ριζικά, μεταμορφώνονται, μεταδομούνται και παρουσιάζονται με καινούρια κάθε φορά μορφή.

Η επιστήμη της ψυχολογίας, μελετώντας την πορεία και τη διαδικασία της ανάπτυξης και της εξέλιξης του ατόμου, προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για το «πώς» από την ανοργάνωτη προσωπικότητα του παιδιού αναδύεται η οργανωμένη προσωπικότητα του ενήλικα, για το «πώς» από την «κάμπια» προέρχεται η «πεταλούδα» και διευκολύνει την παιδαγωγική να κατανοήσει τις αιτίες της ανθρώπινης συμπεριφοράς στη διάρκεια της ανάπτυξης και της εξέλιξης και να βοηθήσει το άτομο να ξεπεράσει ευκολότερα τα παρουσιαζόμενα προβλήματα και να φτάσει τελικά στην ωριμότητα και την αυθυπαρξία. (Βασίλης Χαραλαμπόπουλος, 1987)

Γνωρίζοντας και ερμηνεύοντας σωστά τις μεταβολές που παρουσίασε ένα άτομο στη διάρκεια της ανάπτυξης και της εξέλιξής του, κατανοούμε καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο το άτομο αυτό συμπεριφέρεται ως ενήλικας. Κατανοούμε καλύτερα την προσωπικότητα ενός ενήλικα, όταν γνωρίζουμε τις διακυμάνσεις, που παρουσίασε στην πορεία και τη διάρκεια της ανάπτυξης και της εξέλιξης και τους επηρεασμούς που δέχτηκε. Συνεχίζοντας ο Χαραλαμπόπουλος λέει ότι πολλοί ψυχολόγοι, υποστηρίζουν ότι οι εμπειρίες και τα βιώματα μιας ορισμένης ηλικίας προσδιορίζουν τη συμπεριφορά και την προσαρμογή του ατόμου στην επόμενη ηλικία. Η υιοθέτηση μιας ορισμένης συμπεριφοράς στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας περιορίζει την πιθανότητα της επιλογής μιας τελείως διαφορετικής συμπεριφοράς στη διάρκεια της εφηβικής και νεανικής ηλικίας και η δυνατότητα προσδιορισμού της μελλοντικής δραστηριότητας και συμπεριφοράς ενός παιδιού ή ενός εφήβου, έχει μεγάλη σημασία για τον επαγγελματικό του προσανατολισμό και την ψυχική του υγεία. (Β. Χαραλαμπόπουλος, 1987)

Η επιστήμη σήμερα, συνεχίζει ο ίδιος συγγραφέας, διερευνά τα φαινόμενα της ανθρώπινης ανάπτυξης και εξέλιξης, για να γνωρίσει τα ειδικά προβλήματα που συναντά το άτομο στην κάθε φάση της ζωής του και τα οποία προέρχονται από την ειδική οργάνωση, που παρουσιάζει η ενότητα του ψυχικού βίου στα διαδοχικά στάδια ανάπτυξης και εξέλιξης. Η ενότητα του ψυχικού βίου, η ενότητα δηλαδή των εμπειριών, των βιωμάτων, των κινήτρων, των πεποιθήσεων, των φόβων, των μηχανισμών άμυνας ενός ατόμου, παρουσιάζει διαφορετική διάρθρωση και οργάνωση από ηλικία σε ηλικία. Κατά συνέπεια για να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε ορθά

τη συμπεριφορά ενός ατόμου μιας ορισμένης ηλικίας πρέπει να γνωρίσουμε τα ειδικά κίνητρα από τα οποία προέρχεται. Και τα ειδικά κίνητρα διαφέρουν από άτομο σε άτομο, από ηλικία σε ηλικία, από κοινωνία σε κοινωνία και από ομάδα σε ομάδα. (B. Χαραλαμπόπουλος, 1987)

2. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ

α. Η θεωρία του Freud (1916), όπως την ερμηνεύει η Ράνυ – Κουλούρη – Αντωνοπούλου (1994)

Σύμφωνα με τη θεωρία του Freud η εξέλιξη της προσωπικότητας και ιδιαίτερα της γενετήσιας ορμής διέρχεται από τα ακόλουθα στάδια:

1. Στοματικό

Στη διάρκεια του πρώτου έτους της ηλικίας το στόμα είναι η ερωτογόνος περιοχή του νηπίου. Η ικανοποίηση του ερωτικού ενστίκτου πραγματοποιείται με το θηλασμό του μητρικού μαστού και το θηλασμό των δακτύλων ή άλλων αντικειμένων. Το βρέφος, έχοντας στη διάθεσή του το μητρικό μαστό, αναπτύσσει συναισθήματα αισιοδοξίας και εσωτερικής ασφάλειας ενώ όταν δε μπορεί να ικανοποιήσει τη στοματική ερωτική του παρόρμηση, αναπτύσσει διαθέσεις απαισιοδοξίας και δυσπιστίας και στα μετέπειτα στάδια ανάπτυξης παρουσιάζει τάσεις για φιλήματα, υπερβολικό κάπνισμα και σεξουαλικές διαστροφές με κέντρο την στοματική περιοχή.

2. Πρωκτικό

Στη διάρκεια αυτού του σταδίου (2 – 3 1/2 ετών περίπου) η libido μεταφέρεται από τη στοματική περιοχή στη ζώνη του πρωκτού και ικανοποιείται με τη συγκράτηση και την αποβολή των κοπράνων. Τώρα το νήπιο ασκείται από τους γονείς στην απόκτηση συνηθειών τουαλέτας, ή την χρησιμοποίηση υποκατάστασης αυτής. Τις περισσότερες όμως φορές η άσκηση αυτή συνοδεύεται με στοιχεία εκφοβισμού και τιμωρίας και

εγκυμονεί κινδύνους γιατί το νήπιο καταπιέζεται να αποκτήσει συνήθειες, χωρίς να είναι ακόμα σε θέση να κατανοήσει την κοινωνική τους σημασία. Υποστηρίζεται ότι το γνώρισμα της απόλυτης καθαριότητας ή της ακαταστασίας ενός ενήλικα έχει τις ρίζες του στους αυστηρούς ή επιεικείς επηρεασμούς που δέχθηκε στη διάρκεια του πρωκτικού σταδίου από τη γονική εξουσία.

3. Φαλλικό

Εκτείνεται στην ηλικία των 3 1/2 – 6 ετών και το σεξουαλικό ενδιαφέρον του αναπτυσσόμενου ατόμου στρέφεται προς τα γεννητικά του όργανα και τον ετερόφυλο γονέα, με αποτέλεσμα να παρατηρείται κάποια στροφή της σεξουαλικής ορμής από το ναρκισσισμό και τον αυτοερωτισμό προς τον αλλοερωτισμό. Στη διάρκεια αυτού του σταδίου εμφανίζονται τα συμπλέγματα του «Οιδίποδα» και της «Ηλέκτρας», που αποτελούν ασυνείδητη ερωτική προσήλωση του νηπίου προς τον ετερόφυλο γονέα. Ακόμα παρουσιάζεται το «σύμπλεγμα της αποκοπής» που προέρχεται από την υπερβολική ενασχόληση των νηπίων με τα γεννητικά τους όργανα και τις απειλές των γονέων και οδηγεί στον υπερβολικό αυνανισμό αργότερα.

4. Λανθάνουσα περίοδος

Από το έκτο μέχρι το δωδέκατο έτος της ηλικίας παρατηρείται μια ανάσχεση σεξουαλικού ενστίκτου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας δεν έχουν σεξουαλικά ενδιαφέροντα ή ότι δεν διακατέχονται από σχετική περιέργεια. Τώρα, η libido υποχωρεί και τα παιδιά της σχολικής ηλικίας προτιμούν την ομοσεξουαλική συντροφιά δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη ευρύτερων ενδιαφερόντων μεταξύ ομόφυλων ομάδων.

5. Γεννητικό στάδιο

Μετά το δωδέκατο έτος της ηλικίας το άτομο ενδιαφέρεται για ερωτικές σχέσεις με το αντίθετο φύλο.

β. Η θεωρία του Erikson (1975), όπως την ερμηνεύει ο Χαραλαμπίδης (1987)

Κατά τον Erikson, η εξέλιξη της προσωπικότητας προσδιορίζεται από την κοινωνική μάθηση, την οποία το άτομο αποκτά στην πορεία του προς την κοινωνικοποίηση. Η πορεία του ατόμου προς την κοινωνικοποίηση, διέρχεται από 8 στάδια. Το κάθε στάδιο αντιπροσωπεύει μια ψυχοκοινωνική κρίση μέσα από την οποία διέρχεται το αναπτυσσόμενο άτομο και η οποία πρέπει να τερματίσει για να εμφανιστεί στο επόμενο στάδιο, που αντιπροσωπεύει μια διαφορετική σε ποιότητα ψυχοκοινωνική κρίση. Τα 8 στάδια της πορείας του ατόμου προς την κοινωνικοποίηση είναι τα ακόλουθα:

1. Το στάδιο της εμπιστοσύνης ή της δυσπιστίας

Εκτείνεται στο πρώτο και δεύτερο έτος της ηλικίας. Το βρέφος αναπτυσσόμενο μέσα σε μια ατμόσφαιρα αποδοχής και αγάπης, αποκτά το χαρακτηριστικό της εμπιστοσύνης, που συνοδεύεται από συναισθήματα αισιοδοξίας και σιγουριάς. Αντίθετα, αναπτυσσόμενο σε μια ατμόσφαιρα οικογενειακών συγκρούσεων, αποκτά το χαρακτηριστικό της δυσπιστίας που συνοδεύεται από συναισθήματα ανασφάλειας.

2. Το στάδιο της αβεβαιότητας ή της ντροπής

Εκτείνεται στο τρίτο και τέταρτο έτος της ηλικίας. Στη διάρκειά του τα νήπια αποκτούν νέους τρόπους κοινωνικής συμπεριφοράς και διευρύνουν τους παλιότερους. Αποκτούν τώρα τη δεξιότητα της ελεύθερης βόδισης, της προφορικής ομιλίας, της συγκράτησης των ούρων και κοπράνων και παρουσιάζουν ισχυρογνωμοσύνη και πείσμα, που προέρχεται από την ανακάλυψη του «εγώ» τους και την επιθυμία να το επιβάλουν στους άλλους για αναγνώριση. Τα νήπια, αναπτυσσόμενα μέσα σε μια ατμόσφαιρα κατανόησης και πλούσιων ερεθισμάτων, αποκτούν το χαρακτηριστικό της βεβαιότητας που συνοδεύεται και με στοιχεία αυτονομίας, ενώ αναπτυσσόμενα μέσα σε μια ατμόσφαιρα ελέγχου και καταπίεσης για την

απόκτηση συνηθειών τουαλέτας, εναντίωσης και οργής για την αντιμετώπιση του πείσματος και πτωχών ερεθισμάτων για την απόκτηση των δεξιοτήτων της ομιλίας και της βάρδιας αποκτούν το χαρακτηριστικό της ντροπής, που συνοδεύεται και με στοιχεία εξάρτησης και υποταγής, δειλίας και φόβου.

3. Το στάδιο της πρωτοβουλίας ή της ενοχής

Εκτείνεται στο πέμπτο και έκτο έτος της ηλικίας. Στη διάρκεια αυτού του σταδίου το ομαλά αναπτυσσόμενο νήπιο ελέγχει το μυικό του σύστημα, συμμετέχει ενεργητικά στο ομαδικό παιχνίδι, συνεργάζεται με τους συνομηλίκους του και αναδύεται με το χαρακτηριστικό της πρωτοβουλίας στις δραστηριότητές του. Αντίθετα, το νήπιο που αναπτύσσεται μέσα σε μια ατμόσφαιρα ανεπάρκειας, υποκρισίας, ασυνέπειας και αλληλοσυγκρουόμενων βιωμάτων, διακατέχεται από ένα πλέγμα συναισθημάτων απόγνωσης, αγωνίας, συντριβής και φόβου, που το κάνουν να αισθάνεται ένοχο και να αναζητά την εξάρτηση και προστασία των άλλων.

4. Το στάδιο της φιλοπονίας ή της μειονεκτικότητας

Εκτείνεται από το έβδομο μέχρι το δωδέκατο έτος της ηλικίας. Στη διάρκεια αυτού του σταδίου τα παιδιά που αναπτύσσονται με το πρώτο σύστημα κοινωνικής μάθησης και έχουν ήδη αποκτήσει τα χαρακτηριστικά της εμπιστοσύνης, της βεβαιότητας και της πρωτοβουλίας και στηριζόμενο σε αυτά, αποκτούν με άνεση την αναγνωστική δεξιότητα, πειθαρχούν στους κανόνες του ομαδικού παιχνιδιού, ανταποκρίνονται στις σχολικές τους υποχρεώσεις και αναδύονται με το χαρακτηριστικό της φιλοπονίας που συνοδεύεται και με συναισθήματα υπεροχής. Αντίθετα, τα παιδιά που αναπτύσσονται με το δεύτερο σύστημα κοινωνικής μάθησης και έχουν ήδη αποκτήσει τα χαρακτηριστικά της δυσπιστίας, της ντροπής και της ενοχής, δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στα σχολικά τους καθήκοντα, διακατέχονται από συναισθήματα μειονεξίας και κατωτερότητας και οδηγούνται προς τη σχολική καθυστέρηση και τη φυγή από το σχολείο.

5. Το στάδιο του αυτοορισμού ή της αβεβαιότητας

Εκτείνεται στα χρόνια της εφηβείας. Στη διάρκεια της εφηβείας και ιδιαίτερα στην περίοδο της ήβης, όπου στον οργανισμό του ατόμου πραγματοποιούνται γρήγοροι και απότομοι φυσιολογικοί και ψυχολογικοί μετασχηματισμοί, οι έφηβοι ζουν ανάμεσα σε φοβερά ανταγωνιζόμενες δυνάμεις. Από τη μια μεριά επιθυμούν τον αυτοορισμό τους και αρνούνται κάθε αυθεντία και από την άλλη μεριά αισθάνονται την ανάγκη για συναισθηματική στήριξη και βοήθεια, γιατί στο βάθος της ψυχής τους δεν υπάρχει ακόμα η βεβαιότητα της ωριμότητας και της ανεξαρτησίας. Οι αναπτυσσόμενοι με το πρώτο σύστημα μάθησης δοκιμάζουν διάφορους κοινωνικούς ρόλους και τελικά αποδέχονται το ρόλο που τους ταιριάζει περισσότερο μέσα στα αποδεκτά κοινωνικά πλαίσια και αναδύονται με το χαρακτηριστικό της αυτονομίας, ενώ όσοι αναπτύσσονται με το δεύτερο σύστημα κοινωνικής μάθησης αποκτούν το χαρακτηριστικό της αβεβαιότητας για τον εαυτό τους και το μέλλον τους.

6. Το στάδιο της φιλίας ή της απομόνωσης

Εκτείνεται στα χρόνια της νεανικής ηλικίας και οι νέοι, που αναπτύσσονται με το πρώτο σύστημα κοινωνικής μάθησης, δοκιμάζουν τώρα μια ποιοτική κοινωνική και συναισθηματική σχέση, που άλλοτε τους οδηγεί στο γάμο και άλλοτε σε μια διαρκή φιλία. Αντίθετα, οι νέοι που αναπτύσσονται με το δεύτερο σύστημα μάθησης, οδηγούνται προς την απομόνωση και την παθολογική ονειροπόληση.

7. Το στάδιο της αποδοτικότητας ή της αυτοαπορρόφησης

Όσοι αναπτύσσονται με το πρώτο σύστημα ανταποκρίνονται τώρα στις οικογενειακές και επαγγελματικές τους υποχρεώσεις και διακρίνονται για τα χαρακτηριστικά της αποδοτικότητας, της παραγωγικότητας και της δημιουργικότητας, ενώ όσοι αναπτύσσονται με το δεύτερο σύστημα, θεωρούν τον εαυτό τους ανίκανο να ανταποκριθεί στα καθήκοντα, που

απορρέουν από την εργασία και τη συνεργασία και οδηγούνται προς την απομόνωση και την αυτοαπορρόφηση.

8. Το στάδιο της ολοκλήρωσης ή της απελπισίας

Όσοι έλυσαν με επιτυχία όλες τις προηγούμενες ψυχοκοινωνικές κρίσεις διακρίνονται, ως ενήλικες, για τα χαρακτηριστικά της υπευθυνότητας, της ανεξαρτοποίησης, της ηθικής αυθυπαρξίας, της εμπιστοσύνης στις δυνάμεις τους, της εργατικής και συνεργατικής διάθεσης, της ενσυνειδησίας και της γνήσιας κοινωνικότητας και θεωρούνται ολοκληρωμένες προσωπικότητες. Αντίθετα, όσοι δεν μπόρεσαν να υπερπηδήσουν με επιτυχία τις προηγούμενες κρίσεις στην πορεία τους προς την ωριμότητα, αισθάνονται τώρα ανίσχυροι, αδύναμοι, απορριπτόμενοι και προσπαθούν να διοχετεύσουν όλα τα προηγούμενα απωθημένα αρνητικά στοιχεία ή προς την κατεύθυνση της επιθετικότητας, της κυριαρχικότητας, της ισχυρογνωμοσύνης, ή προς την κατεύθυνση της απομόνωσης, της δειλίας και της μικροψυχίας. Και οι δύο κατευθύνσεις εμπεριέχουν στοιχεία που μαρτυρούν την ύπαρξη συναισθημάτων εσωτερικού άγχους και απελπισίας. Κατά τον Erikson, πηγή του άγχους δεν είναι μόνο η απωθημένη έχθρα, η έλλειψη αποδοχής και αγάπης, η έλλειψη εσωτερικής ασφάλειας και αναγνώρισης, η κακή διαπροσωπική σχέση, η ύπαρξη αντιθέσεων στην ζωή αλλά, και το λανθασμένο σύστημα κοινωνικοποίησης ενός ατόμου. Ο αναπτυσσόμενος άνθρωπος για να φτάσει στο επιθυμητό επίπεδο ωριμότητας, διέρχεται από στάδια, που αντιπροσωπεύουν διαδοχικές κρίσεις, και ενώ σε μια δεδομένη στιγμή βρίσκεται σε συναισθηματική ισορροπία και ησυχάζει, σε μια επόμενη στιγμή είναι δυνατό να διασαλευτεί η συναισθηματική του ισορροπία και να μη μπορεί να αντιμετωπίσει με επιτυχία μια νέα κρίση, που εμφανίζεται στη ζωή του. Επομένως, έχει ανάγκη από συναισθηματική στήριξη και κατανόηση, από μια γνήσια και αληθινή παιδαγωγική σχέση, που θα βοηθήσει την αναδυόμενη προσωπικότητά του να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά της ωριμότητας και της ολοκλήρωσης. (Erikson 1976, Β. Χαραλαμπόπουλος, 1987)

γ. Στάδια αποχωρισμού – εξατομίκευσης κατά τη Mahler όπως την ερμηνεύει η A. Johnson (1998)

Η Mahler (1975) προσπάθησε να περιγράψει την πορεία του αποχωρισμού – εξατομίκευσης, τμηματοποιώντας σε 4 στάδια την πορεία από τον τέταρτο μήνα ζωής, ως τη στιγμή που το παιδί αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως «ξέχωρο», από τη μητέρα του.

Α΄ στάδιο: Διαφοροποίηση (4^{ος} – 7^{ος} μήνας)

Περίπου κατά τον τέταρτο – πέμπτο μήνα της ζωής του βρέφους, στην κορύφωση της έντασης της συμβιωτικής σχέσης, το χαμόγελο του βρέφους προς επιλεγμένα πρόσωπα αποτελεί την έναρξη μιας σειράς συμπεριφορικών φαινομένων.

Το βρέφος αρχίζει να εξερευνά το περιβάλλον (6^{ος} μήνας). Η ικανότητα του βρέφους να ξεχωρίζει τι είναι «μαμμά» και τι είναι όχι «μαμμά» είναι παρούσα κατά τον τελευταίο μήνα του σταδίου αυτού. (Mahler 1975, Johnson – Tournas 1998)

Β΄ στάδιο: Πρακτική εφαρμογή

Η αρχή του σταδίου αυτού είναι περίπου στον 7^ο μήνα ζωής και η λήξη κατά το 15^ο – 18^ο μήνα.

Οι πρώτες προσπάθειες εξερεύνησης του περιβάλλοντος αποτελούν το βασικό χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς του βρέφους και το βρέφος ζητά ενίσχυση και ενθάρρυνση από τη μητέρα του. Το βρέφος αποκτά μια πρώιμη εικόνα εαυτού, εκτιμώντας το αποτέλεσμα των πρώιμων προσπαθειών του για εξερεύνηση του περιβάλλοντος και για την ανάπτυξη του λόγου. (Mahler 1975, Johnson – Tournas, 1998)

Γ΄ στάδιο: Προσέγγιση

Περίπου κοντά στον 15^ο – 18^ο μήνα έως και τον 30^ο – 36^ο μήνα το βρέφος αναγνωρίζει την ταυτότητά του ως προς το φύλο. Το νήπιο τώρα

εσωτερικεύει την εικόνα της μητέρας του και τη σχέση που έχει μαζί της. Παράλληλα, η ήδη κεκτημένη αίσθηση του εαυτού, βοηθά το βρέφος να νιώσει τα συναισθήματά του και να τα διαχωρίσει από αυτά των άλλων. (Mahler 1975, Johnson – Tourmas 1998)

Δ' στάδιο: σταθεροποίηση της αυτονομίας και έναρξη της συναισθηματικής μονιμότητας του αντικειμένου

Κατά το στάδιο αυτό (30^ο – 36^ο μήνα και έπειτα) είναι τα σημάδια της ανάπτυξης του Εγώ. Οι γονεϊκές απαιτήσεις αρχίζουν να εσωτερικεύονται και έτσι ξεκινά ο σχηματισμός του υπερεγώ. Το νήπιο τώρα εμφανίζει σαφέστατα σημάδια, ότι επιθυμεί τον αποχωρισμό του από τη μητέρα του, αν οι συνθήκες είναι ευνοϊκές.

Η λήξη της περιόδου της αρχικής – φυσιολογικής συμβιωτικής σχέσης βρέφους (0 – 4 μηνών) – μητέρας δίνει τη θέση στην περίοδο της αρχής της ανάπτυξης της αυτονομίας.

Η Mahler ισχυρίζεται ότι, λίγο πριν τις προσπάθειες αυτονομίας, βρέφη που θα αισθανθούν σιγουριά και υποστήριξη θα αναπτύξουν μια φυσιολογική αίσθηση παντοδυναμίας. Αντιθέτως βρέφη που αισθάνθηκαν ανικανότητα, ανασφάλεια καθώς «αφέθηκαν» από τη μητέρα να αυτονομηθούν, πριν αυτά αισθανθούν την ανάγκη για κάτι τέτοιο, δεν αναπτύσσουν την αίσθηση παντοδυναμίας του εαυτού, αλλά συνδέουν αυτή την αίσθηση με το πρόσωπο των γονέων. Έτσι, είναι δυνατόν να εξαρτώνται πλήρως από αυτούς και τις επιθυμίες τους. (Mahler 1975, Johnson – Tourmas 1998)

3. ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ

Σύμφωνα με τον Χαραλαμπίδου (1987) αυτοεκτίμηση είναι ο πρωταρχικός παράγοντας, για το πόσο καλά ή πόσο άσχημα λειτουργεί ένα άτομο στην κοινωνία. Όταν σκεφτόμαστε θετικά για τον εαυτό μας, έχουμε την τάση να αναλαμβάνουμε την εξουσία και τον έλεγχο της ζωής μας. Φερόμαστε υπεύθυνα ως προς τα καθήκοντά μας και ως προς τους άλλους. Αλλά όταν υποφέρουμε από χαμηλή αυτοεκτίμηση γινόμαστε παθητικοί και

ζητάμε, από τους άλλους καθοδήγηση ή ψάχνουμε κάποιον εύκολο δρόμο για να αναπληρώσουμε τα αισθήματα ανεπάρκειας που νιώθουμε. Συχνά αυτό το είδος συμπεριφοράς είναι πιθανό να είναι αντικοινωνικό και καταστρεπτικό είτε προς τους εαυτούς μας, είτε προς τους άλλους. Μπαίνουμε σε ρόλους για να «ευχαριστούμε μόνο τους άλλους» ή αντίθετα «ξεσπάμε βίαια τη δυσαρέσκειά μας προς τους άλλους». Τα αποτελέσματα χαμηλής αυτοεκτίμησης είναι πολύ φανερά στα σχολεία μας, όχι μόνο στους μαθητές, αλλά και στο διδακτικό προσωπικό. Έρευνες δείχνουν ότι απαιτείται αυτοεκτίμηση και υπευθυνότητα για να απολαμβάνει «κανείς» μια παραγωγική και γεμάτη ικανοποίηση ζωή.

Ο Χαραλαμπίδης (1987) ισχυρίζεται ότι οι ακόλουθοι παράγοντες, επηρεάζουν και διαμορφώνουν την εικόνα της αυτοεκτίμησης ενός προσώπου: 1) η σωματική του διάπλαση και εμφάνιση, 2) η νοημοσύνη του και οι ειδικές του ικανότητες, 3) οι θετικές ή αρνητικές αντιδράσεις των σημαντικών τρίτων (γονέων, δασκάλων, φίλων κ.λ.π.), 4) η επιτυχής ή ανεπιτυχής συγκρίσεις, 5) οι φιλοδοξίες του ίδιου του ατόμου και οι προσδοκίες των άλλων. Το σχολείο και η κοινωνία βοηθά αποφασιστικά όσους πορεύονται προς την ωριμότητα (νήπια, παιδιά, έφηβοι, νέοι) να σχηματίσουν ορθή αντίληψη για τους εαυτούς τους όταν τους προσφέρει ευκαιρίες αξιοποίησης όλων των ικανοτήτων και όλων των ειδικών κλίσεων και ταλέντων που διαθέτουν, όταν τους ενθαρρύνουν στην εκτέλεση παραγωγικών και δημιουργικών έργων, όταν τους ασκεί στην αυτοσυγκέντρωση και το διαλεκτικό διάλογο, όταν τους ενισχύει το συναίσθημα της αυτοπεποίθησης. (B.I. Χαραλαμπίδης, Αθήνα 1987).

Ο William James (1980) ίσως ο ιδρυτής της ψυχολογίας της αυτοεκτίμησης, είδε την αυτοεκτίμηση σαν την απόσταση ανάμεσα στον «ιδανικό εαυτό» και στον «αντιληπτό εαυτό». Ο Nathaniel Branden (1983), όρισε την αυτοεκτίμηση, ως την (προ) διάθεση να βιώνει κανείς τον εαυτό του ως επαρκή για να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της ζωής, αλλά και ως άξιο να δεκτεί την επιτυχία και την ευτυχία. Η Briggs ανέφερε ότι η αυτοεκτίμηση είναι το σύνολο των συναισθημάτων που κάποιος έχει για τον εαυτό του, συμπεριλαμβανομένου του αυτοσεβασμού και της αυταξίας. Αυτά τα συναισθήματα, δήλωσε, βασίζονται στη πεποίθηση ότι το άτομο είναι: α) αξιαγάπητο και β) αξίζει τον κόπο, που σημαίνει είναι αρκετά επαρκής ώστε

να αντιμετωπίζει τον εαυτό του, αλλά και το περιβάλλον του, ενώ έχει κάτι να προσφέρει στους άλλους.

Τον Ιούνιο του 1992, το Διοικητικό Συμβούλιο του «Εθνικού Συμβουλίου για την Αυτοεκτίμηση», συμφώνησε ότι αυτοεκτίμηση είναι «η εμπειρία του να είσαι ικανός να χειρίζεσαι τις προκλήσεις της ζωής και να αισθάνεσαι άξιος για την ευτυχία». Ο ορισμός αυτός προκύπτει από την εγκεφαλική διαδικασία της αξιολόγησης του εαυτού και της συναισθηματικής διαδικασίας του να γιώθεις ότι αξίζεις.

Έξι περιοχές καθορίζουν αυτές τις διαδικασίες:

- Ηθική αρετή ή ακαιρεότητα
- Κατορθώματα ή επιτυχίες στη ζωή, όπως δεξιότητες, κερτημένα υπάρχοντα, επιτεύγματα
- Η αίσθηση ότι σε συμπαθούν και σε αγαπούν
- Η αίσθηση ότι είσαι μοναδικός, αξίζεις το καλύτερο και ότι αξίζεις το σεβασμό των άλλων
- Η αίσθηση ότι εσύ ελέγχεις τη ζωή σου

Σ' αυτές τις διαδικασίες δεν υπονοείται ούτε έπαρση, ούτε αυτοϊκανοποίηση εις βάρος των άλλων.

Η αυτοεκτίμηση δεν προέρχεται από τον ανταγωνισμό με τους άλλους ούτε αντιστοιχεί στις επιτυχίες ή αποτυχίες ενός ατόμου. Βασίζεται περισσότερο σ' ένα αίσθημα επάρκειας κι αποτελεσματικότητας στην αντιμετώπιση του μέλλοντος, παρά στην ικανοποίηση που προκύπτει από προηγούμενα επιτεύγματα.

Η αυτοεκτίμηση διαφέρει από την αυτοαντίληψη ή αυτοεικόνα, την εικόνα που έχει κάποιος για τον εαυτό του. Χρησιμοποιείται για να δηλώσει το σύνολο των συναισθημάτων που κάποιος έχει για τις πολλαπλές αυτοεικόνες του. Όταν μιλάμε για τον εαυτό, συνήθως το κάνουμε σαν να είναι μια καθαρή, απλή σύλληψη.

Ο William James (1890) αναγνωρίζει τέσσερις όψεις του εαυτού: το φυσικό (σωματικό) εαυτό, τον κοινωνικό εαυτό, το γνωστικό εαυτό και το διανοητικό εαυτό. Έτσι η αυτοεκτίμηση ενός ατόμου επηρεάζεται ανάλογα με το ποια όψη του εαυτού λαμβάνεται περισσότερο υπόψη.

Ο Adler (1969) στηρίζει την άποψή του για την αυτοεκτίμηση στο φυσικό αγώνα του ατόμου για ανωτερότητα, μέσα από την επίτευξη των στόχων του. Υποστηρίζει ότι τα άτομα έρχονται στον κόσμο σε μια κατάσταση κατωτερότητας και αγωνίζονται για την ανωτερότητα.

Το βασικό κίνητρο της συμπεριφοράς είναι η σκοπιμότητα η οποία κατευθύνεται από στόχους, όχι πάντα συνειδητούς, καθώς και τα άτομα αγωνίζονται να πετύχουν μια θέση ανωτερότητας ή τουλάχιστον να προστατεύσουν το παρόν επίπεδο αυτοεκτίμησης τους. Έτσι η αυτοεκτίμηση είναι συνεχώς εξελισσόμενη και συνιστά το σύνολο των αντιλήψεων που διατηρούμε για τον εαυτό μας σε κάποια δεδομένη στιγμή.

Στη βιβλιογραφία, υπάρχει συμφωνία σχετικά με το ότι η αυτοεκτίμηση ενδυναμώνει όλες τις πλευρές της ζωής, αφού δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να έχουν αυξημένη προσωπική παραγωγικότητα και ικανοποιητικές διαπροσωπικές σχέσεις. Οι άνθρωποι που έχουν θετικά συναισθήματα για τον εαυτό τους μπορούν καλύτερα να καθορίσουν τους στόχους και τις κατευθύνσεις τους, να σταθμίσουν αντικειμενικά τις δυνάμεις τους και να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα πτωχεύματα τους. Πρόσθετα δέχονται πρόθυμα τις συνέπειες των πράξεων τους. Βλέπουν τα «λάθη» τους ως απαραίτητα στη διαδικασία της ανάπτυξης και έτσι δεν καταθλίβουν τον εαυτό τους. Νιώθουν ενδυναμωμένοι. Εμπλέκονται ελεύθερα σε πράξεις συνεργασίας. Έχουν περισσότερο θετικές κοινωνικές σχέσεις και η ζωή τους έχει νόημα. (Εθνικό Συμβούλιο για την Αυτοεκτίμηση, Αθήνα 1992)

4. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ

Ο Stanley Coopersmith (1976) αναγνωρίζει τρεις βασικές συνθήκες που προάγουν την υψηλή αυτοεκτίμηση στο περιβάλλον της οικογένειας:

- Αγάπη και στοργή χωρίς όρους
- Σωστά καθορισμένα όρια που σταθερά εφαρμόζονται
- Σεβασμός που δίνεται στα παιδιά φανερά, άμεσα και καθημερινά

Η μορφοποίηση των διαθέσεων (τάσεων) αρχίζει να αναπτύσσεται καθώς τα παιδιά πλησιάζουν τους άλλους, απαιτούν και αρχίζουν να περπατούν. Όταν αυτές οι προσπάθειες συναντούν θετικές αντιδράσεις και ενθάρρυνση, τότε τα παιδιά αρχίζουν να αναπτύσσουν μια αίσθηση αυτοπεποίθησης. Εάν όμως από την άλλη πλευρά τα παιδιά υποβιβάζονται και οι απαιτήσεις – ανάγκες τους συναντούν θυμό ή αδιαφορία, τότε τα παιδιά τείνουν να αισθάνονται ότι δεν τα θέλουν ή ότι είναι λιγότερο σημαντικά. Η γονεϊκή αντίδραση στις πρώτες προσπάθειες του παιδιού να περπατήσει ή κατά τον έλεγχο των σφιγκτήρων, για παράδειγμα, έχει ένα σημαντικό αντίκτυπο στην αυτοεκτίμηση. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, το παιδί έχει ήδη μάθει να είναι ευαίσθητο στα συναισθήματα της μητέρας του ή του πατέρα του. Αν, για παράδειγμα, οι γονείς φοβούνται ότι το παιδί θα πέσει όταν κάνει τα πρώτα του βήματα τότε το παιδί τείνει να είναι επιφυλακτικό και να φοβάται να δοκιμάζει κάτι καινούριο. Όταν ένα παιδί εκπαιδεύεται στον έλεγχο των σφιγκτήρων και δεν είναι έτοιμο για κάτι τόσο σημαντικό για τους γονείς, τότε το παιδί εισπράττει το αίσθημα ότι δεν ικανοποιεί τις γονεϊκές φιλοδοξίες. (Εθνικό συμβούλιο για την Αυτοεκτίμηση, Αθήνα 1992)

Το στάδιο που κοινά αναφέρεται σαν τα «φοβερά δίχρονα» είναι το πρώτο στάδιο που το παιδί αντιλαμβάνεται την ατομική του δύναμη. Οι προσπάθειες του παιδιού να καθορίσει τι είναι «δικό μου» και τι αφορά «εμένα» οδηγούν σε ένα αίσθημα ταυτότητας ως ένα μοναδικό άτομο, ξεχωριστό από τους άλλους.

Από τη στιγμή που τα παιδιά πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο, τα βασικά στοιχεία της αυτοεκτίμησης βρίσκονται στη θέση τους και τα παιδιά με υψηλά ή χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης μπορούν εύκολα να αναγνωριστούν. Τα παιδιά με υψηλή αυτοεκτίμηση εμπλέκονται εύκολα με τους άλλους μαθητές, απολαμβάνουν νέες εμπειρίες, είναι περίεργα και κάνουν ερωτήσεις, προσφέρουν αυθόρμητα και ανταποκρίνονται στις προκλήσεις. Τα παιδιά με χαμηλή αυτοεκτίμηση δυσκολεύονται να αποχωριστούν τους δικούς τους, είναι απόμακρα, εμπλέκονται σε δραστηριότητες όταν νιώθουν ασφαλή, παρακολουθούν τους άλλους για να αποφασίσουν τι θα κάνουν πριν δοκιμάσουν κάτι καινούριο. Σπάνια κάνουν

ερωτήσεις ή απαντούν παρορμητικά, έχουν δυσκολία στο να μοιράζονται και τείνουν να σχετίζονται στενά με έναν περιορισμένο αριθμό παιδιών.

Μερικά παιδιά μπορεί να είναι από τη φύση τους ντροπαλά και εσωστρεφή, έχουν όμως υψηλή αυτοεκτίμηση, ακόμα κι αν δεν κάνουν πολλές ερωτήσεις ή δεν προσφέρουν αυθόρμητες απαντήσεις. Όμως το παιδί με χαμηλή αυτοεκτίμηση εμφανίζει υψηλό βαθμό άγχους, φοβάται να ρισκάρει και δε σχετίζεται θετικά με άλλα παιδιά.

Πολλά παιδιά περνάνε ένα μεγάλο μέρος της ζωής τους με ένα γονέα ή προέρχονται από οικογένειες όπου και οι δύο γονείς εργάζονται πολλές ώρες. Συχνά αυτοί οι γονείς έχουν πολλές ασχολίες και αγωνίζονται να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις. Είναι πολύ δύσκολο για αυτά τα παιδιά να αναπτύξουν ένα δυνατό αίσθημα ταυτότητας και να κατανοήσουν τις δυνάμεις και τις αδυναμίες τους. Είναι πολύ δύσκολο για αυτά να πεισθούν ότι είναι σημαντικά άτομα που αξίζουν το σεβασμό και την ευτυχία. Οι μελέτες αποδεικνύουν ότι παιδιά που δε λαμβάνουν προσοχή ή ανατροφοδότηση τείνουν να έχουν φτωχότερη αντίληψη για τον εαυτό τους από εκείνα που δέχονται θετική ή αρνητική ανατροφοδότηση σε τακτική βάση. Είναι δηλαδή, σαν τα παιδιά να εξισώνουν το συναίσθημα του πόσο σημαντικά είναι με το σύνολο της προσοχής που λαμβάνουν. (Εθνικό Συμβούλιο για την Αυτοεκτίμηση, Αθήνα 1992)

5. ΜΙΜΗΣΗ ΠΡΟΤΥΠΩΝ: Αυτοενίσχυση, κοινωνικές αμοιβές

Σύμφωνα με τον Martin Herbert (Αθήνα, 1998) ένα μεγάλο μέρος της κοινωνικής του συμπεριφοράς το μαθαίνει το παιδί μιμούμενο ό, τι λένε και ό, τι κάνουν τα διάφορα σημαντικά πρόσωπα στο περιβάλλον του. Αυτή η μορφή μάθησης, η οποία βασίζεται περισσότερο σε εσωτερικές γνωστικές διαδικασίες παρά σε εξάσκηση με εξωτερικές αμοιβές, ονομάζεται μάθηση από παρατήρηση.

Οι μιμήσεις αυτές από παρατήρηση των κοινωνικά αποδεκτών μορφών συμπεριφοράς ενισχύονται, ακόμη περισσότερο, με τον έπαινο και την ενθάρρυνση, τις λεγόμενες «κοινωνικές» ή «εσωτερικές» αμοιβές. Η θετική ενίσχυση μπορεί να πάρει τη μορφή επαινετικών ή ενθαρρυντικών

λόγων ή ακόμη και ενός νεύματος ή και χαμόγελου επιδοκίμασias, δηλαδή μια συμβολική μορφή. Αυτά είναι κοινωνικοί διαπροσωπικοί ενισχυτές.

Μια από τις σημαντικές κατακτήσεις του παιδιού, καθώς μεγαλώνει, είναι η εδραίωση συνεξαρτήσεων με βάση τις κοινωνικές – διαπροσωπικές αμοιβές. Μερικά στοιχεία του περιβάλλοντος του παιδιού – το χαμόγελο, η φωνή, και η σωματική εγγύτητα της μητέρας – που πριν δεν είχαν καμιά σημασία για το νεογέννητο, αποκτούν σιγά σιγά την ιδιότητα να ενισχύουν τη συμπεριφορά. Αυτές οι κοινωνικές αμοιβές ρυθμίζουν τη συμπεριφορά. Το παιδί, θα είναι πρόθυμο να υπακούσει σε επαχθείς κανόνες, προκειμένου να εξασφαλίσει την επιδοκίμασία των γονέων του. Τα επαινετικά λόγια αυξάνουν την αυτοεκτίμηση του παιδιού. Και με αυτόν τον τρόπο το παιδί αναπτύσσει μορφές συμπεριφοράς σύστοιχα με τα κοινωνικά πρότυπα. Η επιτυχής μίμηση μιας συμπεριφοράς είναι δυνατό να περιέχει τις δικές της αμοιβές, δηλαδή την αυτοεκτίμηση. (Martin Herbert, 1998)

Η ικανότητα του παιδιού για μίμηση έχει όμως και τις αρνητικές της πλευρές. Παίζει σημαντικό ρόλο στην απόκτηση ανεπιθύμητων παθολογικών μορφών συμπεριφοράς. Τα παιδιά επηρεάζονται – εξίσου αν όχι και περισσότερο – από το τι πράττουν οι γονείς, από το ζωντανό παράδειγμά τους και όχι μόνο, από το τι συνήθως λένε.

Το θέμα γίνεται περισσότερο πολύπλοκο, επειδή η ενισχυτική αξία ενός δεδομένου γεγονότος εξαρτάται εξ ολοκλήρου από το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο επισυμβαίνει.

Οι μητέρες χρησιμοποιούν συνεχώς τη γνώση τους σχετικά με τις ανάγκες του παιδιού για αγάπη, επιδοκίμασία και προσοχή, προκειμένου να ενισχύσουν και να παγιώσουν τις κοινωνικά επιθυμητές τάσεις τους. Αυτή η ανάγκη του παιδιού για επαινετικά και ενθαρρυντικά λόγια και άλλες εκδηλώσεις επιδοκίμασias και αποδοχής είναι μια εσωτερική ανάγκη του παιδιού μια ανάγκη του Εγώ. Οι αμοιβές είναι «βάλσαμο» για το Εγώ, ενισχύουν το συναίσθημα της ταυτότητας και της αυτοεκτίμησης. Αυτή η έννοια της ταυτότητας του Εγώ, παίζει σημαντικό ρόλο στην κατανόηση της συμπεριφοράς του παιδιού και των προβλημάτων του. Άλλωστε αυτό που αποκαλούμε «εαυτός», «αυτοεικόνα», «αυτογνωσία» και «αυτοσυναίσθημα» βρίσκονται στο επίκεντρο της ατομικότητας. (Martin Herbert, 1998)

6. Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΜΑΣ: ΑΥΤΟΕΙΚΟΝΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ

Σύμφωνα με τον Martin Herbert (1998) από όλα τα χαρίσματα που διαθέτουμε, αυτό που μας προσδίδει, κατά τρόπο μοναδικό την ανθρώπινη ιδιότητα είναι η αυτοαντίληψη, η αυτοϊδέα, ότι μπορούμε να σχηματίσουμε μια εικόνα για τον εαυτό μας, για το πώς είμαστε. Μόνο ο άνθρωπος από όλα τα έμβια όντα γίνεται αντικείμενο στον ίδιο του τον εαυτό, μόνο ο άνθρωπος παρατηρεί και ερευνά τον ίδιο τον εαυτό του και διαμορφώνει μια εικόνα του πώς είναι.

Την αυτοεικόνα μας αυτή τη διαμορφώνουμε με βάση την εξωτερική μας εμφάνιση, τις πεποιθήσεις και τις στάσεις μας, τις ικανότητες και τις δεξιότητες μας, καθώς και ένα πλήθος άλλων ιδιοτήτων μας. Η αλήθεια είναι ότι ο εαυτός είναι η πλευρά της προσωπικότητας, για την οποία ο άνθρωπος ενδιαφέρεται περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη. Οι πιο πολλές από τις επιδιώξεις μας στη ζωή- όπως η ασφάλεια, η αποδοχή, η επάρκεια, η κοινωνική θέση και η δύναμη- συνδέονται άμεσα με ανάγκες του Εγώ μας. Πολλές από τις κύριες αιτίες για απογοητεύσεις, μταιώσεις και εσωτερικές συγκρούσεις είναι και αυτές συνδεδεμένες με ανάγκες του Εγώ.

Ο Martin Herbert (1998) γράφει ότι η αυτοαντίληψη έχει μακροπρόθεσμες επιδράσεις στην ανθρώπινη εμπειρία και συμπεριφορά και οδηγεί στην ανώτατη επιδίωξη του ωραίου και στην αποφυγή του άσχημου. Επιζητούμε με λαχτάρα την αγάπη και θέλουμε να κερδίσουμε και να διαφυλάξουμε τον αυτοσεβασμό μας και, αν είναι εφικτό, το σεβασμό και τον θαυμασμό των άλλων. Γι αυτό το σεβασμό των άλλων και τον αυτοσεβασμό, είναι δυνατόν να απαρνηθούμε πολλές απολαύσεις και να αποδεχθούμε κόπους και θυσίες.

Αυτή ακριβώς η λαχτάρα μας για αγάπη και για αποδοχή από τους άλλους αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και η προσωπικότητα βρίσκεται στο επίκεντρο κάθε συζήτησης για την προβληματική συμπεριφορά.

Οι ειδικοί συμφωνούν γενικώς ότι η πρώτη σχέση του νηπίου με τους ανθρώπους του περιβάλλοντος του βάζει τα θεμέλια για τη διαμόρφωση της

προσωπικότητας του. Η ομαλή-υγιής προσαρμογή του παιδιού στο περιβάλλον του εξαρτάται από την επαρκή ικανοποίηση της ανάγκης του για αγάπη.

Ένα άλλο ζήτημα στην ανάπτυξη της αυτοεικόνας του παιδιού είναι η διαδικασία που ονομάζεται ταύτιση. Διαμέσου της ταύτισης, οι διάφορες αντιλήψεις για τα άλλα πρόσωπα ενσωματώνονται στον εαυτό. Μόλις το παιδί επιλέξει να «αντιγράψει» κάποιον, μιμείται όχι μόνο τη φανερό συμπεριφορά του, αλλά υιοθετεί και πολλές από τις σκέψεις, τα συναισθήματά του, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο εκείνος αντιμετωπίζει τις διάφορες καταστάσεις. Υιοθετεί ορισμένες από τις στάσεις του προτύπου του. (Martin Herbert, 1998)

Οι αρχικές πηγές πληροφόρησης του παιδιού για την αξία του ως ατόμου έχουν ζωτική σημασία για τη διαμόρφωση μιας ευνοϊκής αυτοεικόνας και επιδρούν στη γενικότερη ψυχική του υγεία. Μέσω των ποικίλων εμπειριών του με τους άλλους διαμορφώνουν τον εσώτερο εαυτό του. Αυτός ο «κεντρικός πυρήνας» εμπεριέχει την υποκειμενική συνειδητοποίηση μιας εσωτερικής ενιαίας και συνεχούς οντότητας. Εμπεριέχει ακόμη την εικόνα του εαυτού του όπως τον βλέπουν οι άλλοι και όπως θέλει να τον βλέπουν οι άλλοι.

Τα παιδιά, που οι γονείς τους τα επαινούν με κριτήρια επιφανειακά (δηλαδή με βάση το τι κάνουν παρά το τι είναι) παρουσιάζονται φαντασμένα στις εκτιμήσεις για τον εαυτό τους, ανώριμα και εξωπραγματικά, προσκολλημένα – ακόμη και αμετακίνητα – σε ορισμένες αντιλήψεις σχετικά με τον εαυτό τους.

Όσα παιδιά παρουσιάζουν υπο-επίδοση στο σχολείο έχουν αρνητική εικόνα για τον εαυτό τους, παίρνουν αμυντική στάση, νιώθουν συναισθήματα μοναξιάς και αυτοπεριορίζουν την ελευθερία τους σε υπερβολικό βαθμό.

Η επιθυμία για μια αποδεκτή αυτοεικόνα φαίνεται να είναι από τους πιο κρίσιμους και σημαντικούς παράγοντες που λειτουργούν ως κίνητρα της συμπεριφοράς κατά την παιδική ηλικία.

Μια ικανοποιητική συμφωνία – αντιστοιχία ανάμεσα στην αυτοεικόνα (εγώ, όπως είμαι) και στην εικόνα για τον ιδανικό εαυτό (εγώ, όπως θα ήθελα να είμαι) είναι μία από τις πιο σημαντικές προϋποθέσεις για την

προσωπική ευτυχία και την ικανοποίηση στη ζωή. (Martin Herbert, Αθήνα, 1998)

Ο S. Coopersmith (1967) υποστηρίζει ότι οι προϋποθέσεις που βοηθούν το παιδί να αποκτήσει κατά τον καλύτερο τρόπο έναν υψηλό βαθμό αυτοεκτίμησης, είναι ένας συνδυασμός αφενός της αυστηρής εφαρμογής κάποιων ορίων στη συμπεριφορά του παιδιού και αφετέρου της παροχής ενός σημαντικού βαθμού ελευθερίας – αυτονομίας – μέσα στα όρια αυτά.

Σύμφωνα με τον M. Herbert, το παιδί διαμορφώνει την αυτοεικόνα του σύμφωνα με το ποια πιστεύει πως είναι η άποψη που έχουν γι αυτό οι γονείς του και τα άλλα σημαντικά πρόσωπα στη ζωή του. Το τι πιστεύει ένα άτομο μπορεί να είναι πολύ περισσότερο καθοριστικό για τη συμπεριφορά από ότι τα ίδια τα “γεγονότα”, τα οποία όμως το άτομο δεν πιστεύει ότι συνέβησαν. Είναι πολύ χρήσιμο να γνωρίζουμε πώς βλέπει το παιδί τον εαυτό του, αφού αυτού του είδους η γνώση μας επιτρέπει να ερμηνεύουμε και να προβλέπουμε κατά ένα μεγάλο μέρος τη συμπεριφορά του, ακόμη και χωρίς να ξέρουμε πολλές λεπτομέρειες για το εξελικτικό ιστορικό του. (Martin Herbert, 1998)

Σημαντική προϋπόθεση για την απόκτηση θετικής αυτοεκτίμησης είναι η ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται πώς το βλέπουν οι άλλοι και να κάνει τη σύγκριση ανάμεσα στην αυτοεικόνα και στις προσδοκίες που πιστεύει ότι έχουν οι άλλοι γι αυτό. Το πώς νομίζει το άτομο ότι το βλέπουν οι άλλοι λέγεται υποκειμενική δημόσια ταυτότητα. Το άτομο μπορεί να έχει τόσες τέτοιου είδους ταυτότητες όσες είναι και οι κοινωνικές ομάδες ή τα σημαντικά πρόσωπα, που πιστεύει πως το βλέπουν με ένα διαφορετικό-ξεχωριστό τρόπο. (Martin Herbert, 1998)

Τα άτομα με θετική αυτοεκτίμηση έχουν κατά κανόνα τα ακόλουθα επιθυμητά χαρακτηριστικά: καλή προσαρμογή, έντονη περιέργεια, δημοτικότητα, χαμηλό βαθμό άγχους, ανεξαρτησία από την ομάδα και την ικανότητα να είναι αποτελεσματικά στις διαπροσωπικές σχέσεις. Είναι περισσότερο ειλικρινή με τον εαυτό τους και χρησιμοποιούν σπανιότερα τους «μηχανισμούς άμυνας του εγώ». Αντίθετα, τα άτομα με χαμηλό αυτοσυναίσθημα υποφέρουν από ασυνήθιστα μεγάλο άγχος. Το υπερβολικό

αυτό άγχος θεωρείται ότι οφείλεται μάλλον στην ασταθή και συνεχώς μεταβαλλόμενη αυτοεικόνα τους. (Martin Herbert, 1998)

B.OI ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΥΣ – ΠΑΙΔΙΟΥ (0-6 ΕΤΩΝ)

Σύμφωνα με τον Ντ. Βίννικοτ (Αθήνα 1988) οι ανάγκες των μικρών παιδιών τα έξι πρώτα χρόνια δε μεταβάλλονται, είναι έμφυτες και αναλλοίωτες. Το παιδί ως βιολογικός οργανισμός, έχει ορισμένες βασικές ανάγκες. Οι ανάγκες αυτές αναφέρονται κυρίως στην τροφή και στον ύπνο. Ο τρόπος με τον οποίο τα σημαντικά πρόσωπα στο περιβάλλον του παιδιού θα χειριστούν τα θέματα αυτά, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Οι γονείς, τόσο η μητέρα, όσο και ο πατέρας, είναι απαραίτητο να συμβάλλουν σημαντικά στην κάλυψη των αναγκών αυτών (Παρασκευόπουλος, 1985)

Η πορεία από το νεογέννητο βρέφος μέχρι το παιδί των έξι χρόνων, σε ότι αφορά την ανάπτυξη της προσωπικότητας και της συναισθηματικής ζωής, είναι πολύ μεγάλη. Η πορεία αυτή δεν μπορεί να καλυφτεί παρά μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις αυτές δε χρειάζεται να είναι άριστες, απλώς αρκετά καλές, αφού η νοημοσύνη του παιδιού γίνεται ολοένα και περισσότερο ικανή να ανέχεται τις αποτυχίες και να αντιμετωπίζει τις ματαιώσεις με μια εκ των προτέρων προετοιμασία. Όπως είναι γνωστό, οι προϋποθέσεις για την ατομική ανάπτυξη του παιδιού δεν είναι στατικές, μόνιμες και καθορισμένες, αλλά αλλάζουν ποιοτικά και ποσοτικά σε σχέση με την ηλικία του παιδιού και τις μεταβαλλόμενες ανάγκες του (Ντ. Βίννικοντ, 1988). Σύμφωνα με τον Νικολάου-Παναγιώτου (1996), ορισμένες βασικές συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού είναι:

Αγάπη: Όσο μικρότερο είναι το παιδί, τόσο εντονότερα πρέπει να του δείχνει ο γονέας την αγάπη του. Το παιδί καταλαβαίνει από πολύ μικρό ήδη ποιος το αγαπά και αντιδρά αντίστοιχα. Αν είναι σίγουρο γι αυτό θα προσπαθήσει και το ίδιο να δείξει την αγάπη του και με τις ενέργειες του να ευχαριστήσει τους γονείς.

Επιβράβευση και Ενθάρρυνση: Σε αντίθεση με την τιμωρία, η επιβράβευση έχει ένα καταπληκτικό αποτέλεσμα γιατί ενισχύει την

αυτοπεποίθηση του παιδιού. Για ότι νέο ή καλό καθημερινά μαθαίνει, πρέπει να επιβραβεύεται. Να ενισχύεται κάθε προσπάθειά του για διεκπεραίωση διαδικασιών που είναι σωστές και αντιστοιχούν στην ηλικία του και όχι υπερβολές, που ναι μεν ικανοποιούν τις φιλοδοξίες και εγωιστικές τάσεις των γονέων, είναι όμως επικίνδυνες για το παιδί.

Στοργή-Τρυφερότητα: Αυτά τα δύο στοιχεία θεωρούνται πολύ σπουδαία μέσα βοήθειας, όταν βέβαια δεν ξεπερνάνε τα όρια που είναι άλλωστε διαφορετικά σε κάθε ηλικία. Πρέπει να κατανοήσουμε το εκάστοτε πρόβλημα του παιδιού και να προσπαθούμε να το απαλύνουμε.

Ενίσχυση αυτοεξυπηρέτησης: Πρέπει να ξεκινά από πολύ νωρίς. «η ελευθερία του παιδιού» όπως το συνέλαβε η Maria Montessori σημαίνει ότι το παιδί θα γίνει ελεύθερο και υπεύθυνο μόνο αν από νωρίς μάθει – δίνοντας το παράδειγμα οι γονείς – να φέρει την πλήρη ευθύνη για τις ενέργειές του (Παναγιώτου, 1996)

Μια βασική ανάγκη που έχει το καλά αναπτυσσόμενο τετράχρονο παιδί, είναι να έχει γονείς με τους οποίους να μπορεί να ταυτιστεί. Σ'αυτή την κρίσιμη ηλικία δεν οφείλει να εμφυτεύει κανείς στο παιδί ηθικούς κανόνες και πολιτιστικά πρότυπα. Ο ενεργός παράγοντας είναι ο γονιός, η συμπεριφορά των γονιών όπως την αντιλαμβάνεται το παιδί. Αυτό εσωτερικεύει μέσα του το παιδί και μιμείται και ενάντια σ'αυτό το παιδί αντιδρά κι αυτό πάλι χρησιμοποιεί με χίλιους τρόπους στην προσωπική διαδικασία της αυτοανάπτυξης (Ντ. Βίννικοτ, 1988).

Σύμφωνα με τον Βίννικοτ, το βρέφος δεν αρχίζει την ζωή του σαν πρόσωπο ικανό να ταυτίζεται με άλλους ανθρώπους. Πρέπει να προηγηθεί βαθμιαία διάπλαση του εαυτού του σαν ενότητα ή σύνολο και πρέπει να αναπτυχθεί βαθμιαία η ικανότητα να νιώσει πως ο εξωτερικός και εσωτερικός κόσμος σχετίζονται, αλλά διαφοροποιούνται από τον εαυτό, που είναι ατομικός, ιδιάζων και ποτέ ο ίδιος σε δύο διαφορετικά παιδιά.

Τονίζεται ιδιαίτερα η επίτευξη μιας ωριμότητας που να αντιστοιχεί στην ηλικία, στην περίοδο μεταξύ τριών και πέντε ετών, επειδή τα υγιή νήπια και παιδιά πασχίζουν την κάθε στιγμή να φτάσουν σ'αυτή την ωριμότητα, που είναι άλλωστε τόσο ζωτική για την όλη μελλοντική ανάπτυξη του ατόμου.

Μια βασική ανάγκη για το παιδί κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής του είναι το παιχνίδι. (Βίννικοτ, 1988) Σύμφωνα με τον Τσιάντη (1991).

1991), όταν ένα παιδί παίζει, ψυχαγωγείται, μαθαίνει πράγματα για το περιβάλλον, ανακαλύπτει τον εαυτό του, συνειδητοποιεί τα συναισθήματά του, αναπτύσσει τις ικανότητες και τις δεξιότητές του, διαμορφώνει απόψεις, κοινωνικοποιείται, μαθαίνει να συνεργάζεται και να θέτει όρια και κανόνες και τέλος, να εκφράζεται και να δημιουργεί φίλους. Ο ρόλος των παιχνιδιών είναι πολλαπλός και σημαντικός αφού αφορά τη ψυχή και τη νόηση και φυσικά συνεχώς εξελίσσεται, ακολουθώντας τις ανάγκες κάθε ηλικίας αλλά και κάθε παιδιού, που είναι ξεχωριστές και μοναδικές.

Το παιχνίδι, είναι ένας χώρος του παιδιού αυστηρά προσωπικός, στον οποίο πρέπει να ξέρει και να αισθάνεται ότι μπορεί να λειτουργήσει ελεύθερα, χωρίς πιέσεις και παρεμβάσεις από κανέναν ώστε να μπορεί να αφήσει ελεύθερο τον εαυτό του να διατυπώσει αυτό που αισθάνεται.

Το παιχνίδι επομένως λειτουργεί καταλυτικά στην εξέλιξη της προσωπικότητας του, το βοηθάει να αναγνωρίσει τα συναισθήματά του και να εκτιμήσει σωστά τις δυνατότητες του. Κατά τον Τσιάντη, έχει ιδιαίτερη σημασία και ως μέσο εξέλιξης για τα παιδιά που βρίσκονται συνεχώς σε διεργασία μάθησης και είναι ένας τρόπος με τον οποίο το παιδί μεγαλώνει και αναπτύσσεται. Η απουσία του παιχνιδιού μπορεί να θεωρηθεί ως μια ένδειξη ψυχικής διαταραχής ή βιολογικής μειονεκτικότητας.

Το παιχνίδι ξεκινά αυτόματα από την βρεφική ηλικία και η ανάπτυξή του εξαρτάται πολύ από την ενθάρρυνση και την παρουσία των γονιών. Το παιδί μεγαλώνοντας χρησιμοποιεί τη φαντασία του και μπορεί να παίξει με ό,τιδήποτε σε συνάρτηση βέβαια με το τι μπορούν να προσφέρουν οι γονείς τόσο από την άποψη υλικού και παιχνιδιού όσο και από ανθρώπινη παρουσία. (Ιωάννης Τσιάντης, 1991)

Γ. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Σύμφωνα με την Virginia Satir (1988) μόλις ένας άνθρωπος φτάσει σ' αυτή τη γη, η επικοινωνία είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που καθορίζει τι είδους σχέσεις αυτό το πλάσμα θα δημιουργήσει με τους άλλους και τι θα του συμβεί στη ζωή.

Η επικοινωνία έχει πολλές πλευρές. Είναι το μέτρο με το οποίο δυο άνθρωποι μετρούν την αξία του εαυτού, ο ένας του άλλου. Αφορά όλο το φάσμα των τρόπων με τους οποίους κυκλοφορούν οι πληροφορίες: περιλαμβάνει τις πληροφορίες που δίνονται και παίρνονται, τους τρόπους που χρησιμοποιούνται και που ερμηνεύονται.

Κάθε επικοινωνία μαθαίνεται. Το μωρό φτάνει στον κόσμο εφοδιασμένο μόνο με τις πρώτες ύλες – χωρίς αντίληψη του εαυτού του, χωρίς πείρα αλληλεπίδρασης, χωρίς πείρα συναλλαγής με τον κόσμο. Όλα αυτά τα μαθαίνει επικοινωνώντας με τα άτομα που, απ'όταν γενιέται, αναλαμβάνουν τη φροντίδα του.

Ως τα πέντε μας χρόνια θα βιώνουμε σίγουρα κανένα δισεκατομμύριο εμπειρίες επικοινωνίας με τους άλλους. Σχηματίσαμε κιόλας κάποια ιδέα για το πώς βλέπουμε τον εαυτό μας, για το τι περιμένουμε από τους άλλους και τι φαίνεται εφικτό ή ανέφικτο για μας σ'αυτό τον κόσμο. Σ'αυτήν την πρώιμη γνώση θα θεμελιωθεί η ζωή μας, εκτός αν κάτι ισχυρό αλλάξει αυτά τα συμπεράσματα. (Virginia Satir, California, 1988)

Σημαντικό στοιχείο θετικής επικοινωνίας είναι η γλώσσα της αποδοχής. Σύμφωνα με τον Thomas Gordon (1994), όταν ένα άτομο είναι σε θέση να αισθάνεται και να εκδηλώνει τη γνήσια αποδοχή κάποιου άλλου εκ μέρους του, αυτό το άτομο έχει την ικανότητα να γίνει μια ισχυρή πηγή – βοήθειας για τον άλλον. Η αποδοχή εκ μέρους του άλλου, όπως αυτός είναι, είναι ένας σημαντικός παράγοντας δημιουργίας μιας σχέσης, όπου το άλλο πρόσωπο μπορεί να μεγαλώνει, να αναπτύσσεται, να σημειώνει δημιουργικές αλλαγές, να μαθαίνει να λύνει προβλήματα, να έχει ψυχική υγεία, να γίνεται πιο παραγωγικό και δημιουργικό και να αξιοποιεί πλήρως τις δυνατότητες του. Είναι ένα από αυτά τα απλά αλλά ωραία παράδοξα της ζωής: όταν ένα άτομο αισθάνεται ότι γίνεται πραγματικά αποδεκτό από ένα άλλο, όπως είναι, τότε απελευθερώνεται να μετακινηθεί από εκεί που είναι και να αρχίσει να σκέπτεται πώς αυτός ο ίδιος θέλει ν' αλλάξει, πώς θέλει να μεγαλώσει, πώς μπορεί να γίνει διαφορετικός, πώς θα μπορούσε να γίνει, όσο το δυνατό περισσότερο, αυτό που είναι ικανός να γίνει.

Γιατί έχει η αποδοχή των γονέων τόσο σημαντική επίδραση στο παιδί; Αυτό δε γίνεται γενικά κατανοητό από τους γονείς. Οι περισσότεροι

άνθρωποι έχουν μεγαλώσει έτσι, ώστε να πιστεύουν ότι, αν αποδέχεστε ένα παιδί, αυτό θα παραμείνει ακριβώς όπως είναι, ότι ο καλύτερος τρόπος για να βοηθήσετε ένα παιδί να γίνει καλύτερο στο μέλλον είναι να του λέτε τι δεν αποδέχεστε σε αυτό τώρα. Γι' αυτό στην ανατροφή των παιδιών οι περισσότεροι στηρίζονται πολύ στη γλώσσα της μη αποδοχής, πιστεύοντας ότι αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για να βοηθήσουν.

Όταν οι γονείς μαθαίνουν πώς να εκδηλώνουν με λόγια ένα εσωτερικό συναίσθημα αποδοχής προς το παιδί, αποκτούν το εργαλείο με το οποίο μπορούν να έχουν πάντα θεαματικά αποτελέσματα. Μπορούν να κάνουν το παιδί να μάθει να αποδέχεται και να είναι ευχαριστημένο με τον εαυτό του και να αποκτήσει έτσι συναίσθηση της αξίας του. Μπορούν να διευκολύνουν σημαντικά την ανάπτυξή του και την αξιοποίηση των ικανοτήτων με τις οποίες είναι προικισμένος. Μπορούν να επιταχύνουν την ανεξαρτητοποίηση και τον αυτοπροσανατολισμό του. Μπορούν να το βοηθήσουν να μάθει να λύνει μόνο του τα προβλήματα που αναπόφευκτα δημιουργεί η ζωή και μπορούν να του δώσουν τη δύναμη να αντιμετωπίζει δημιουργικά τις συνήθεις απογοητεύσεις και δυσκολίες της παιδικής και εφηβικής ηλικίας.

Σύμφωνα με τον Thomas Gordon (1994) τα παιδιά κλείνουν τις πόρτες επικοινωνίας με τους γονείς τους, αρνούμενα να αποκαλύψουν τι πραγματικά συμβαίνει μέσα τους. Τα παιδιά μαθαίνουν ότι η συζήτηση με τους γονείς τους δε βοηθάει και συχνά δεν παρέχει ασφάλεια. Γιατί τόσο πολλοί γονείς «διαγράφονται» από τα παιδιά τους ως πηγή βοήθειας; Γιατί τα παιδιά σταματούν να μιλάνε στους γονείς τους για τα πράγματα που πραγματικά τα ενοχλούν; Μέσα από έρευνα και κλινική εμπειρία φάνηκε ότι το πιο βασικό ίσως στοιχείο μιας αποτελεσματικής υποστηρικτικής σχέσης είναι ίσως η «γλώσσα της αποδοχής». (Thomas Gordon, Παλλήνη 1994)

Από όλα τα θετικά αποτελέσματα της αποδοχής κανένα δεν είναι τόσο σημαντικό όσο το εσωτερικό συναίσθημα του παιδιού ότι το αγαπάνε. Γιατί η αποδοχή κάποιου "όπως αυτός είναι" είναι πραγματικά μια πράξη αγάπης. Το να αισθάνεσαι ότι σε αποδέχονται ισοδυναμεί με το να αισθάνεσαι ότι σε αγαπούν (Thomas Gordon, Παλλήνη 1994)

Δ. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η οικογένεια υπήρχε ανέκαθεν σε όλες τις κοινωνίες, αλλά η μορφή της άλλαζε συνεχώς. Σε αντίθεση με τη δομή και λειτουργία της πριν από μερικές εκατοντάδες χρόνια, η οικογένεια σήμερα τείνει να αποτελεί μια απομονωμένη ατομιστική μονάδα, σχεδόν χωρίς καμιά από τις αρχικές της λειτουργίες. Από τους κυριώτερους λόγους ύπαρξής της σήμερα τείνει να είναι η ανατροφή και προστασία των παιδιών, ιδιαίτερα των πολύ μικρών. (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Η παραδοσιακή αγροτική οικογένεια υπήρξε κάποτε ο βασικός κοινωνικός πυρήνας. Ο αριθμός των μελών ποίκιλλε ανάλογα με τους συγγενείς που την απάρτιζαν. Αποτελούσε παραγωγική και αναπαραγωγική μονάδα, απαραίτητη για τη ζωή των ατόμων και την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, την ανατροφή και διαπαιδαγώγηση της αναπτυσσόμενης γενιάς. Η κοινωνικοποίηση των περισσότερων παιδιών πραγματοποιήτο με τη συμμετοχή τους στην παραγωγική δουλειά των γονιών και των υπολοίπων ενηλίκων. Την ανατροφή και την μόρφωση των παιδιών δεν αναλάμβαναν ειδικά εκπαιδευμένα άτομα, καθώς δημόσια και ιδιωτική ζωή δεν είχαν διαχωριστεί. Ο διαχωρισμός τους επήλθε αργότερα ως αποτέλεσμα της προϊούσας εκβιομηχάνησης. Δε θα πρέπει βέβαια να βλέπουμε ρομαντικά και ειδυλλιακά την εποχή εκείνη, καθώς ασκείτο βία σε βάρος του ατόμου και είναι σίγουρο ότι δε φρόντιζαν πάντα την ανάπτυξη των παιδιών. Αν η ψυχική εξάντληση ήταν ίσως περιορισμένη, η σωματική ήταν πιο εκτεταμένη από σήμερα. Τα παιδιά είχαν σημασία κυρίως ως πρόσθετη εργατική δύναμη και ως "ασφάλεια για τα γηρατεία". Οι ηλικιωμένοι φρόντιζαν τη νέα γενιά καθιστώντας περιττή την ανάγκη για παιδικούς σταθμούς. Όλοι είχαν κάποια λειτουργικότητα στο ευρύ οικογενειακό σύνολο (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Με την εκβιομηχάνηση, παρατηρείται μαζική μετανάστευση στις πόλεις και η νέα μορφή οικογένειας που διαμορφώνεται είναι σε μεγάλο βαθμό πυρηνική. Η οικογένεια συρρικνώνεται και απομονώνεται, οι δεσμοί

με τους συγγενείς αποδυναμώνονται, γεγονός που οδηγεί σε περιορισμό των αμοιβαίων υποχρεώσεων και της αλληλοβοήθειας. Η διαδικασία αυτή της εξατομίκευσης δεν έχει τελειώσει στις μέρες μας, αλλά εξακολουθεί να βρίσκεται σε εξέλιξη.

Η γεωγραφική κινητικότητα (μετανάστευση εσωτερική και εξωτερική), η συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα και η έλλειψη "ριζών" και καθαρής κοινωνικο – πολιτιστικής ταυτότητας ενισχύει τη σημασία της οικογένειας για το άτομο.

Η οικογένεια σήμερα, αν και μικρότερη, υφίσταται πολύ περισσότερες πιέσεις από παλιότερα για να εκπληρώσει τις συναισθηματικές ανάγκες των μελών της, τις οποίες αναλαμβάνει να φροντίσει όλο και περισσότερο αποκλειστικά και ασφικτικά. (Α. Χουντουμάδη, Αθήνα, 1996)

2. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Σκοπός της οικογένειας σύμφωνα με τον Γ. Τσιάντη είναι να συμβάλει στην κοινωνικοποίηση των παιδιών, στο σχηματισμό αξιών, στη συναισθηματική, κοινωνική και νοητική ωρίμανση τους (Τσιάντης, 1991)

Η οικογένεια καλύπτει ένα ευρύ φάσμα βιοκοινωνικών λειτουργιών
α) λειτουργιών της αναπαραγωγής, β) ένα πλέγμα ψυχολογικών λειτουργιών, γ) οικονομικές λειτουργίες, δ) λειτουργίες που οδηγούν στην κοινωνικοποίηση των μελών της με την εμπέδωση και την μεταβίβαση αξιών. (Κοκκινάκης, 1995)

Σύμφωνα με την Χ. Κατάκη σκοπός της οικογένειας δεν είναι η βιολογική επιβίωση της οικογένειας αλλά μάλλον η ψυχολογική επιβίωση μέσα στη σύγχρονη υπερκαταναλωτική κοινωνία που βομβαρδίζει τους ανθρώπους με χιλιάδες πληροφορίες. Οι ρόλοι που καλείται να παίξει το άτομο είναι πολλοί και αδυνατεί να αντεπεξέλθει. Έτσι πολλές φορές κινδυνεύει να χάσει τον εαυτό του. (Χ. Κατάκη, 1995)

Η οικογένεια σίγουρα έχει περάσει σε άλλες μορφές οργάνωσης, απ' ό,τι παλιότερα. Το ερώτημα εδώ είναι αν είναι ικανές οι σύγχρονες μορφές οικογένειας να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου.

3. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Σύμφωνα με τη Χουρδάκη (1995), η οικογένεια αποτελεί ένα βασικό κύτταρο από πλευράς κοινωνιολογικής και ψυχολογικής. Ανήκουμε σε μια οικογένεια, ανήκαμε σε μια άλλη όπου μεγαλώσαμε, θα φτιάξουμε μια νέα δική μας. Μέσα στην οικογένεια χαιρόμαστε, λυπούμαστε, απογοητευόμαστε, έχουμε τις δεσμεύσεις μας.

Η οικογένεια εξακολουθεί να θεωρείται η πιο σημαντική διαμορφωτική δύναμη στη ζωή των ανθρώπων στις περισσότερες κοινωνίες. Διά μέσου αυτής συντελείται, κατά κανόνα, η πρώτη συνάντηση του παιδιού με την κοινωνία, τις αξίες και τους κανόνες της. Ο ρόλος της οικογένειας στην εξέλιξη του παιδιού είναι πολύ ουσιαστικός, όπως και η ψυχολογική σημασία της για τους μεγάλους (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Ο Freud (1916) έστρεψε τον προβολέα της επιστήμης προς την οικογένεια με την εξής άποψη: τα βιώματα της παιδικής ηλικίας είναι εκείνα που καθορίζουν τη μετέπειτα ψυχολογική δομή του ατόμου. Η οικογένεια λοιπόν είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου. (Χουρδάκη, 1995)

Οι σχέσεις στην οικογένεια διαμορφώνουν τις πρώτες εντυπώσεις, που διαρκούν μια ζωή και διδάσκουν τον τρόπο συναλλαγής με τους άλλους και την αποδεκτή/κρατούσα μορφή έκφρασης των διαφόρων συναισθημάτων. Για τους μεγάλους, η οικογένεια αποτελεί μια σχετικά σταθερή και διαρκή ομάδα που παρέχει κάποια συναισθηματική σταθερότητα. (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Για το βρέφος και το ξεκίνημά του στη ζωή, το οικογενειακό πλαίσιο έχει θεμελιώδη σημασία, δημιουργώντας τη βάση της προσωπικότητάς του. Οι πρώτοι διάλογοι ανάμεσα στο ίδιο και στον μεγάλο, καθώς και ο βαθμός ηρεμίας του περιβάλλοντος, δίνουν στο παιδί την αίσθηση ή ότι μπορεί να προβλέψει αντιδράσεις και συμπεριφορές είτε ότι ο κόσμος είναι απρόβλεπτος, χαοτικός και ίσως εχθρικός. Έτσι οικοδομείται μια περισσότερο ή λιγότερο σταθερή εσωτερική ψυχική αρμονία. Τέτοιες διαδικασίες, μαζί με πολλές άλλες, ενεργοποιούνται κατά την

κοινωνικοποίηση στην οικογένεια και αποτελούν τη βάση για τη μορφή των μετέπειτα σχέσεων του παιδιού στη ζωή. (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Όπως υποστηρίζει ο Martin Herbert (1988), το οικογενειακό περιβάλλον επηρεάζει την ψυχική ανάπτυξη του παιδιού όσο οποιοσδήποτε άλλος παράγοντας. Αυτό συμβαίνει για δύο λόγους : Πρώτον, γιατί είναι πολύ μεγάλο το χρονικό διάστημα που το παιδί ζει και αναπτύσσεται μέσα στην οικογένεια, οπότε δέχεται και την επίδρασή της (καλύπτει περίπου το ¼ της ζωής του). Δεύτερον, γιατί στο ίδιο διάστημα, το παιδί βρίσκεται σε μια ηλικία εύπλαστη και επιδεκτική αλλαγών. Έτσι λοιπόν, μπορεί η οικογένεια να επηρεάσει τη σωματική, τη ψυχική και την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, συμβάλλοντας έτσι στην ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του. (Κοσμόπουλος, 1988)

Το νεογνό του ανθρώπου για να διαμορφωθεί σε προσωπικότητα έχει ανάγκη ανθρώπινης συντροφιάς και επικοινωνίας. Έχει ανάγκη να υπάρχει γύρω του ομάδα και ομαδική ζωή. Κι αυτό γιατί «η ομάδα ως συλλογικό μόρφωμα επιμέρους ατόμων εμφανίζει ορισμένη δομή, λειτουργία και δυναμική» και αποτελεί βασικό μέσο διά του οποίου το άτομο αποκτά γνώσεις, συνήθειες, πεποιθήσεις, διαθέσεις, δεξιότητες, αξίες, ιδανικά και διαμορφώνει τα δικά του μοναδικά χαρακτηριστικά. (Βασίλης Χαραλαμπόπουλος, 1987)

Πρώτη κοινωνική ομάδα, που ασκεί μεγάλη επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας είναι η οικογένεια, στην οποία αίμα και πνεύμα μεταγγίζονται το ένα στο άλλο και δημιουργείται η συνείδηση του οικογενειακού δεσμού, που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ύπαρξη οικογενειακής ζωής. Για το αναπτυσσόμενο και εξελισσόμενο άτομο η οικογένεια είναι ο μοναδικός και αναντικατάστατος φυσικός χώρος ομαδικής ζωής. Τα λεγόμενα «εκπαιδευτικά ιδρύματα», όσο τέλεια κι αν οργανωθούν, δεν θα μπορέσουν να αντικαταστήσουν την οικογένεια γιατί τα άτομα έξω από το οικογενειακό περιβάλλον δεν αισθάνονται ευτυχισμένα, επειδή ζουν και διαμορφώνονται σε μια ατμόσφαιρα τεχνητή. (Β. Χαραλαμπόπουλος, 1987)

Το παιδί, μέσα στη φυσική οικογενειακή ζωή, δέχεται επιδράσεις και σε αυτές οφείλονται οι καταπληκτικές ομοιότητες, που παρατηρούνται ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά, τόσο στην εξωτερική συμπεριφορά,

όσο και στις ιδέες, τις πεποιθήσεις, και τις ιδιότητες του χαρακτήρα. (B. Χαραλαμπίδης, 1987)

4. ΣΧΕΣΗ ΓΟΝΙΟΥ – ΠΑΙΔΙΟΥ

Η αξία της γονικότητας έγκειται στο ότι αποτελεί κλειδί για την ενήλικη ζωή, καθώς η γέννηση ενός παιδιού καθιστά το γονιό όχι μόνο μητέρα ή πατέρα αλλά ενήλικο. Για τις γυναίκες, η κυοφορία θεωρείται απόδειξη της γυναικείας ταυτότητας και η ανατροφή των παιδιών πολύ συχνά εκτιμάται από την κοινωνία ως το κύριο μέσο εκπλήρωσης και χαράς στη ζωή. Για τους άντρες, η γέννηση των παιδιών έχει χρησιμοποιηθεί ως επιβεβαίωση της αρρενοπώτητάς τους. Πράγματι, μια που η επιβίωση του είδους και του πολιτισμού εξαρτάται από την επιτυχή και αναπαραγωγή και ανατροφή των παιδιών, ο γονικός ρόλος είναι ένας ουσιαστικός ρόλος κοινωνικά και πολιτισμικά. Στο ατομικό επίπεδο, η γονικότητα επιτρέπει σ'ένα άτομο να εξασφαλίζει κάποια συνέχεια του εαυτού του πέρα απ'τη ζωή του τόσο βιολογικά, όσο και ψυχολογικά, στο μέτρο που οι γονικές αξίες και κοσμοθεωρία μεταφέρονται στους απογόνους και εφαρμόζονται από αυτούς. (Αναστασία Χουντουμάδη, Αθήνα 1996).

Σύμφωνα με την Αναστασία Χουντουμάδη (Αθήνα, 1996), η εμπειρία του να είμαστε γονείς διαρκεί σε όλη την υπόλοιπη ζωή μας, μεταβάλλεται και διαμορφώνεται καθώς το παιδί μεγαλώνει και πιθανόν άλλα παιδιά προστίθενται στην οικογένεια. Οι γονείς είναι δύο άτομα με διαφορετικές προσωπικές εμπειρίες που καθορίζουν το πώς βιώνουν το νέο ρόλο στη ζωή τους.

Σήμερα γίνεται παραδεκτό ότι η σχέση ανάμεσα στο γονιό και το παιδί περιλαμβάνει αμοιβαίες προσαρμογές όπου ο ένας μεταβάλλει τον άλλον, ενώ ταυτόχρονα και οι δύο καθορίζουν και αναπτύσσουν τη σχέση. Η προσέγγιση αυτή υπογραμμίζει την ανάγκη να διερευνηθεί η επίδραση της γονικότητας στους μεγάλους (ως άτομα και ως ζευγάρι), πέρα απ'την καθιερωμένη μελέτη των επιπτώσεων της γονικής φροντίδας στα παιδιά.

Σύμφωνα με τον Martin Herbert, (1998) οι εκδηλώσεις αγάπης και φροντίδας, η στάση των γονέων απέναντι στο παιδί, καθώς μεγαλώνει, είναι σημαντικές για την ολοένα και πιο περίπλοκη ανάπτυξη της αυτοεικόνας του.

Ο συγγραφέας Francois Mauriac παρατήρησε ότι «διαμορφωνόμαστε και ξαναδιαμορφωνόμαστε από αυτούς που μας έχουν αγαπήσει και παρόλο ότι η αγάπη τους μπορεί να έχει σβήσει, είμαστε ωστόσο το δικό τους έργο και στις καλές και στις κακές πλευρές μας». Ο Erikson (1976), ένας διαπρεπής αναλυτής της παιδικής συμπεριφοράς υποστηρίζει ότι, κατά την περίοδο της βρεφικής ηλικίας το άτομο μαθαίνει κατά πόσο ο κόσμος είναι ένας καλός και ευχάριστος χώρος για να ζήσεις ή αν είναι πηγή πόνου, δυστυχίας, απογοήτευσης και ανασφάλειας. Αυτές οι δύο αντιθετικές απόψεις, τις οποίες ονομάζει “βασική εμπιστοσύνη” και “βασική δυσπιστία”, δεν απέχουν πολύ από τις στάσεις που εμείς οι ενήλικοι ονομάζουμε “αισιοδοξία” και “απαισιοδοξία”. Ο τρόπος, με τον οποίο οι γονείς ικανοποιούν τις ανάγκες του παιδιού – ή, αντίθετα, τις παραμελούν – μπορεί να χρωματίσει την όλη στάση του απέναντι στη ζωή και, επομένως, την προσωπικότητά του. Μπορεί να δει τον “κόσμο” είτε ως ένα τόπο φιλόξενο και γεμάτο καλοσύνη είτε ως απειλητικό και γεμάτο ανασφάλεια. Έτσι, το συναίσθημα της ασφάλειας ή της ανασφάλειας, της αυτοπεποίθησης ή της ανεπάρκειας – καθώς και των άλλων προσωπικών ή κοινωνικών στάσεων που έχουν ζωτική σημασία για την ψυχική υγεία – καθορίζεται σε αυτούς τους πρώτους μήνες και τα πρώτα χρόνια της ζωής. Μπορεί όμως να περάσουν αρκετά χρόνια μέχρι να γίνουν ορατά τα αποτελέσματα, δηλαδή η ανθεκτικότητα ή η ευπάθεια του παιδιού. Τις πρώτες μεγάλες προκλήσεις και τους κλυδωνισμούς, τα αντιμετωπίζει το παιδί αργότερα, όταν αρχίσει να φοιτά στο σχολείο, και τότε θα φανούν οι πρώτες εκείνες επιδράσεις. (Martin Herbert, Αθήνα, 1988)

Αυτά είναι από τα πιο απλά παραδείγματα που μας δείχνουν πως ένα κρίσιμότερο γνώρισμα για την επιτυχή και ομαλή προσαρμογή του παιδιού – η θετική αυτοεικόνα – διαμορφώνεται από τα σημαντικά πρόσωπα στα πρώτα στάδια της ζωής του. Είναι η στάση τους απέναντι στο παιδί, η γνώμη τους γι αυτό, εκείνο που γίνεται μέρος της αυτοεικόνας του. Επίσης, η αυτοεικόνα του παιδιού μπορεί να αλλάξει με την πάροδο της ηλικίας, ανάλογα με το αν το παιδί κατορθώνει να ανταποκρίνεται σταθερά στις προσδοκίες των γονέων ή συνεχώς αδυνατεί να το επιτύχει, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις που οι γονείς είναι υπερβολικά επικριτικοί για ό, τι κάνει το παιδί ή υπερβολικά φιλόδοξοι. (Martin Herbert, Αθήνα 1998)

α . ΓΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ

Παράγοντες όπως η χρονική στιγμή της γέννησης και η φύση της εγκυμοσύνης και του τοκετού, καθιστούν την εμπειρία μοναδική. Όσοι γίνονται γονείς σε ιδιαίτερα μικρή ηλικία πιθανόν να μην έχουν ολοκληρώσει τη δική τους ωρίμανση και να παλεύουν ακόμη με θέματα που πρόωρα καλούνται να επιλύσουν από τη σκοπιά του γονιού ενώ ακόμη παραμένουν άλυτα, γι αυτούς από την πλευρά του παιδιού.

Η φύση της φροντίδας των μικρών παιδιών προϋποθέτει τη δέσμευση χρόνου, ενέργειας και προσπάθειας. Οι γονείς είναι γονείς είκοσι τέσσερις ώρες τη μέρα, επτά μέρες τη βδομάδα, όλο το χρόνο και για τους περισσότερους ο γονικός ρόλος είναι αμετάκλητος και συνεχής. Η σωματική ένταση συνοδεύεται ταυτόχρονα από τη συναισθηματική ένταση. Το να είμαστε γονείς δεσμεύει και συναισθηματικά με τρόπους που πολύ λίγοι άλλοι ρόλοι μπορούν να το επιβάλουν.

Η προσωπική εξέλιξη, που συνοδεύει τη μετάβαση στη γονικότητα, περιλαμβάνει και μια αλλαγή στην εικόνα του εαυτού μας. Η ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων και η ωρίμανση των ικανοτήτων, από την εμπειρία της παροχής φροντίδας σε ένα μωρό, μπορούν να επηρεάσουν την εικόνα που έχουμε για τον εαυτό μας με θετικό ή αρνητικό τρόπο.(Α. Χουντουμάδη, 1996)

Το άτομο που επιφορτίζεται με τη φροντίδα του παιδιού (συνήθως η μητέρα) μπορεί να αισθανθεί αποστέρηση, μη γνωρίζοντας πώς να αντιμετωπίσει κάποιο πρόβλημα που αναδύεται. Σε τέτοια περίπτωση η αυτοεκτίμησή του δοκιμάζεται, καθώς διαπιστώνει ότι αδυνατεί να αντιμετωπίσει το παιδί, που δεν ανταποκρίνεται στις φιλότιμες προσπάθειες του. Γυναίκες πετυχημένες σε άλλους τομείς, μπορεί να εκπλαγούν από την αναποτελεσματικότητα των προσπαθειών τους να καθησυχάσουν ένα μωρό.(Α. Χουντουμάδη, 1996)

Τόσο πριν, όσο και μετά τη γέννηση του πρώτου παιδιού, οι άντρες και οι γυναίκες, που είναι ευχαριστημένοι με τον εαυτό τους, αναφέρουν ότι διατηρούν ικανοποιητικές σχέσεις με τον/τη σύζυγο, το παιδί και τον κοινωνικό περίγυρο. Βέβαια κάτι τέτοιο δεν αποκλείει τη δυνατότητα

αλλαγής. Ο τρόπος όμως που αντιμετωπίζουμε τις εξελίξεις, τις δυσκολίες και τις χαρές στη ζωή μας δεν ξεπηδάει κάθε φορά εκ του μηδενός, αλλά βασίζεται στα πρότερα βιώματά μας.

Είναι φανερό ότι η προσωπικότητα και η κατάσταση της ψυχικής μας υγείας ως ενηλίκων, πριν τη γέννηση του παιδιού, διαμορφώνει τη δεκτικότητα στις αλλαγές που επιβάλλει η γονική ιδιότητα. Η ικανότητά μας να ενεργούμε ορθά, όταν οι καταστάσεις είναι ασαφείς και αβέβαιες, η ευκαμψία και η προσαρμοστικότητά μας, η ικανότητα για δημιουργία και διατήρηση σχέσεων, καθώς και οι ανάγκες και τα κίνητρά μας, αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν τη προσωπικότητά μας κατά τη μετάβαση στη γονικότητα. Η διαθεσιμότητά μας ως γονέων διαφέρει από άτομο σε άτομο, όπως διαφέρει και η προτεραιότητα που δίνουμε στην ιδιότητά μας αυτή έναντι των υπόλοιπων ρόλων μας. (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Η γονική ιδιότητα προκαλεί συναισθήματα και ανησυχίες σχετικά με θέματα που όλοι και όλες αντιμετωπίζουμε στην ανάπτυξη μας. Το άγχος αποχωρισμού και οι ανάγκες για εξάρτηση και ανεξαρτησία, έλεγχο και αυτονομία, στοργικότητα και στέρηση, οικειότητα και σεξουαλικότητα, θυμό και επιθετικότητα, καθώς και η σχέση με τους δικούς μας γονείς, ξυπνούν και κορυφώνονται στα πρώτα στάδια της γονικότητας.

Η αφύπνιση πιθανών αναγκών για εξάρτηση και φροντίδα ή η εμφάνιση ενός αισθήματος προσωπικής ανεπάρκειας σε ορισμένους γονείς μπορεί να βραχυκυκλώσει τη δημιουργούμενη σχέση παιδιού. Η υποστήριξη από το περιβάλλον μπορεί να ενισχύσει το άτομο κατά τη μετάβαση στη γονικότητα, αλλά απαιτείται και η δική του ικανότητα να την αναζητά και να την δέχεται, πράγμα ευκολότερο, όταν το έχει κάνει στο παρελθόν.

Το βρέφος με την ανημπόρια του υπάρχει περίπτωση να ξυπνήσει στους ενήλικες, που αισθάνονται ανασφαλείς, ένα αίσθημα δύναμης, εξουσίας και υπεροχής, που σε στιγμές αδυναμίας και έντασης θα πάρει τη μορφή κακοποίησης ή παραμέλησης. Οι πιθανότητες μιας τέτοιας συμπεριφοράς παλινδρόμησης όμως αντισταθμίζονται από τις ευκαιρίες για αλλαγή και ανάπτυξη. Τους προσφέρεται η δυνατότητα να ξαναδουλέψουν πολλά θέματα μέσα από τα μάτια του παιδιού και να επιλύσουν παλιά εκκρεμή θέματα και ζητήματα. (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Η ικανότητα που έχουν οι γονείς να προσφέρουν στοργή και φροντίδα στο παιδί έχει σχέση με την ποιότητα φροντίδας που είχαν οι ίδιοι στη βρεφονηπιακή ηλικία. Αν οι ανάγκες τους τότε αντιμετωπίστηκαν με συνέπεια και δεν είχαν εμπειρίες διαρκούς αποστέρησης και οργής, τότε πιθανότατα μπορούν να ικανοποιήσουν το δικό τους παιδί με επάρκεια. Οι γονείς που στερήθηκαν στη πρώτη παιδική ηλικία αντιδρούν στις δυσαρέσκεις του παιδιού και στην ανησυχία του με αυξημένο αίσθημα ανικανότητας. Γνωρίζουμε ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς στοργή και ζεστασιά δύσκολα γίνονται γονείς ευαίσθητοι στις ανάγκες των δικών τους παιδιών, τα οποία είτε παραμελούνται ή περιβάλλονται με ένα έντονο συναισθηματισμό που τα κάνει να ασφυκτιούν. Ούτε αυτό όμως είναι απόλυτο. Όσοι διατηρούν τη μνήμη του τι σημαίνει να είσαι παιδί μπορούν να γίνουν γονείς με μεγάλη ευαισθησία, ενσυναίσθηση και υπευθυνότητα. (Αναστασία Χουντουμάδη, Αθήνα 1996).

β . ΓΟΝΕΪΚΗ ΔΥΝΑΜΗ

Μια από τις περισσότερο παγιωμένες, σε παγκόσμια κλίμακα, πεπιοθήσεις γύρω από την ανατροφή των παιδιών είναι η πεπιοίθηση ότι είναι αναγκαίο και επιθυμητό για τους γονείς να χρησιμοποιούν την εξουσία τους για να ελέγχουν, να κατευθύνουν και να εκπαιδεύουν τα παιδιά. Οι περισσότεροι γονείς βιάζονται να δικαιολογήσουν τη χρήση εξουσίας εκ μέρους τους. Λένε ότι τα παιδιά τη χρειάζονται και τη θέλουν ή ότι οι γονείς είναι σοφότεροι. "Ο πατέρας γνωρίζει καλύτερα" είναι μια βαθιά ριζωμένη πεπιοίθηση.

Η πεισματική εμμονή στην ιδέα ότι οι γονείς οφείλουν και πρέπει να χρησιμοποιούν εξουσία, όταν ασχολούνται με τα παιδιά, έχει εμποδίσει, επί αιώνες κάθε σημαντική αλλαγή ή βελτίωση στον τρόπο που τα ανατρέφουν οι γονείς και τα μεταχειρίζονται οι ενήλικες. Εν μέρει αυτή η ιδέα εξακολουθεί να υπάρχει επειδή οι γονείς, σχεδόν καθολικά, δεν καταλαβαίνουν τι σημαίνει εξουσία στην πραγματικότητα και τι συνέπειες έχει για τα παιδιά. Όλοι οι γονείς μιλούν με ευκολία γύρω από την εξουσία, όμως ελάχιστοι μπορούν να την ορίσουν ή ακόμη να προσδιορίσουν την πηγή της εξουσίας τους (Thomas Gordon, 1994)

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της σχέσης γονέα – παιδιού είναι το εξής: οι γονείς έχουν μεγαλύτερο “ψυχολογικό μέγεθος” από ό,τι το παιδί. Αυτή η διαφορά “ψυχολογικού μεγέθους” υφίσταται, γιατί τα παιδιά βλέπουν τους γονείς τους όχι μόνο ως μεγαλύτερους ή δυνατότερους, αλλά επίσης και ως σοφότερους και ικανότερους. Για το μικρό παιδί φαίνεται ότι δεν υψάρχει τίποτε που δεν ξέρουν οι γονείς του, τίποτε που δεν μπορούν να κάνουν. Θαυμάζει την ευρύτητα της αντίληψης τους, την ακρίβεια των προβλέψεων τους, τη σοφία της κρίσης τους. Ενώ μερικές φορές, κάποιες από αυτές τις αντιλήψεις μπορεί να είναι ακριβείς, άλλες δεν είναι. Τα παιδιά αποδίδουν στους γονείς τους πολλά χαρακτηριστικά, πολλές ιδιότητες και ικανότητες, που δε στηρίζονται καθόλου στην πραγματικότητα. Ελάχιστοι γονείς γνωρίζουν τόσα πολλά, όσα νομίζουν τα παιδιά τους ότι γνωρίζουν. Η εμπειρία δεν είναι πάντοτε “ο καλύτερος δάσκαλος”, όπως θα συμπεράνει αργότερα το παιδί, όταν θα γίνει έφηβος και ενήλικας και θα μπορεί να κρίνει τους γονείς του. Και η γνώση δε σχετίζεται πάντοτε με την ηλικία. Πολλοί γονείς δυσκολεύονται να το παραδεχτούν αυτό, όμως αυτοί που είναι πάντοτε περισσότερο ειλικρινείς με τον εαυτό τους αναγνωρίζουν πόσο υπερβολικές είναι οι εξηγήσεις της “μαμάς” και του “μπαμπά”. (Thomas Gordon, 1994)

Ενώ στην αρχή “το παιχνίδι είναι στημένο” υπέρ των γονέων, που έχουν μεγαλύτερο ψυχολογικό εκτόπισμα, πολλές μητέρες και πολλοί πατέρες υπαθάλπουν τη διαφορά. Εσκεμμένα αποκρύπτουν από τα παιδιά τους τις αδυναμίες τους και τα σφάλματά τους στις κρίσεις τους να καλλιεργούν μύθους, όπως “εμείς γνωρίζουμε τι είναι καλύτερο για σένα”, “όταν θα μεγαλώσεις θα καταλάβεις πόσο δίκαιο είχαμε”. Όσο κι αν δεν το δικαιούνται αναγνωρίζεται στους γονείς μεγαλύτερο ψυχολογικό μέγεθος και αυτό είναι μια σημαντική πηγή γονικής δύναμης πάνω στο παιδί. Επειδή ο γονέας θεωρείται μια τέτοια “εξουσία”, οι προσπάθειες του να επηρεάσει το παιδί έχουν μεγάλη βαρύτητα. Θα βοηθούσε ίσως, αν βλέπαμε αυτή την εξουσία ως “εκχωρηθείσα εξουσία”, επειδή το παιδί την εκχωρεί στον γονέα. Το κατά πόσο τη διακαιούται ή όχι είναι άσχετο. Το γεγονός είναι ότι το “ψυχολογικό μέγεθος” δίνει στο γονέα επιρροή και δύναμη πάνω στο παιδί. (Thomas Gordon, 1994)

Μια εντελώς διαφορετική μορφή δύναμης προέρχεται από τον γονέα που κατέχει κάποια πράγματα που χρειάζονται τα παιδιά. Αυτό επίσης του δίνει εξουσία πάνω στα παιδιά. Ένας γονέας έχει δύναμη πάνω στα παιδιά του, επειδή τα παιδιά εξαρτώνται τόσο πολύ από αυτόν για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών τους. Τα παιδιά έρχονται στον κόσμο σχεδόν τελείως εξαρτημένα από άλλους για διατροφή και φυσική ασφάλεια. Δεν κατέχουν τα μέσα για ικανοποίηση των αναγκών τους. Τα μέσα τα κατέχουν και τα ελέγχουν οι γονείς.

Καθώς το παιδί μεγαλώνει και υπό την προϋπόθεση ότι το αφήνουν να αποκτήσει μεγαλύτερη ανεξαρτησία από τους γονείς του, η δύναμη των γονέων του φυσιολογικά μειώνεται. Όμως σε κάθε ηλικία, μέχρι που το παιδί εισέρχεται στην ανεξάρτητη ζωή του ενήλικα και γίνεται ικανό να ικανοποιήσει τις βασικές του ανάγκες αποκλειστικά σχεδόν με τις δικές του προσπάθειες, οι γονείς του έχουν κάποιο βαθμό δύναμης πάνω του. (Thomas Gordon, 1994)

5. ΣΧΕΣΗ ΜΗΤΕΡΑΣ – ΠΑΙΔΙΟΥ

- Η μητέρα κατά τη βρεφική ηλικία

— Η μητέρα είναι το πρόσωπο που το παιδί θα αναπτύξει εξαρχής μια στενή σχέση εξάρτησης που είναι απαραίτητη για να μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες του, κατ'αρχάς τις βιολογικές (τροφή, καθαριότητα κ.τ.λ.) και κατ'επέκταση τις ψυχολογικές. Από την αρχή θα αναπτυχθεί μεταξύ του βρέφους και της μητέρας μια επικοινωνία. Η ποιότητα των ανταλλαγών (μηνυμάτων επικοινωνίας) μεταξύ των δύο (μητέρας – βρέφους) είναι καθοριστικός παράγοντας από τον οποίο εξαρτάται η ασφάλεια του μωρού, όρος αναγκαίος για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητας του. (Ριβιέ, 1989)

Σύμφωνα με τον Ντ. Βίννικοτ(1988), η μητέρα στηρίζει το βρέφος της, με τη σωματική έννοια της λέξης. Όλες οι πρώιμες λεπτομέρειες της φυσικής φροντίδας, έχουν για το βρέφος ψυχολογικό νόημα. Η μητέρα προσαρμόζεται ενεργά στις ανάγκες του βρέφους και στην αρχή, αυτή η προσαρμογή μπορεί να είναι πλήρης. Η μητέρα γνωρίζει, ενστικτωδώς,

όπως λέει ο κόσμος, ποια ανάγκη επείγει την κάθε στιγμή. Παρουσιάζει τον κόσμο στο βρέφος με το μοναδικό τρόπο που δεν του δημιουργεί χάος, ανταποκρινόμενη δηλαδή στις ανάγκες του, μόλις αναδυθούν. Εκφράζοντας, άλλωστε, την αγάπη της με όρους φυσικής (σωματικής) φροντίδας και προσφέροντας του φυσικές ικανοποιήσεις, βοηθάει τη «ψυχή» του βρέφους να αρχίσει να ζει στο σώμα του βρέφους. Με την τεχνική της βρεφικής φροντίδας, εκφράζει τα αισθήματά της απέναντι στο βρέφος και συγκροτείται σαν πρόσωπο που μπορεί να αναγνωριστεί από το αναπτυσσόμενο άτομο. (Ριβιέ, 1989)

Κατά τον Bowlby (1973) η αφοσίωση του παιδιού προς τη μητέρα είναι αποτέλεσμα ενστικτώδων αντιδράσεων που είναι σημαντικές για την προστασία και την επιβίωση του είδους. Όταν το μωρό κλαίει, γελάει, θηλάζει, γαντζώνεται από τη μητέρα ή την ακολουθεί, είναι φανερό ότι έχει ανάγκη από τη φροντίδα και την προστασία της και όλα αυτά ενισχύουν το δεσμό μητέρας – βρέφους. Ο Bowlby επέμενε στην άποψη ότι στη μητέρα κατά πρώτο και κύριο λόγο προσκολλάται το βρέφος. Η μητέρα, πάλι, είναι βιολογικά προετοιμασμένη να ανταποκρίνεται σε αυτή τη συμπεριφορά του μωρού της, όπως ακριβώς το βρέφος από προδιάθεση ανταποκρίνεται στη θέα τη φωνή και την περποίηση των ανθρώπων που το φροντίζουν. Ο Bowlby (1973) πίστευε ότι εξαιτίας αυτών των βιολογικών καταβολών η μητέρα και το βρέφος συνδέονται στενά μεταξύ τους (Ross D. Parke 1987)

Η επικοινωνία του παιδιού και της μητέρας γίνεται σε δύο επίπεδα, το συνηδεϊτό και το ασυνηδεϊτο και πολλές φορές είναι πιθανόν να υπάρχει σύμπτωση, αντίφαση ή ανταγωνισμός. Αναφέρεται το παράδειγμα μιας μητέρας που ενώ φροντίζει το μωρό τέλεια, το ταΐζει τις ώρες που πρέπει, προσέχει σχολαστικά την καθαριότητα και την υγεία του κ.ο.κ. κατά βάθος οι αντιδράσεις της είναι αρνητικές ή αντιφατικές. Τις αντιδράσεις αυτές τις αντιλαμβάνεται το παιδί και τις καταγράφει μέσα από τη σωματική επαφή με τη μητέρα του, με τις χειρονομίες της, τον τρόπο που το αγγίζει και το θηλάζει. (Ριβιέ, 1989)

Αυτά τα σήματα που προέρχονται από τις μη εξωτερικές ορατές ασυνείδητες διαθέσεις της μητέρας θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη όλων των τομέων της προσωπικότητας του παιδιού, στην οργάνωση του «εγώ», καθώς και στη θεμελίωση της «αντικειμενότητας»

σχέσης. Αν είναι αντιφατικές, μεταβλητές ή ανύπαρκτες όπως συμβαίνει με μητέρες ανήσυχες, ασταθείς ή εχθρικές θα βυθίσουν το παιδί στην ανασφάλεια. Το αίσθημα της ασφάλειας είναι τόσο απαραίτητο για το βρέφος όσο το γάλα της μητέρας τού. Όπου λείπει η ασφάλεια αυτή είναι αναπόφευκτη η εκκόλαψη σωματικών ή ψυχοσωματικών διαταραχών : μικρότερη αντίσταση στις αρρώστιες, χάσιμο βάρους, καθυστέρηση ή διακοπή ψυχολογικής ανάπτυξης (απουσία της αντίδρασης του χαμόγελου γύρω στον 3^ο μήνα, καθυστέρηση στο χειρισμό των αντικειμένων). (Ριβιέ 1989)

Σύμφωνα με τη Χουντουμάδη (1994), το παιδί στη συναισθηματική επικοινωνία του με τη μητέρα δεν βιώνει μόνο την ίδια σαν κάτι το ασφαλές αλλά βιώνει γενικότερα τη ζωή ως κάτι το ασφαλές, το σίγουρο και το καλό. Αυτό το συναίσθημα πηγάζει από τη συντροφικότητα με τη μητέρα και τη χαρά και ικανοποίηση που αντλεί από τη βασική αξία της συντροφικότητας στη ζωή. Μονάχα το παιδί το οποίο αισθάνεται ασφάλεια και εμπιστοσύνη θα τολμήσει να ανακαλύψει το μεγαλύτερο κόσμο. Το παιδί που αισθάνεται ανασφάλεια αντί για αυτό θα χρησιμοποιήσει τη ψυχική του ενέργεια για να ελέγχει και να συνεχίζει την επαφή με τη μητέρα του, σ'ένα κόσμο που δε μπορεί να αισθανθεί σιγουριά ούτε καν με τη μητέρα του. (Α. Χουντουμάδη, Αθήνα, 1994)

- Η μητέρα κατά την νηπιακή ηλικία

Σύμφωνα με τον Ντ. Βίνικोट (1988), η μητέρα στηρίζει τη συνοχή του νηπίου στη φάση που είναι ακόμα ασυγκρότητο. Η μητέρα χρειάζεται σαν πρόσωπο που επιβιώνει καθημερινά και μπορεί να απαρτιώνει τα διάφορα αισθήματα, τα αισθητηριακά ερεθίσματα, τις διεγέρσεις, την οργή, τη θλίψη κ.ο.κ., τα οποία συνιστούν όλα μαζί τη ζωή του νηπίου, στα οποία όμως το νήπιο δεν είναι σε θέση να δώσει συνοχή. Το νήπιο δεν αποτελεί ακόμα μια ενότητα. Η μητέρα «στηρίζει» το νήπιο, τον άνθρωπο στην κατάσταση του γίνεσθαι. Η μητέρα, αν χρειαστεί, μπορεί να φέρει στο νου της όλα τα συμβάντα της μέρας και να στοχαστεί το νόημα που είχαν για το νήπιο. Η μητέρα καταλαβαίνει. Βλέπει το παιδί της σαν άνθρωπο σε μια φάση που το νήπιο είναι ανίκανο να νιώσει απαρτιωμένο. (Βίνικोट, 1988)

Ο Freud (1916) δεχόταν ότι η σχέση του βρέφους με τη μητέρα διαμορφώνει και την κατοπινή προσωπικότητά του και επηρεάζει τις μετέπειτα κοινωνικές του σχέσεις. (Ross D. Parke, 1987) Επιμένει ότι η μητέρα παραμένει σημαντική μορφή στη ζωή των ατόμων, καθορίζοντας συχνά τη φύση και την ποιότητα των ανθρώπινων σχέσεων. (Χουντουμάδη Αθήνα, 1996)

6. ΣΧΕΣΗ ΠΑΤΕΡΑ – ΠΑΙΔΙΟΥ

Η παρουσία του πατέρα δεν εμφανίζεται στην Ψυχολογία πριν το παιδί γίνει περίπου τριών χρονών. Το γεγονός αυτό οφείλεται στη θεωρητική τοποθέτηση που κυριαρχούσε μέχρι πρόσφατα στην Εξελικτική Ψυχολογία και έχει ως συνέπεια την απουσία πολλών ερευνών στο θέμα της σχέσης πατέρα – πολύ μικρού παιδιού. (Χουντουμάδη, 1996)

Δεν υπάρχει παραδεκτή θεωρία για την πατρότητα που να δίνει αναγκαστικά στον πατέρα δευτερεύουσα θέση στην υπόθεση της φροντίδας του παιδιού. Ούτε δικαιολογείται γιατί ο ένας από τους δύο γονείς πρέπει να έχει μεγαλύτερη επίδραση πάνω στην ανάπτυξη του παιδιού και όχι ο άλλος. (Ross D. Parke, 1987)

Είναι λάθος να πιστεύουμε ότι ο πατέρας είναι σημαντικός μόνο για την εξέλιξη συγκεκριμένων πλευρών στα παιδιά (π.χ. ταυτότητα φύλου και φυλετικού ρόλου). Ο πατέρας είναι σημαντικός για τα παιδιά, που από πολύ μικρή ηλικία θα αποκτήσουν κάποια επαφή μαζί του. Είναι παράλογο να περιμένουμε ένα παιδί, που έχει γνωρίσει τον πατέρα του στα πρώτα παιδικά χρόνια σαν μια απόμακρη εξουσία, να αναπτύξει ξαφνικά σε μεγαλύτερη ηλικία στενή σχέση μαζί του. Πολλά παιδιά θεωρούν τον πατέρα σαν αυτόν που κερδίζει χρήματα και δεν έχει καμιά ιδιαίτερη σχέση μαζί τους, ιδιαίτερα με τα πολύ μικρά. Ακόμη χειρότερα, σε ορισμένες οικογένειες ο πατέρας θεωρείται ο τιμωρός, επειδή η μητέρα, όταν θέλει να επιβληθεί, απειλεί τα παιδιά με τον ερχομό του πατέρα: «περίμενε να έρθει ο πατέρας σου και θα δεις εσύ!...» (Χουντουμάδη, 1996)

Σύμφωνα με τον Ross D. Parke, τα παιδιά δεν είναι απλά και μόνο παθητικοί δέκτες της πατρικής επιρροής. Η σχέση πατέρα και παιδιού είναι διπλής κατεύθυνσης και τα παιδιά αλλάζουν τους πατέρες τους, όπως

ακριβώς οι πατέρες μεταβάλλουν την ανάπτυξη των παιδιών τους. Τα παιδιά επηρεάζουν τη συμπεριφορά των πατέρων τους απέναντί τους και έτσι συμβάλλουν τα ίδια στη διαμόρφωσή τους ως κοινωνικών όντων. Και οι άντρες επηρεάζονται από τη γονική ιδιότητα. Η πατρότητα μπορεί να αλλάξει την αντίληψη που έχουν οι άντρες για τον εαυτό τους. Συχνά τους βοηθάει να ξεκαθαρίσουν τις αξίες στις οποίες πιστεύουν και να τις ιεραρχίσουν. Μπορεί ακόμη να επαυξήσει την αυτοεκτίμησή τους, αν χειρίζονται σωστά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, ή, αλλιώς, μπορεί να τους διαταράξει και να τους καταπιέσει, αποκαλύπτοντας τα όρια της αντοχής τους και τις αδυναμίες τους. Οι πατέρες μπορεί να διδαχθούν από τα παιδιά τους και να ωριμάσουν μέσα από τη σχέση τους μ'αυτά.

Σύμφωνα με την Αναστασία Χουντουμάδη, οι νεότεροι πατέρες έχουν βρεθεί να συμμετέχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό στο μέγαλωμα του παιδιού τους. Κατά κύριο λόγο, η επιθυμία του νέου πατέρα να βρίσκεται με το βρέφος (4^η με 6^η εβδομάδα μετά τη γέννα) και να διαθέτει χρόνο γι αυτό, επηρεάζεται από την ικανοποίηση που αντλεί από την πατρότητα, την αίσθηση αποδοχής στο σπίτι, τη λειτουργική σχέση με τη σύντροφο, μετά τη γέννηση του παιδιού και την εμπιστοσύνη στο γονικό ρόλο. Όσο λοιπόν πιο θετικές είναι οι αντιδράσεις του πατέρα προς τον καινούριο του ρόλο τόσο μεγαλύτερη είναι η ευχαρίστηση που αντλεί από το μωρό του. Όσο περισσότερο ασχολείται με το βρέφος, τόσο αυξάνεται η ευχαρίστηση που αισθάνεται. Όσο πιο κακή είναι η ψυχολογική κατάσταση του πατέρα μετά τον τοκετό και όσο λιγότερη ευχαρίστηση αισθάνεται σχετικά με το βρέφος, τόσο πιο περιορισμένη είναι η συμμετοχή στη φροντίδα του. (Χουντουμάδη, 1996)

Η συμπεριφορά του πατέρα και οι σχέσεις του με το παιδί πρέπει να είναι ανάλογη με την ηλικία του παιδιού. Αν γίνει σεβαστός, τότε μπορούν να αναπτυχθούν αληθινές σχέσεις που θα βοηθήσουν το παιδί στην αύξηση της δικής του ωριμότητας. Ο πατέρας δεν πρέπει να είναι ούτε αυστηρός ούτε επιεικής. Μπορούμε να πούμε ότι η ισορροπία βρίσκεται στη μέση. Ούτε αυστηρότητα, ούτε υπερβολικά επιείκεια ή απόλυτη ελευθερία. Και τα δύο βλάπτουν. Η πολλή αυστηρότητα τραυματίζει το παιδί ανεπανόρθωτα, του αλλοιώνει την προσωπικότητα και το κάνει άβουλο ή επαναστατικό. (Κοσμόπουλος, 1988)

Συμπερασματικά, ο ρόλος του πατέρα στην ζωή των πολύ μικρών παιδιών έχει εξεταστεί μάλλον περιορισμένα μέχρι σήμερα. Εμφανίζεται συνήθως μετά την ηλικία των τριών χρόνων του παιδιού και θεωρείται σημαντικός για την ανάπτυξη της αυτονομίας του, καθώς θέτει τα θεμέλια για την κοινωνικοποίηση του, επηρεάζοντας την ταυτότητα του φύλου και την ηθική. Πέραν αυτού όμως, ο πατέρας αντιμετωπίζεται ως δευτερεύουσα μορφή, όσον αφορά τη στοργική φροντίδα του παιδιού, που θεωρείται λειτουργία της μητέρας ή του "μητρικού" υποκατάστατού της, ιδιαίτερα κατά τα δύο πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού. (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Ε. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ – ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ - ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗΣ – ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟΥ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην πιο πάνω ενότητα φάνηκε πόσο σημαντική είναι η επίδραση της οικογένειας και πως συμβάλλει στην ανάπτυξη αυτοεκτίμησης, αυτοπεποίθησης και αυτοσεβασμού του παιδιού. Ο δεύτερος σημαντικός παράγοντας που επιδρά στην ανάπτυξη αυτοεκτίμησης, αυτοπεποίθησης αυτοσεβασμού στο παιδί είναι ο παιδικός σταθμός και το νηπιαγωγείο, αφού σύμφωνα με την Α. Χουντουμάδη η φροντίδα και η κοινωνικοποίηση των μικρών παιδιών στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες έχει πάψει να αποτελεί αποκλειστικότητα της οικογένειας. Σταδιακά τα βρεφονηπιακά κέντρα, οι παιδικοί σταθμοί και τα νηπιαγωγεία έχουν αρχίσει πλέον να παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των μικρών παιδιών του σήμερα. (Χουντουμάδη, 1996)

Μελετείται παρακάτω ο παράγοντας παιδικός σταθμός – νηπιαγωγείο και πως επηρεάζει και συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού. Επίσης παρουσιάζεται ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο νηπιαγωγείο.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Σύμφωνα με τη σύντομη ιστορική αναδρομή στο βιβλίο Παιδικοί Σταθμοί και νηπιαγωγεία (Δαράκη και Χατζηκωνσταντίνου, 1981), οι παιδικοί σταθμοί στην Ελλάδα ιδρύθηκαν κυρίως για κοινωνικούς και εθνικούς σκοπούς. Τα πρώτα αυτά κέντρα είχαν σκοπό την περίθαλψη των φτωχών μικρών παιδιών, των οποίων οι μητέρες ήταν υποχρεωμένες να εργάζονται και δεν προλάβαιναν να ασχοληθούν μαζί τους. Ταυτόχρονα, οι σταθμοί αυτοί επιδίωκαν την διάδοση και ενίσχυση της ελληνικής γλώσσας, του ελληνικού πνεύματος και του εθνικού φρονήματος. (Α. Χουντουμάδη, 1996)

Ο πρώτος ελληνικός παιδικός σταθμός, που δημιουργήθηκε με τη φροντίδα της Αικατερίνης Λασκαρίδου, ήταν ο πρώτος που δεχόταν νήπια από τεσσάρων χρονών και απασχολούσε 100 – 110 νήπια. Το 1905 ιδρύθηκε ο δεύτερος παιδικός σταθμός στον Πειραιά. Το 1927 άνοιξε ο πρώτος παιδικός σταθμός του Δήμου Αθηναίων.

Παράλληλα λειτουργούν παιδικοί σταθμοί φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, όπως του ΠΙΚΠΑ, παιδικοί σταθμοί δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και ιδιωτικοί παιδικοί σταθμοί με ώρες λειτουργίας που καλύπτουν διάφορα ωράρια, ανάλογα με τις ανάγκες των εργαζόμενων γονιών. Οι ιδιωτικοί σταθμοί βρίσκονται κατά κανόνα σε καλύτερο φυσικό περιβάλλον από τους υπόλοιπους. (Χουντουμάδη 1996)

3. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΚΑΙ ΤΙ ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Σύμφωνα με την Χουντουμάδη γίνονται δεκτά τα παιδιά στον παιδικό σταθμό από την ηλικία των 2 ½ - 3 ετών και μέχρι και την είσοδο στο σχολείο. Λειτουργεί από τις 7.00 το πρωί μέχρι τις 4.00 το απόγευμα. Τα παιδιά γευματίζουν και ξεκουράζονται το μεσημέρι, ενώ μετά έχουν την ευκαιρία να ασχοληθούν με διάφορες δραστηριότητες. Συγκεκριμένα στα μεγαλύτερα παιδιά δίνονται κυρίως εκπαιδευτικές δραστηριότητες. (Χουντουμάδη, 1996)

Το νηπιαγωγείο είναι ο άλλος σημαντικός φορέας προσχολικής αγωγής, ο κεντρικός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρεφόταν αρχικά η

αγωγή, που προσέφερε, ήταν η προετοιμασία για τη σχολική εκπαίδευση. (Χουντουμάδη, 1996)

Σύμφωνα με τη Χουντουμάδη στο νηπιαγωγείο γίνονται δεκτά παιδιά ηλικίας 3 ετών μέχρι την είσοδό τους στο δημοτικό σχολείο. Λειτουργεί από τις 8.00 ως τις 12.00. Δεν προσφέρουν φαγητό και ανάπαυση και τα παιδιά το μεσημέρι πηγαίνουν στο σπίτι τους. Έχει καθορισμένο σύστημα διαπαιδαγώγησης, καθώς προετοιμάζει τα παιδιά για το σχολείο. (Χουντουμάδη, 1996)

Σε πολλές αναπτυγμένες χώρες έχει γίνει αντιληπτό ότι η σκοπιμότητα του παιδικού σταθμού και του νηπιαγωγείου είναι η ίδια. Ο σκοπός που έχουν είναι διπλός: κοινωνικός και παιδαγωγικός. Έτσι δεν υπάρχει πλέον διαχωρισμός μεταξύ των δύο. (Χουντουμάδη, 1996)

4. ΣΚΟΠΟΣ

Σύμφωνα με τον Κιτσαρά (1991) οι παιδικοί σταθμοί και τα νηπιαγωγεία έχουν ως αντικειμενικό σκοπό να δημιουργήσουν άτομα με ελεύθερη και υπεύθυνη προσωπικότητα, να ενεργοποιήσουν και να αναπτύξουν όλες τις έμφυτες ικανότητές τους και γενικότερα να αποκτήσουν ταυτότητα και κριτική σκέψη, να ωριμάσουν ως προσωπικότητες, να κοινωνικοποιηθούν ομαλά ώστε να επιτευχθεί η αρμονική ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό σύνολο. (Κιτσαράς, 1991)

5. ΡΟΛΟΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ – ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΣΤΑΘΜΟΥ

Όπως υποστηρίζει ο Βίνικोट (1988) η λειτουργία του νηπιαγωγείου δεν αποβλέπει στην αντικατάσταση της μητέρας που απουσιάζει, αλλά στη συμπλήρωση και επέκταση του ρόλου που παίζει αποκλειστικά η μητέρα, στα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού. Το νηπιαγωγείο πρέπει να θεωρείται μια «προς τα άνω» προέκταση της οικογένειας, παρά μια «προς τα κάτω» προέκταση της δημοτικής εκπαίδευσης. Μόνο αν πάρουμε υπόψην μας το ρόλο της μητέρας και τις ανάγκες του παιδιού, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε πραγματικά τον τρόπο με τον οποίο μπορεί το νηπιαγωγείο να συνεχίσει το έργο της μητέρας. (Ντ. Βίνικोट 1988)

Επειδή το νηπιαγωγείο καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της εύπλαστης και εύθραυστης αυτής ηλικίας, συμβάλλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και συμπεριφοράς του και αν ακόμη οι εμπειρίες που έχει δοκιμάσει μέχρι τώρα ήταν τραυματικές έχει τη δυνατότητα να τις αλλάξει. (Ηλίου, 1986)

Θα πρέπει στο νηπιαγωγείο να παρέχεται ασφάλεια, σταθερότητα και πλούσια ερεθίσματα στην ανάπτυξη των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, πρόσωπα που θα φροντίζουν τα παιδιά θα πρέπει να είναι τα ίδια ώστε να νιώθουν ασφάλεια μέσα από την οικειότητα τους με τα πρόσωπα αυτά. Θα πρέπει να τους δίνεται η ευκαιρία να συμμετέχουν σε υπο-ομάδες συνομηλίκων και τέλος οι νηπιαγωγοί θα πρέπει να ενδιαφέρονται για τα παιδιά και να γνωρίζουν ό, τι σχετίζεται με την ανάπτυξή τους και τις αντιδράσεις τους. (Χουντουμάδη, 1994)

Αφού ο παιδικός σταθμός αποτελεί, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, ένα εναλλακτικό περιβάλλον για το παιδί, ενώ το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού παραμένει εκείνο που κύρια το επηρεάζει, πρέπει να σημειώσουμε ότι τα παιδιά έρχονται στον παιδικό σταθμό με διαφορετικές βάσεις και ετοιμότητα για να αντιμετωπίσουν και να επηρεασθούν από τις εκεί εμπειρίες τους. Όσα προέρχονται από περιβάλλοντα που τους παρέχουν λίγες ευκαιρίες για ερεθίσματα έχουν σε μεγαλύτερο βαθμό ανάγκη ενός παιδαγωγικού παιδικού σταθμού για να διευρύνουν τις εμπειρίες τους. (Χουντουμάδη, 1996)

Βασικός ρόλος του παιδικού σταθμού – νηπιαγωγείου είναι να βοηθήσει τα παιδιά να διαμορφώσουν την προσωπική τους ταυτότητα, να ομαδοποιηθούν, να ανεξαρτητοποιηθούν από την οικογένεια, να ενισχύσουν την αυτοεμπιστοσύνη τους. Να προωθήσει την εξέλιξη της αυτονομίας τους και των κοινωνικών ικανοτήτων τους. (Κιτσαράς, 1991)

Τα παιδιά επωφελούνται από την εμπειρία ενός καλού παιδικού σταθμού, γιατί εκεί μαθαίνουν να λειτουργούν με συντροφικότητα και αλληλεγγύη. Μαθαίνουν να λειτουργούν στα πλαίσια μιας ομάδας και να μην παρακινούνται μόνο από τις ατομικές τους ανάγκες. Αποκτούν πολύτιμες εμπειρίες, καθώς καλούνται να επιλύσουν τις αναπόφευκτες συγκρούσεις ανάμεσα ανάμεσα στις ατομικές τους ανάγκες και τις ομαδικές ή συντροφικές απαιτήσεις. (Χουντουμάδη, 1996)

Στο νηπιαγωγείο υπάρχει πολύ παιχνίδι και μια «συμπαθητική» πρώτη εισαγωγή του παιδιού στην ομαδική εργασία, σε νέες συνήθειες και σε συνεργατικές δραστηριότητες. Όπως υποστηρίζει ο Martin Herbert (1998), το παιδί που φοίτησε στο νηπιαγωγείο έχει μάθει να συνεργάζεται με τα άλλα παιδιά και να παίζει δημιουργικά, έχει κατορθώσει να χειρίζεται σωστά την πένα και το μολύβι έχει διδακτεί τη σημασία αφηρημένων συμβόλων, έχει την εμπειρία του αποχωρισμού από τη μητέρα του και, με την κατάλληλη χειραγώγηση, μπορεί να έχει μάθει την έννοια της αυτοπειθαρχίας. Το πιο σημαντικό θεωρείται η ευκαιρία που παρέχεται στο παιδί του νηπιαγωγείου να εκφράζει με λέξεις τις εμπειρίες του κατά τρόπο αβίαστο και φυσικό. (Martin Herbert, 1998)

Θα πρέπει τέλος να αναφερθεί ότι δεν θα πρέπει να ασκείται πίεση στο παιδί προσχολικής ηλικίας να μάθει γνώσεις που ανήκουν στη σχολική εκπαίδευση, αφού δεν αποτελεί παράγοντα σχολικής επιτυχίας. Τα παιδιά που θα ασκηθούν στο να αναπτύξουν δεξιότητες όπως παρατηρητικότητα, επικοινωνία, κινητική δεξιότητα και θετική στάση στη σχολική μάθηση (χωρίς εξαναγκασμό), θα μπορέσουν ευκολότερα να ωριμάσουν και να κατακτήσουν αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό φτάνοντας έτσι και στη σχολική επιτυχία. (Πασσάκος, 1980)

6. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ – ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗΣ – ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟΥ

Σε αυτή την ενότητα εξετάζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Εξετάζεται η προσωπικότητα του νηπιαγωγού και η σχέση νηπίου – νηπιαγωγού.

A. ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ

1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ

θα αναφερθούν εδώ κάποια στοιχεία της προσωπικότητας του νηπιαγωγού τα οποία πρέπει οπωσδήποτε να τον διακρίνουν, ώστε να

μπορέσει να συμβάλει στην ανάπτυξη αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού των παιδιών.

Βασική προϋπόθεση είναι ο νηπιαγωγός να είναι απαλλαγμένος από προκαταλήψεις απέναντι στα παιδιά αλλά και στις οικογένειες τους.

Πρωταρχικό του μέλημα θα πρέπει να είναι η βαθιά γνώση της ψυχοσύνθεσης των παιδιών. Όσο καλύτερα γνωρίζει τα αναπτυξιακά στάδια και τις ανάγκες των παιδιών, τόσο πιο αποτελεσματικός θα είναι ο ρόλος στην ομαλή ανάπτυξή τους. (Γουδέλη, 1975)

Οι περισσότεροι νηπιαγωγοί δυσκολεύονται να παραδεκτούν τα συναισθήματα που τους προκαλεί η αρνητικότητα των παιδιών, ιδιαίτερα όταν είναι πεισματάρικα ή δύσκολα. Αντί μια παιδαγωγός να αναγνωρίσει ότι βάζει τις φωνές σ'ένα παιδί που δε συμπεριφέρεται σωστά, για τον απλό λόγο ότι κοντεύει π.χ. να τρελλαθεί από τη φασαρία ή έχει απλά εκνευριστεί, ισχυρίζεται ότι το παιδί πρέπει «να μάθει να προσαρμόζεται» ή ότι τα άλλα παιδιά αντιδρούν αρνητικά στη συμπεριφορά του συγκεκριμένου παιδιού. Οι απαγορεύσεις και οι διάφοροι κανόνες παρουσιάζεται ότι επιβάλλονται «για το καλό των παιδιών» και πως αυτός είναι ο λόγος που τα παιδιά οφείλουν να μάθουν να συμμορφώνονται με τους κανονισμούς, όταν ο πραγματικός λόγος είναι ότι έτσι, είτε το προσωπικό διευκολύνεται στη δουλειά του, είτε διαφωνεί με ορισμένες συμπεριφορές των παιδιών. (Χουντουμάδη, 1996)

Όταν τα συναισθήματα ή οι ανάγκες των παιδαγωγών έρχονται σε σύγκρουση με εκείνες των παιδιών, ορισμένες δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν το δικαίωμά τους να αισθανθούν και να αντιδράσουν με φυσικότητα και αυθορμητισμό. Είναι επίσης πιθανόν οι παιδαγωγοί να αναγνωρίζουν στον εαυτό τους και τους άλλους το θυμό τους για ένα παιδί, αλλά να δυσκολεύονται να το εκφράσουν στους γονείς τους. Σε αυτή την περίπτωση, οι παιδαγωγοί συμμορφώνονται στις απαιτήσεις του ρόλου του «ειδικού», να είναι ουδέτερες και να κρατούν τα συναισθήματά τους έξω από τη δουλειά. Κάτι τέτοιο σημαίνει πως αρνούνται ότι πράγματι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των παιδιών. (Χουντουμάδη, 1996)

Η προσωπικότητα της νηπιαγωγού αποτελεί μεγάλο εργαλείο στη σχέση της με τα παιδιά, αφού γίνεται σημαντική δουλειά μέσα από την επαφή μαζί τους. Οι παιδαγωγοί στην πλειονότητά τους ισχυρίζονται ότι τα προσωπικά συναισθήματα αφήνονται έξω από τον εργασιακό χώρο. Αυτή η

αυτοεξαπάτηση γίνεται κατανοητή, γιατί, αν έχουν προσωπικά προβλήματα και αναγνωρίσουν ότι τα φέρνουν στην δουλειά τους, θα τους δημιουργούσε ενοχές, ιδιαίτερα αν είναι άτομα που πιστεύουν ότι δε θα έπρεπε να τα έχουν. Όσο πιο πολύ δέχεται κανείς τον εαυτό του και τα συναισθήματά του, τόσο λιγότερο κινδυνεύει να αρνηθεί τον εαυτό του στη σχέση του με τα παιδιά και τόσο περισσότερες οι πιθανότητες να αποτελέσει αντικείμενο ταύτισης για τα παιδιά. (Χουντουμάδη, 1996)

Η νηπιαγωγός με τη στάση, τη συμπεριφορά της και με τη δική της προσωπικότητα αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για τα παιδιά αυτής της ηλικίας. (Ηλίου, 1986)

Περιγράφονται εδώ οι τύποι συμπεριφοράς νηπιαγωγών.

1.1 ΤΥΠΟΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1985) υπάρχουν τρεις τύποι συμπεριφοράς των νηπιαγωγών που διαμορφώνουν ανάλογα την αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό του παιδιού.

Οι τρεις τύποι είναι :

1. Η δεσποτική ή αυταρχική συμπεριφορά του νηπιαγωγού
2. Ο νηπιαγωγός που δίνει απόλυτη ελευθερία χωρίς περιορισμούς και έλεγχο.
3. Δημοκρατική συμπεριφορά του νηπιαγωγού

1. Ο νηπιαγωγός με δεσποτική – αυταρχική συμπεριφορά

Είναι ο νηπιαγωγός όπου φέρεται αυταρχικά και είναι αυστηρός. Αποφασίζει και επιβάλλει τη γνώμη του χωρίς να λαμβάνει υπόψην του τη γνώμη και θέληση των παιδιών. Τα παιδιά λειτουργούν κάτω από πλήρη έλεγχο χωρίς να έχουν δυνατότητες ελεύθερης έκφρασης και επιλογής. (Γιωργάς, 1990)

2. Ο νηπιαγωγός που δίνει απόλυτη ελευθερία χωρίς περιορισμούς ή έλεγχο

Ο νηπιαγωγός που λειτουργεί κατ'αυτόν τον τρόπο δίνοντας στα παιδιά απόλυτη ελευθερία περνά το μήνυμα της αδιαφορίας του απέναντι σε αυτά. Τα παιδιά οδηγούνται σε ανασφάλεια. Αναπτύσσεται μεγάλος ανταγωνισμός ανάμεσα στα παιδιά για το ποιος θα επικρατήσει στην ομάδα. (Πασσάκος, 1992)

3. Ο νηπιαγωγός με δημοκρατική συμπεριφορά

Είναι ο νηπιαγωγός που δρα δημοκρατικά βασιζόμενος σε αρχές όπως σεβασμός στην προσωπικότητα των παιδιών, ελευθερία κίνησης και έκφρασης, ενθάρρυνση και στήριξη των παιδιών στην ανάληψη εργασιών και ευθυνών. (Γεωργάς, 1990)

Σύμφωνα με τον Πασσάκο, η δημοκρατική ατμόσφαιρα που θα δημιουργήσει ο νηπιαγωγός θα συμβάλει στην ομαλή ανάπτυξη των παιδιών η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί όταν υπάρχει σεβασμός στην αξιοπρέπεια και στα συναισθήματά τους ως άτομα και επίσης όταν τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στις διάφορες δραστηριότητες. (Πασσάκος, 1992)

2. ΣΧΕΣΗ ΠΑΙΔΙΟΥ – ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ

Σύμφωνα με το Βίνικोट (1988), στα πρώτα τους χρόνια τα παιδιά αναλαμβάνουν ταυτόχρονα τρεις ψυχολογικές διαδικασίες. Πρώτο, συγκροτούν την αντίληψη του «εαυτού» τους σε σχέση με την πραγματικότητα όπως αρχίζουν να τη συλλαμβάνουν. Δεύτερο, αναπτύσσουν την ικανότητα να δημιουργούν σχέση μ'ένα πρόσωπο, τη μητέρα. Η μητέρα έχει βοηθήσει το παιδί ν'αναπτύξει σε σημαντικό βαθμό αυτές τις δύο πλευρές προτού πάει στο νηπιαγωγείο και μάλιστα στην αρχή το νηπιαγωγείο δημιουργεί ένα σοκ στην προσωπική σχέση του παιδιού με τη μητέρα. Το παιδί αντιμετωπίζει αυτό το σοκ αναπτύσσοντας μια άλλη ικανότητα, την ικανότητα να σχετιστεί προσωπικά με κάποιον άλλον από τη

μητέρα. Κι επειδή η νηπιαγωγός ακριβώς αποτελεί το αντικείμενο αυτής της νέας προσωπικής σχέσης, πρέπει ν'αντιληφθεί πως δεν αποτελεί για το παιδί ένα «συνηθισμένο» πρόσωπο και πως δε μπορεί να συμπεριφέρεται με έναν «συνηθισμένο» τρόπο. Πρέπει π.χ. να αποδεκτεί την ιδέα πως το παιδί σταδιακά μόνο θα μάθει να τη μοιράζεται χωρίς να αναστατώνεται. (Ντ. Βίννικοτ, 1998)

Η ικανότητα του παιδιού να μοιράζεται την νηπιαγωγό αυξάνεται καθώς το παιδί επιτυγχάνει την τρίτη ψυχολογική διαδικασία: την ικανότητα να σχετίζεται με αρκετούς ανθρώπους. (Ντ. Βίννικοτ, 1998).

Η είσοδος στο νηπιαγωγείο αποτελεί μια κοινωνική εμπειρία έξω από το οικογενειακό πλαίσιο. Δημιουργεί ένα ψυχολογικό πρόβλημα για το παιδί και την ευκαιρία για την νηπιαγωγό να κάνει την πρώτη της συμβολή στην ψυχοδιανοητική υγεία του παιδιού. Η είσοδος στο νηπιαγωγείο μπορεί ακόμα να δημιουργήσει άγχη στη μητέρα. Η μητέρα μπορεί να παρεξηγήσει την ανάγκη που έχει το παιδί να στραφεί έξω από τη σφαίρα επιρροής της οικογένειας και μπορεί να νιώσει πως η ανάγκη αυτή οφείλεται στη δική της ανεπάρκεια μάλλον, παρά στη φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού.

Αυτά τα προβλήματα που δημιουργούνται με την είσοδο του παιδιού στο νηπιαγωγείο τονίζουν ιδιαίτερα τη διπλή ευθύνη και τη διπλή ευκαιρία που έχει η νηπιαγωγός. Έχει την ευκαιρία να βοηθήσει τη μητέρα να ανακαλύψει τις δικές της μητρικές δυνατότητες και να βοηθήσει το παιδί να λύσει τα αναπόφευκτα ψυχολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αναπτυσσόμενος άνθρωπος. Η αφοσίωση και ο σεβασμός προς την οικογένεια είναι βασικά στοιχεία για τη διατήρηση μιας σταθερής σχέσης ανάμεσα στο παιδί, τη νηπιαγωγό και την οικογένεια. Η νηπιαγωγός αναλαμβάνει το ρόλο του γεμάτου καλοσύνη και συμπάθεια φίλου, που όχι μόνο αποτελεί το στήριγμα της ζωής των παιδιών έξω από το σπίτι, αλλά και ένα πρόσωπο αποφασιστικό και συνεπές στη συμπεριφορά του με τα παιδιά, σε θέση να διακρίνει τις προσωπικές τους χαρές και λύπες, ανεκτικό στις ασυνέπειές τους και ικανό να τα βοηθήσει σε στιγμές ιδιαίτερης ανάγκης. Οι ευκαιρίες της βρίσκονται στην προσωπική της σχέση με το παιδί, με τη μητέρα και όλα τα παιδιά της ομάδας. (Ντ. Βίννικοτ, 1998)

Η σχέση που θα αναπτύξει το παιδί με τη νηπιαγωγό θα επηρεάσει την αυτοεικόνα, την πίστη στην προσωπική του αξία, ανάλογα με το αν

γίνεται αποδεκτό ή όχι από τη νηπιαγωγό. (Ψυχολογική – Παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια, 1989)

Είναι δυνατόν η νηπιαγωγός και η θετική σχέση αλληλεπίδρασης που θα αναπτύξει με το παιδί να αυξήσει την αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό του όταν εκείνο προέρχεται από απορριπτικό οικογενειακό περιβάλλον, ενώ σε παιδιά που έχουν υπερβολική, μη ρεαλιστική αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό να τη μειώσει. (Πασσάκος, 1992)

Σύμφωνα με τον Πασσάκο, για να χαρακτηριστεί θετική η σχέση νηπιαγωγού και παιδιού θα πρέπει η νηπιαγωγός να είναι δημοκρατική, έτσι ώστε η σχέση να βασίζεται στη συνεργατικότητα, την αποδοχή, το σεβασμό του παιδιού στην υπομονή της νηπιαγωγού, στη δικαιοσύνη, την αμεροληψία, στη σταθερή συμπεριφορά της νηπιαγωγού, στο ενδιαφέρον για τα προβλήματα του νηπίου και τέλος στην ενθάρρυνση, τον έπαινο και την αναγνώριση του. (Πασσάκος, 1990)

Όταν η νηπιαγωγός είναι δύστροπη, δεν χαμογελά, είναι μεμψίμοιρη χάνει την ψυχραιμία της, όταν μεροληπτεί ευνοώντας κάποια παιδιά και αγνοώντας κάποια άλλα, όταν είναι αυταρχική, απρόσωπη, αλαζονική, εριστική, υπεροπτική και άδικη, δεν προσφέρει την δυνατότητα στο παιδί να νιώσει ασφάλεια, να εξαλήψει τους φόβους του, να νιώσει ισότιμο με τα άλλα παιδιά, να νιώσει αξιόλογο και ικανό. Το αποτέλεσμα είναι να μην πιστεύει το παιδί στον εαυτό του και να μην προσπαθεί να βελτιωθεί. (Πασσάκος, 1980)

Αυτό που θα πρέπει να αποφεύγει η νηπιαγωγός στη σχέση της με το παιδί είναι να εκφράζει μια επικριτική άποψη για το ίδιο το παιδί ως άτομο, αλλά για τη συγκεκριμένη συμπεριφορά που εκδηλώνει. (Πασσάκος, 1990)

Τέλος θα θέλαμε να πούμε ότι η νηπιαγωγός θα πρέπει να φέρεται στο κάθε παιδί εξατομικευμένα, αφού το κάθε παιδί είναι ένα διαφορετικό άτομο, με διαφορετικές εμπειρίες και ανάγκες.

3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ

Σύμφωνα με τον Κιτσαρά (1991) βασική προϋπόθεση για την αβίαστη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, αποτελεί σαφώς η εκπαίδευση που θα πάρει ο νηπιαγωγός. Απαιτείται λοιπόν η επιστημονική εξειδίκευση, παιδαγωγική και ψυχολογική, διδακτική και η διοικητική κατάρτισή του. (Κιτσαράς, 1991)

Δεν υπάρχει ιδανικός τύπος νηπιαγωγού, γιατί και αυτός ως άνθρωπος κουβαλά προσωπικές ανασφάλειες, προκαταλήψεις και προβλήματα. Η εκπαίδευση όμως πρέπει να δώσει στη νηπιαγωγό την ευκαιρία και δυνατότητα να τα χειριστεί. (Ηλίου 1986, Κιτσαράς 1991)

ΣΤ. ΡΟΛΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ – ΠΑΙΔΙΚΟ - ΣΤΑΘΜΟ

Για να μπορέσει ο κοινωνικός λειτουργός να λειτουργήσει αποτελεσματικά στο χώρο του παιδικού σταθμού, θα πρέπει ο ίδιος ως προσωπικότητα να λειτουργεί σε υψηλά επίπεδα ψυχολογικής ωριμότητας. Θα πρέπει ο ίδιος να έχει αναπτύξει επαρκώς τους τρεις παράγοντες ψυχολογικής ωριμότητας – αυτοεκτίμηση, αυτοπεποίθηση, αυτοσεβασμό – αλλιώς δε θα είναι ικανοποιημένος από τον εαυτό του, αλλά ούτε και θα είναι αποτελεσματικός στη δουλειά του.

Σύμφωνα με στοιχεία από την εισήγηση της κα Τζόνσον – Τουρνά στο πανελλήνιο συνέδριο «Η έρευνα στην Προσχολική Εκπαίδευση» (Ρέθυμνο, 1999), βασική επιδίωξη του κοινωνικού λειτουργού αλλά και όλων όσων σχετίζονται με το νηπιαγωγείο θα πρέπει να είναι η συνύπαρξη αγωγής και έκφρασης, έτσι ώστε να ενθαρρύνεται η αυθόρμητη έκφραση του κάθε παιδιού (εξωτερίκευση, δηλαδή, μιας πηγαίας ψυχικής ή συναισθηματικής διάθεσης) σε κλίμα εμπιστοσύνης, χαράς και δημιουργίας και η αξιοποίηση των δυνάμεων και των δυνατοτήτων του παιδιού μέσα από τη γνωριμία των διαφόρων υλικών και των κανόνων (όρια) που τα διέπουν.

Πιο συγκεκριμένα, ο κοινωνικός λειτουργός αλλά και όλοι οι παιδαγωγοί σ'ένα παιδικό σταθμό θα πρέπει να επιδιώκουν:

- Την έκφραση των συναισθηματικών αναγκών του κάθε παιδιού
- Την ανίχνευση των κλίσεων του
- Την κοινωνική του ανάπτυξη
- Την ανάπτυξη πρωτοβουλιών

Ένα άλλο σημαντικό κομμάτι της δουλειάς του κοινωνικού λειτουργού είναι να κάνει το παιδί που έρχεται για πρώτη φορά στον παιδικό σταθμό να νιώθει άνετα με το καινούριο του περιβάλλον. Ο παιδικός σταθμός παίζει το ρόλο του «γονιού» για το εισερχόμενο παιδί έτσι ώστε αυτό ξεπερνώντας την έλλειψη π.χ. της μητέρας του να αισθανθεί την αυθύπαρκτη ατομικότητά του και να αφεθεί ελεύθερο να εξερευνήσει και να μάθει. Αυτό συνδέεται άμεσα με την προσπάθεια του κοινωνικού λειτουργού να υπάρχει καλή επικοινωνία με τους γονείς του κάθε παιδιού έτσι ώστε κι αυτοί οι ίδιοι να νιώσουν άνετα με το συνεχόμενο αποχωρισμό από το παιδί τους. Μόνο με αυτό τον τρόπο το νήπιο βιώνει την εμπιστοσύνη και την υποστήριξη της μητέρας του στις καινούριες του προσπάθειες να εξερευνήσει τον κόσμο μακριά από αυτήν. Έτσι καλλιεργείται η αίσθηση ικανότητας του νηπίου και κατά συνέπεια η αίσθηση της αυτοεκτίμησης και του αυτοσεβασμού.

Ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να θεωρεί σημαντικά τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις των γονιών για τον παιδικό σταθμό. Είναι σημαντικό οι γονείς να είναι θετικοί και ελεύθεροι να εκφράσουν τις δικές τους ανησυχίες και προβληματισμούς. Αυτό, γιατί επηρεάζουν και πολλές φορές καθορίζουν την εικόνα και το συναίσθημα που αποκτά το ίδιο το νήπιο για το νέο του περιβάλλον. Στον παιδικό σταθμό ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να επιδιώκει τη δημιουργία σταθερού περιβάλλοντος για τα παιδιά, προκειμένου να αναπτυχθεί η ενσυναίσθησή τους, «να μπαίνουν στα παπούτσια του άλλου και να νιώθουν τα συναισθήματά του, όμως να εξακολουθούν να νιώθουν τα δικά τους ξεχωριστά συναισθήματα» (Johnson – Tourgas 1992)

Ένα ακόμη σημαντικό σημείο είναι ότι ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να συζητά για την κάθε συμπεριφορά των παιδιών με τους παιδαγωγούς αλλά και με όσους εμπλέκονται στο πρόγραμμα του

νηπιαγωγείου. Θα πρέπει να υιοθετούν κοινή τακτική αντιμετώπισης των παιδιών.

Ένα άλλο πεδίο δράσης του κοινωνικού λειτουργού στον παιδικό σταθμό θα πρέπει να είναι η λειτουργία ομάδας γονέων, η οποία να γίνεται εβδομαδιαία και να έχει ως στόχο την ελεύθερη αμφίδρομη επικοινωνία σχετικά με τη συμπεριφορά του παιδιού και την αντιμετώπισή της, έτσι ώστε όλοι να λειτουργούν ενισχυτικά για το ίδιο θετικό αποτέλεσμα.

Ο σταθερός χειρισμός οδηγεί στη μείωση αρνητικών συμπεριφορών και στην ενίσχυση άλλων που κάνουν τα παιδιά να νιώθουν ικανά με όλο και περισσότερα θετικά συναισθήματα για τον εαυτό τους (ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και του αυτοσεβασμού). Ο κοινωνικός λειτουργός μαζί με τους παιδαγωγούς πρέπει να φροντίζουν να υπάρχουν όσο το δυνατό πιο ιδανικές συνθήκες στον παιδικό σταθμό, δηλαδή να υπάρχει συνεχής διάλογος και συνεργασία μεταξύ όλων των συστημάτων που ασχολούνται με την ψυχοκοινωνική, σωματική και γνωστική εξέλιξη του παιδιού, έτσι ώστε να νιώθει ικανό και έτοιμο για την ένταξή του στη δημοτική εκπαίδευση με όλες τις δυσκολίες και διαφορετικότητες που αυτή παρουσιάζει. Όσο πιο έτοιμο είναι να αντιμετωπίζει τη διαφορετικότητα, τόσο πιο ομαλά θα ενταχθεί στις απαιτήσεις της δημοτικής εκπαίδευσης. (Johnson - Tournas 1999)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η μελέτη της επίδρασης της οικογένειας και του παιδικού σταθμού – νηπιαγωγείου στην ανάπτυξη αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού σε παιδιά ηλικίας 0 – 6 ετών. Το θέμα διερευνήθηκε βιβλιογραφικά και με τη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης. Γίνεται ταυτόχρονα μια ενδεικτική πιλοτική έρευνα με τη μέθοδο των ερωτηματολογίων .

Η αναζήτηση βιβλιογραφικού υλικού έγινε στη Βιβλιοθήκη του Τ.Ε.Ι. Πάτρας, στη Βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου Πατρών και τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Πάτρας, καθώς επίσης στη Βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου Κύπρου, τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού και στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακας.

Με το υλικό που συγκεντρώθηκε από αυτές τις πηγές καθορίστηκε και το γενικότερο περίγραμμα, εντός του οποίου θα κυμαινόταν η βιβλιογραφική έρευνα.

Κατόπιν της μελέτης του βιβλιογραφικού υλικού ερευνήθηκαν πιο συγκεκριμένα: α) η έννοια της αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού, β) η επίδραση της οικογένειας στην ανάπτυξη αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού, με έμφαση στις ανάγκες του βρέφους – παιδιού 0 – 6 ετών, στην επικοινωνία μέσα στην οικογένεια και στη σχέση γονιού – παιδιού, γ) η επίδραση του παιδικού σταθμού – νηπιαγωγείου στην ανάπτυξη αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού, με έμφαση στη σχέση νηπιαγωγού – παιδιού, στην προσωπικότητα του νηπιαγωγού. Η ενδεικτική πιλοτική έρευνα έγινε σε δύο νηπιαγωγεία, με σκοπό να συγκεντρωθεί εμπειρικό υλικό για την μελέτη αυτή.

Σχεδιάστηκε ένα πρόγραμμα συμμετοχικής παρατήρησης διάρκειας έξι εβδομάδων (δύο μέρες την εβδομάδα, δύο ώρες την κάθε φορά) στα δύο νηπιαγωγεία το οποίο έχει ως εξής:

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ ΣΕ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

1^η και 2^η εβδομάδα : Παρατήρηση νηπιαγωγών, παιδιών και χώρου

3^η εβδομάδα : Παραμύθι που θα τονίζει τη διαφορετικότητα (π.χ. με ζώα) και που στο τέλος θα φαίνεται ότι είναι όλα αποδεκτά. Θα ακολουθήσει σχετική ζωγραφιά από το κάθε παιδί και μετά συζήτηση.

4^η εβδομάδα : Παιχνίδι (μουσικές καρέκλες). Στόχος είναι να δούμε πως λειτουργεί ο ανταγωνισμός, πως δέχονται τα παιδιά τη νίκη και πως την ήττα.

5^η εβδομάδα : Τα παιδιά θα χωριστούν σε δύο ομάδες. Η κάθε ομάδα θα ζωγραφίσει σε μεγάλο χαρτόνι πως θα ήταν η γειτονιά της αν σ' αυτή έμεναν όλα τα παιδιά που συμμετέχουν στην ομάδα.

6^η εβδομάδα : Ζωγραφιά από κάθε παιδί της α) οικογένειας του
β) των φίλων του

Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε με σκοπό να παρατηρηθεί η συμπεριφορά της νηπιαγωγού και η αντίδραση των παιδιών σε αυτήν.

Επιμέρους στόχοι προγράμματος:

Να παρατηρηθεί ο βαθμός συμμετοχής του κάθε παιδιού στις ομαδικές δραστηριότητες, πώς δέχονται τα παιδιά την νίκη και την ήττα και πώς αντιλαμβάνονται και δέχονται τη διαφορετικότητα.

ΚΛΙΜΑΚΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ

Το δεύτερο μέρος της πιλοτικής έρευνας απευθύνονταν σε γονείς και νηπιαγωγούς. Χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα ψυχολογικής ωριμότητας (Johnson, 1990, 1998) για να μετρηθεί η ψυχολογική ωριμότητά τους και στη συνέχεια αν ο βαθμός ψυχολογικής ωριμότητας επηρεάζει τη συμπεριφορά απέναντι στα νήπια.

α. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα είναι πιλοτική επειδή αντιπροσωπεύει ένα μικρό αριθμό ατόμων.

Χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας στους γονείς και τους νηπιαγωγούς των παιδιών που φοιτούσαν στα δύο νηπιαγωγεία στα οποία εφαρμόστηκε το πρόγραμμα παρατήρησης.

Σκοπός της έρευνας αυτής είναι να ελέγξει την υπόθεση ότι όσο πιο ώριμα λειτουργούν οι ενήλικοι που έχουν τη φροντίδα και εποπτεία των παιδιών 0 – 6 ετών, τόσο περισσότερο ενισχύουν την ομαλή και σταθερή ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού του παιδιού.

β. ΔΕΙΓΜΑ

Η Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας δόθηκε σε 36 γονείς και 2 νηπιαγωγούς. Ανταποκρίθηκαν στην έρευνα 10 γονείς και οι 2 νηπιαγωγοί. Οι ηλικίες του δείγματος κυμαίνονται από 26 – 40 χρονών.

γ. ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η υπόθεση της έρευνας είναι ότι «όσο πιο ώριμα λειτουργούν οι ενήλικοι που έχουν τη φροντίδα και εποπτεία των παιδιών 0 – 6 ετών, τόσο περισσότερο ενισχύουν την ομαλή και σταθερή ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού του παιδιού. Δηλαδή όταν ο ενήλικας

λειτουργεί σε σχετικά υψηλά επίπεδα Ψυχολογικής Ωριμότητας (Johnson – Toupas 1998) είναι σχετικά σταθερός, έχει ευελιξία, έχει αναπτυγμένο χιούμορ, είναι δεκτικός της διαφορετικότητας του κάθε παιδιού, κατά συνέπεια το παιδί νιώθει μια θετική ως επί το πλείστον στάση στην κάθε του συμπεριφορά. Έτσι νιώθει άνετα και ενισχύεται η αυτοεκτίμησή του».

Για την εξέταση αυτής της υπόθεσης χρειάστηκε να μετρηθεί το επίπεδο Ψυχολογικής Ωριμότητας γονέων και νηπιαγωγών. Η μέτρηση της Ψυχολογικής Ωριμότητας των ατόμων έγινε με την κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας.

δ. ΧΡΗΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ

Η κλίμακα αυτή δημιουργήθηκε από την A. Johnson (1990, 1998) για να μετρηθεί η Ψυχολογική Ωριμότητα και στη συνέχεια την χρησιμοποίησε σε έρευνά της στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής για να εξετασθεί η σχέση Ψυχολογικής Ωριμότητας και Προκατάληψης.

Στην πιλοτική αυτή έρευνα εξετάζεται αν το επίπεδο Ψυχολογικής Ωριμότητας στα άτομα που έχουν την φροντίδα και εποπτεία παιδιών 0 – 6 ετών επηρεάζει την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού τους.

Παράγοντες για την Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας θεωρήθηκαν οι ακόλουθοι:

1. η σχέση του ατόμου με τον εαυτό του
2. η σχέση του ατόμου με τη μητέρα
3. η σχέση του ατόμου με τον πατέρα
4. η σχέση του ατόμου με το άμεσο σημαντικό περιβάλλον (φίλοι, οικογένεια, σύντροφοι)
5. οι απώλειες και οι αποχωρισμοί

Οι παραπάνω παράγοντες αποτέλεσαν υποκλίμακες της Κλίμακας Ψυχολογικής Ωριμότητας :

1. Υποκλίμακα μητέρα
2. Υποκλίμακα πατέρας

3. Υποκλίμακα φίλοι
4. Υποκλίμακα εαυτός
5. Υποκλίμακα απώλεια – αποχωρισμός
6. Υποκλίμακα οικογενειακές σχέσεις
7. Υποκλίμακα σύντροφος

Οι παραπάνω υποκλίμακες αποτέλεσαν αποφασιστικές διαστάσεις Ψυχολογικής Ωριμότητας και περιείχαν ερωτήματα που αντανakλούσαν τα στάδια της Mahler για τον αποχωρισμό και την αυθύπαρκτη ατομικότητα (Johnson, 1998). Σε κάθε μια από τις ερωτήσεις στις υποκλίμακες δόθηκε το ίδιο βάρος στο αθροιστικό πρότυπο των υποκλιμάκων. Οι μετρήσεις της αξίας των ερωτήσεων υπολογίστηκαν με τη συγκέντρωση των απαντήσεων και με τη διαίρεση με το σύνολο των ερωτήσεων. Μια γενική εκτίμηση Ψυχολογικής Ωριμότητας ήταν ο μέσος όρος των 150 ερωτήσεων της κλίμακας.

Από τους συμμετέχοντες ζητήθηκε να κατατάξουν κάθε ερώτηση σε μια κλίμακα με 4 σημεία. Η αξία που αποδίδεται σε κάθε σημείο της κλίμακας δεν είναι παντού η ίδια. Ωστόσο, το “συμφωνώ έντονα” και το “διαφωνώ έντονα” βαθμολογήθηκαν με 1 και 2 ενώ το “συμφωνώ” και “διαφωνώ” βαθμολογήθηκαν με 3 και 4. Οι δηλώσεις “συμφωνώ” και “διαφωνώ” θεωρήθηκαν δείκτες αρμόζουσας αυθύπαρκτης ατομικότητας. Οι ακραίες απαντήσεις του τύπου “συμφωνώ έντονα” ή “διαφωνώ έντονα” εκλήφθηκαν ως ενδείξεις μικρού ή ανύπαρκτου περιθωρίου για ευελιξία και προσαρμογή σε σχέση με το θέμα που εξετάζει η ερώτηση.

Στη συνέχεια ακολουθεί η περιγραφή της κάθε υποκλίμακας σύμφωνα με την A. Johnson (1998).

1. Υποκλίμακα σχέσης με την μητέρα (ερωτήσεις από 1 – 60)
2. Υποκλίμακα σχέσης με τον πατέρα (ερωτήσεις από 1 – 60)

Τα άτομα – υποκείμενα της μελέτης κλήθηκαν να απαντήσουν στις ίδιες ερωτήσεις, αλλά χωριστά για τον πατέρα, τη μητέρα, ή για άλλο γονεϊκό πρόσωπο. Έτσι το παιδί (και αργότερα ο ενήλικας) θεωρείται ότι υιοθετεί τις στάσεις, τη συμπεριφορά και τους ιδιόμορφους

χαρακτηριστικούς τρόπους είτε του ενός γονέα είτε και των δύο, ή ότι επιλέγει να αποστασιοποιηθεί από τον ένα ή και από τους δύο.

3. Υποκλίμακα φιλίας (ερωτήσεις 61 – 73)

Η υποκλίμακα αυτή περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν τη φιλία. Για παράδειγμα «ο πιο στενός φίλος μου μου φαίνεται σαν προέκταση του εαυτού μου στη σχέση μας» (70). Ελέγχει το βαθμό της κυριαρχίας στο θέμα αποχωρισμός και αυθύπαρκτη ατομικότητα, το επίπεδο διαφοροποίησης και την ικανότητα για σχέσεις στις φιλίες.

4. Υποκλίμακα σχέσεις με σύντροφο/σύζυγο (ερωτήσεις 110 – 115)

Αυτή η υποκλίμακα περιλαμβάνει ερωτήσεις που περιγράφουν τη σχέση με το σύντροφο. Για παράδειγμα η ερώτηση 111 «είμαστε τόσο κοντά που αισθάνομαι σαν να είμαστε ο ένας προέκταση του άλλου» αφορά την ικανότητα για προσέγγιση.

5. Υποκλίμακα σημαντικών απωλειών ή αποχωρισμών (ερωτήσεις 82 – 91)

Αυτή η υποκλίμακα περιλαμβάνει ερωτήσεις οι οποίες μετρούν τις απώλειες ζωντανών ή άψυχων «σημαντικών άλλων» που βίωσε το άτομο.

6. Υποκλίμακα οικογενειακών σχέσεων (ερωτήσεις 92 – 109)

Η υποκλίμακα αυτή στην τελική μορφή της επιδιώκει να μετρήσει κρίσιμες οικογενειακές σχέσεις και να αποκαλύψει σημαντικά ζητήματα συναισθηματικού αποχωρισμού και έντασης κατά την παιδική ηλικία και την ενήλικη ζωή του ατόμου.

7. Υποκλίμακα αίσθησης του εαυτού (ερωτήσεις 74 – 81 και 116 – 150)

Η υποκλίμακα αυτή επιδιώκει να μετρήσει τις στάσεις, το σύστημα αξιών και τη συμπεριφορά του υποκειμένου της έρευνας. Περιλαμβάνει ερωτήσεις αυτοεκτίμησης και ερωτήσεις που αντιστακλούν διεργασίες ταύτισης με τους γονείς. Όλες αυτές οι απαντήσεις αποκαλύπτουν την ανθρώπινη ανάγκη για σχέση και για ξεχωριστή ύπαρξη.

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου παρουσιάζει τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος. Από τους ερωτηθέντες ζητήθηκε να δώσουν πληροφορίες για την ηλικία, το φύλο, τη φυλή, την εθνική τους καταγωγή, το θρησκευτικό και εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο. Τους ζητήθηκε

ακόμη να δώσουν στοιχεία για την εκπαίδευση και την απασχόληση των γονέων τους και του / της συζύγου ή συντρόφου. Επιπλέον, ζητούνται πληροφορίες για την σύνθεση του σπιτικού τους, για το αν οι γονείς τους είναι παντρεμένοι, καθώς και για σοβαρά γεγονότα κατά τα οποία το άτομο έζησε την εμπειρία κάποιας σημαντικής απώλειας, όπως διαζυγίου των γονέων ή θανάτου (A. Johnson, 1988)

ε. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ξεκίνησε η μελέτη αυτή με σκοπό να μετρηθεί η Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας των γονιών όλων των παιδιών. Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν μπορούν να γενικευθούν για το σύνολο των γονιών και των νηπιαγωγών, αφού ο αριθμός του δείγματος είναι μικρός και μη αντιπροσωπευτικός.

στ. ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Σε αυτή τη μελέτη χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική στατιστική, η οποία περιλαμβάνει τους δείκτες της τυπικής απόκλισης και ποσοστά του δείγματος που απάντησε στο ερωτηματολόγιο.

Τα στοιχεία κωδικοποιήθηκαν έτσι ώστε οι υψηλές βαθμολογίες στην κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας να δείχνουν υψηλό βαθμό Ψυχολογικής Ωριμότητας, ενώ οι χαμηλές βαθμολογίες στην κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας, να δείχνουν χαμηλό βαθμό Ψυχολογικής Ωριμότητας.

Το κεφάλαιο που ακολουθεί συνοψίζει τα κύρια ευρήματα της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο κεφάλαιο αυτό παραθέτονται τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής μελέτης και της πιλοτικής έρευνας. Παρουσιάζεται η συμπεριφορά του παιδιού που παρουσιάζει αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό, η ανατροφή που ενισχύει και η ανατροφή που δεν ενισχύει την αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό του παιδιού 0 – 6 ετών και η συμπεριφορά του νηπιαγωγού που ενισχύει και προωθεί την ανάπτυξη των τριών αυτών παραμέτρων της προσωπικότητας του παιδιού. Παρουσιάζονται επίσης τα αποτελέσματα του προγράμματος των έξι εβδομάδων στα 2 νηπιαγωγεία καθώς και τα αποτελέσματα της κλίμακας ψυχολογικής ωριμότητας των γονιών και των νηπιαγωγών.

2. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

α. ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΠΑΙΔΙΟΥ ΠΟΥ ΦΑΝΕΡΩΝΕΙ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ-ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗ – ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟ

1. Το παιδί που δεν προσκολλάται σε άτομα του περιβάλλοντος του, αλλά που μπορεί να δρα ανεξάρτητα. (Τζόνσον – Τουρνά, 1995)
2. Το παιδί που δεν επιδιώκει τη συνεχή επιβεβαίωση από τα πρόσωπα κύρους, αλλά ενεργεί αυτόβουλα. (Ηλίου, 1986)
3. Το παιδί που δεν σπεύδει να συμφωνήσει με τα πρόσωπα κύρους μόνο για να γίνει αρεστό. (Ηλίου, 1986)
4. Το παιδί που είναι δημοφιλές – αποδεκτό στην ομάδα των συνομηλίκων του. (Πασσάκος, 1992)
5. Το παιδί που καταφέρνει να αυτοελέγχεται. (Πασσάκος, 1981)
6. Το παιδί που δεν φοβάται να κάνει λάθος, αλλά δοκιμάζει τις

- δυνατότητες του. (Ηλίου, 1986)
7. Το παιδί που δεν ακολουθεί πάντα τη γνώμη και θέληση των άλλων, αλλά παίρνει πρωτοβουλίες και κάνει προτάσεις. (Ηλίου, 1986)
 8. Το παιδί που δεν ντρέπεται και δεν φοβάται να διεκδικεί. (Ηλίου, 1986)
 9. Το παιδί που χαρακτηρίζεται από περιέργεια, που αναζητά το «γιατί» και «πώς» των πραγμάτων και απαιτεί απαντήσεις στα ερωτήματά του. (Ηλίου, 1986)
 10. Το παιδί που δεν κάνει δική του τη γνώμη των άλλων. (Ηλίου, 1986)
 11. Το παιδί που δεν σιωπά όταν νιώσει πως αδικείται. (Ηλίου, 1986)
 12. Το παιδί που επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ομαδικές δραστηριότητες. (Ηλίου, 1986)
 13. Το παιδί που δεν φοβάται να εκφράσει τη γνώμη του. (Ηλίου, 1986)
 14. Το παιδί που καταφέρνει τις περισσότερες φορές να ολοκληρώσει την εργασία που αναλαμβάνει. (Κιτσάρας, 1991)
 15. Το παιδί που είναι χαρούμενο ξέγνοιαστο και όχι σκυθρωπό. (Ηλίου, 1986)
 16. Το παιδί που είναι ικανό για δημιουργία φίλων. (Πασσάκος, 1992)
 17. Το παιδί που είναι υπεύθυνο. (Ηλίου, 1986)

β. ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΕΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ – ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗ – ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟ

Η σωστή ανατροφή έχει τη βάση της στη σωστή επικοινωνία. (V. Satir, 1988) Οι γονείς θα πρέπει να ακούν και να μιλούν στο παιδί τους, καλλιεργώντας μια σχέση εμπιστοσύνης μαζί του. Με το να το ενθαρρύνουν, να του αναθέτουν ευθύνες, να το αφήνουν να αποφασίζει μόνο του για πράγματα που το αφορούν, του δίνουν τη δυνατότητα να γίνει υπεύθυνο. Το παιδί ωθείται να γνωρίσει τις ικανότητές του. Μαθαίνει να παίρνει πρωτοβουλίες, να νιώθει ότι μπορεί να τα καταφέρει, ότι είναι άξιο και ικανό. Οι γονείς θα πρέπει να ενθαρρύνουν το παιδί ακόμα και όταν αποτυγχάνει σε κάτι, τονίζοντάς του ότι σημασία έχει η προσπάθεια και όχι το αποτέλεσμα. (Virginia Satir, 1988)

γ. ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΝΙΣΧΥΕΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ - ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗ – ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟ

Πολλοί γονείς μεγαλώνουν τα παιδιά τους βασιζόμενοι σε κάποιες θεωρίες ανατροφής με σκοπό να αποφύγουν τον κίνδυνο χαμηλής αυτοεκτίμησης, με αποτέλεσμα πολλές φορές να οδηγούνται σε αντίθετα αποτελέσματα. Παρουσιάζονται εδώ μερικοί τρόποι ανατροφής από τους Bednar & Peterson (1995)

1. Αγάπη υπό οποιεσδήποτε συνθήκες

Οι γονείς που ανατρέφουν τα παιδιά τους με αυτό τον τρόπο πιστεύουν ότι τα παιδιά με υψηλή αυτοεκτίμηση είναι αυτά που μεγαλώσανε με πολύ αγάπη και έπαινο. Πιστεύεται λοιπόν ότι εάν οι γονείς συνεχίζουν να είναι γεμάτοι αγάπη χωρίς όρια για το παιδί τους τότε τίποτα δεν μπορεί να πάει λάθος. Το πρόβλημα στην περίπτωση αυτή είναι ότι το παιδί δυσκολεύεται να αντιμετωπίσει προβλήματα έξω από την οικογένεια. Αυτός ο τρόπος ανατροφής καλλιεργεί χαμηλή αυτοεκτίμηση αφού το παιδί ουσιαστικά εξαρτάται από τους γονείς. (Bednar & Peterson 1995)

2. Η θεωρία της αυτοεκτίμησης μέσω αρχών επιτυχίας

Μια λανθασμένη θεωρία για την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης είναι όταν οι γονείς παρακινούν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας τα οποία μπορεί να έχουν πολλές δυνατότητες στο χώρο, τη γυμναστική κ.λ.π να πετύχουν σ'αυτά. Πιστεύεται ότι μόνο αν νικούν μπορούν να αισθάνονται καλά με τον εαυτό τους. Η θεωρία της αυτοεκτίμησης – αυτοσεβασμού που ισούται με την επιτυχία, υποθέτει ότι το παιδί θα μπορεί να αισθάνεται ότι αξίζει όταν είναι νικητής. Παιδιά που έχουν λιγότερα χαρίσματα είναι καταδικασμένα να αποδοκιμάζονται από τους γονείς τους. (Bednar & Peterson)

3. Η θεωρία που υποστηρίζει ότι η αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμός ισούται με το να «ανήκεις» κάπου.

Αυτή η θεωρία του να «ανήκεις» δίνει έμφαση στο να «ταιριάζεις μέσα» δασκαλεύοντας τα παιδιά πώς μπορούν να αισθάνονται καλά για τον εαυτό τους όταν μπορούν να κάνουν τους άλλους να τα δεκτούν. Αυτός ο τρόπος αναζήτησης θετικής έκφρασης για τον εαυτό τους από τρίτους είναι μάταιος, γιατί εξαρτάται αποκλειστικά από τις εκτιμήσεις των άλλων. Επιζητώντας την έγκριση μέσα από τους άλλους, δημιουργείται αίσθημα κατωτερότητας. Είναι αδύνατο τα παιδιά να βασιστούν στο δικό τους, εσωτερικό περιβάλλον γιατί πάντα οι άλλοι είναι οι τελικοί κριτές τους. Η θετική αυτοεκτίμηση, περιέχει την ένταξη σε ομάδα, όμως αυτό συνοδεύεται από την αίσθηση του να είναι κανείς ίσος με τους άλλους και όχι εξαρτημένος. (Bednar & Peterson, 1995)

4. Αδιάφορες και εχθρικές μορφές ανατροφής

Αναμφίβολα μέθοδοι εγκατάλειψης και σκληρότητας δεν ανεβάζουν την αυτοεκτίμηση του παιδιού. Αδιάφοροι ή εχθρικοί γονείς με διάφορους τρόπους μαθαίνουν στα παιδιά τους πως είναι ενοχλητικά βάρη που γεννήθηκαν ή ακόμη και εχθροί μέσα στην οικογένεια. Μέσα στη χαμηλή ωριμότητα ενός νέου παιδιού η στάση αυτή των γονέων προκαλεί μονόδρομες διαδοχικές εξηγήσεις. Επίσης όταν τα παιδιά κακοποιούνται ή αγνοούνται από τους γονείς, αδυνατούν να καταλάβουν πως υπάρχει πιθανότητα η αντίδραση αυτή των γονέων να προέρχεται από κάποιες άλλες άλυτες δικές τους δυσκολίες με τους γονείς τους, κατηγορούν τον εαυτό τους φτάνοντας να πιστέψουν ότι είναι ανίκανα και όχι αρκετά καλά για να αγαπηθούν. Υπάρχουν και οι γονείς που είναι σταθερά σκληροί. Αυτοί παρέχουν τουλάχιστον ένα περιβάλλον προβλεπόμενο, όπου τα παιδιά πρέπει να μάθουν να ζήσουν τον εαυτό τους, εάν θέλουν να επιζήσουν. Προηγούμενες έρευνες έχουν δείξει πως ένα εντελώς απρόβλεπτο περιβάλλον είναι ίσως η συνθήκη για το μεγαλύτερο κακό στην ψυχολογική ανάπτυξη. (Bednar & Peterson, 1995)

δ. ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΕΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ – ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗ – ΑΥΤΟΣΕΒΑΣΜΟ

Παρουσιάζεται εδώ η προσωπικότητα του νηπιαγωγού που ενισχύει την αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό.

Η αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμός του παιδιού μπορούν να αναπτυχθούν μέσα από τις ακόλουθες συμπεριφορές του νηπιαγωγού:

1. Όταν ο νηπιαγωγός είναι συνεργάσιμος προς τα παιδιά (Πασσάκος, 1980)
2. Όταν έχει δημοκρατική συμπεριφορά (Πασσάκος, 1980)
3. Όταν συμπεριφέρεται δίκαια και αμερόληπτα (Πασσάκος, 1980)
4. Ο νηπιαγωγός που συμπεριφέρεται ευγενικά και με σεβασμό για το παιδί. (Πασσάκος, 1980)
5. Ο νηπιαγωγός που προσφέρει ευκαιρίες και ερεθίσματα στο παιδί να αναπτύξει την πρωτοβουλία και την προσωπικότητά του. (Ηλίου, 1986)
6. Ο νηπιαγωγός που χαρακτηρίζεται από ευκαμψία και ελαστικότητα (Πασσάκος, 1980)
7. Ο νηπιαγωγός που εκδηλώνει σταθερή συμπεριφορά. (Πασσάκος, 1980)
8. Ο νηπιαγωγός που σέβεται τη γνώμη και θέληση του παιδιού (Ηλίου, 1986)
9. Ο νηπιαγωγός που αποδέχεται, ενισχύει και προωθεί – παροτρύνει το παιδί (Κιτσαράς, 1991)
10. Ο νηπιαγωγός που καλλιεργεί πνεύμα ομαδικότητας μέσα στο χώρο του νηπιαγωγείου και προωθεί τη συμμετοχή κάθε παιδιού. (Πασσάκος, 1992)
11. Ο νηπιαγωγός που δεν απορρίπτει ή επικρίνει το παιδί (Ηλίου, 1986)
12. Ο νηπιαγωγός που ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ των παιδιών και αποθαρρύνει τον ανταγωνισμό. (Κιτσαράς, 1991)

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

A. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΣΕ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ

Το πρόγραμμα των έξι εβδομάδων εφαρμόστηκε σε δύο ιδιωτικού δικαίου νηπιαγωγεία. Κατόπιν βιβλιογραφικής μελέτης, εντοπίσαμε τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης - αυτοπεποίθησης - αυτοσεβασμού στο χώρο του νηπιαγωγείου και η παρατήρηση μας βασίστηκε σε αυτούς.

A' νηπιαγωγείο

Στο νηπιαγωγείο μια νηπιαγωγός απασχολούσε 10 παιδιά (6 αγόρια, 4 κορίτσια), ηλικίας 4 – 6 ετών.

1. Παρατήρηση χώρου

Ο χώρος ήταν μικρός, δηλαδή τα παιδιά δεν μπορούσαν να κινηθούν ελεύθερα μέσα σε αυτόν, δεν υπήρχε χώρος για τα παιχνίδια τους κ.λ.π. Επικρατούσε καθαριότητα. Οι τοίχοι είχαν χρώμα μπλε, χωρίς άλλα έντονα χρώματα. Υπήρχαν πίνακες ανακοινώσεων στους οποίους δεν υπήρχε δουλειά των παιδιών. Η αυλή ήταν πολύ μικρή με αποτέλεσμα τα παιχνίδια εξωτερικού χώρου να είναι πολύ πυκνά, πράγμα που δυσκόλευε το παιχνίδι των παιδιών.

2. Παρατήρηση νηπιαγωγού

- Η νηπιαγωγός δεν ενθάρρυνε τη συνεργασία μεταξύ των παιδιών, αφού κατά τη διάρκεια της παρατήρησης δε δημιούργησε ομαδικό παιχνίδι.
- Τις περισσότερες φορές δεν είχε δημοκρατική συμπεριφορά απέναντι στα παιδιά. Όταν ένα παιδί ήταν πολύ ζωηρό η νηπιαγωγός του είπε: «Ξέρεις πόσο χρονών είμαι; 35. Είσαι πολύ

μικρός για να μου λες τι να κάνουμε. Θα κάτσεις εκεί και θα κάνεις ότι σου λέω».

- Δε σεβόταν τη θέληση και γνώμη των παιδιών
- Πολλές φορές έκανε διακρίσεις μεταξύ των παιδιών. Είπε μπροστά στα υπόλοιπα παιδιά ποιος είναι ο αγαπημένος της μαθητής.
- Όταν ένα παιδί έκλαιγε η νηπιαγωγός είπε στα άλλα παιδιά «σωπάτε να ακούσετε ένα βρέφος που κλαίει». Τότε τα άλλα παιδιά άρχισαν να κοριδεύουν ρυθμικά «βρέφος – βρέφος».
- Η νηπιαγωγός άφηνε τα παιδιά να φάνε και να πλένονται μόνα τους.
- Η νηπιαγωγός ήταν λειτουργική, δηλαδή φρόντιζε τα παιδιά όσο αφορούσε τη διατροφή, τον ύπνο κ.λ.π.

Γενικά η εντύπωση που δόθηκε, είναι ότι δεν υπήρχε κάποιο πρόγραμμα στο νηπιαγωγείο. Απλά γινόταν φύλαξη των παιδιών.

3. Παρατήρηση παιδιών

- Από την πρώτη μέρα του προγράμματος ξεχώρισαν οι «ηγέτες» της κάθε ομάδας, καθώς και τα παιδιά που δεν είχαν φίλους.
- Όταν κάναμε μια ομαδική δραστηριότητα ορισμένα παιδιά δεν ήθελαν να συμμετέχουν. Ήθελαν να δουλέψουν μόνα τους. Επίσης 2 από τα παιδιά τα οποία προέρχονται από την Αυστραλία ηλικίας 5 – 6 ετών, δε μιλούσαν και δε συνεργάζονταν με τα υπόλοιπα παιδιά. Στις ομαδικές δραστηριότητες, τα παιδιά αυτά είχαν τη δική τους ομάδα, που περιλάμβανε μόνο αυτά.
- Όταν αρχίζαμε μια δραστηριότητα αρκετά παιδιά αδυνατούσαν να την ολοκληρώσουν.
- Στα ομαδικά παιχνίδια ορισμένα παιδιά δε δέχονταν την ήττα.
- Πολλά από τα παιδιά ζητούσαν επιβεβαίωση και προσοχή τόσο από εμένα όσο και από τη νηπιαγωγό. Όταν η νηπιαγωγός θύμωσε σ'ένα παιδί, αυτό αμέσως την αγκάλιασε και της είπε

«σ'αγαπώ». Ένα άλλο παιδί συνήθως έκλαιγε για να τραβήξει την προσοχή μας.

B' Νηπιαγωγείο

Στο νηπιαγωγείο αυτό λειτουργούν πέντε τμήματα, ανάλογα με τις ηλικίες των παιδιών. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε στο τμήμα με παιδιά ηλικίας πέντε ετών.

Στο συγκεκριμένο τμήμα μια νηπιαγωγός απασχολούσε 8 παιδιά (4 αγόρια, 4 κορίτσια). Στο τμήμα αυτό ήταν και ένα παιδί 4 ετών, το οποίο, σύμφωνα με τη νηπιαγωγό, ενσωματώθηκε σ'αυτό "για να φοβάται τα μεγαλύτερα παιδιά και να αλλάξει η κακή συμπεριφορά του".

1. Παρατήρηση χώρου

Το νηπιαγωγείο ήταν αρκετά μεγάλο, τόσο οι εσωτερικοί χώροι όσο και οι εξωτερικοί, δηλαδή τα παιδιά κινούνταν άνετα στους χώρους, ήταν αραιά στους χώρους. Στο συγκεκριμένο τμήμα που εφαρμόστηκε το πρόγραμμα οι τοίχοι ήταν άσπροι και διακοσμημένοι με τις ζωγραφιές των παιδιών. Σε όλο το χώρο του νηπιαγωγείου επικρατούσε καθαριότητα.

2. Παρατήρηση νηπιαγωγού

- Στα ομαδικά παιχνίδια προωθούσε τη συμμετοχή όλων των παιδιών.
- Απευθυνόταν στα παιδιά με ευγένεια.
- Η συμπεριφορά της ήταν σταθερή. Τα παιδιά γνώριζαν την αντίδραση της, που θα ακολουθούσε σε κάθε τους πράξη.
- Έδινε την ευκαιρία στα παιδιά να αναπτύσσουν την προσωπικότητα, τις σκέψεις και τη πρωτοβουλία τους. Π.χ: έκανε ερωτήσεις όπως «ποιος θα ήθελε να μας μιλήσει για τις καλοκαιρινές του διακοπές, για το χωριό του που θα επισκεφτεί κ.λ.π

- Παρουσίαζε ευκαμψία και ελαστικότητα ως προς τις επιθυμίες των παιδιών. Π.χ.: τα άφηνε να παίξουν αρκετές φορές «μουσικές καρέκλες» αφού της το ζήτησαν.
- Σεβόταν τη θέληση των παιδιών. Π.χ.: όταν δεν ήθελαν να συμμετέχουν σε κάποια δραστηριότητα δεν επέμενε να το κάνουν.
- Ενίσχυε τη συνεργασία μεταξύ των παιδιών και αποθάρρυνε τον ανταγωνισμό. Π.χ.: στις «μουσικές καρέκλες» παρότρυνε τα παιδιά να χειροκροτούν τον καθένα που «έβγαине» από το παιχνίδι και να συγχαρούν το νικητή.
- Στην περίπτωση ενός παιδιού, η νηπιαγωγός φαινόταν να επικρίνει τη συμπεριφορά του και δεν έδειχνε συνεργασία ως προς τη λύση του προβλήματος, αλλά τον «έβαζε» σε τιμωρία. Το παιδί αυτό ήταν ένα χρόνο μικρότερος από τα άλλα παιδιά. Συχνά χτυπούσε και δάγκωνε τα άλλα παιδιά και γι αυτό το λόγο βρισκόταν στη συγκεκριμένη τάξη, ώστε να φοβάται τα μεγαλύτερα παιδιά και να μην τα ενοχλεί. Επίσης παρουσίαζε αδυναμία στον έλεγχο της ενούρησης. Έδειχνε υπερκινητικότητα και οι κινήσεις του σώματός του στο παιχνίδι διέφεραν από τα άλλα παιδιά (ήταν υπερβολικές). Η νηπιαγωγός πολλές φορές τον ρωτούσε αν ήθελε να πάει στην τουαλέτα και σε μια περίπτωση του είπε θυμωμένα και με δυνατή φωνή «να μην τα κάνει επάνω του». Όλες αυτές τις παρατηρήσεις και ερωτήσεις τις άκουγαν όλα τα παιδιά και κάθε φορά γύριζαν προς αυτόν και τον κοιτάζαν. Το παιδί απαντούσε χαμηλόφωνα «όχι» και προσπαθούσε να αποφύγει περισσότερες ερωτήσεις (γύριζε το κεφάλι του σε άλλη κατεύθυνση, συνέχιζε το παιχνίδι του κ.λ.π)
- Ορισμένες φορές η συμπεριφορά της νηπιαγωγού δεν ήταν δίκαιη προς όλα τα παιδιά, αφού έδειχνε ιδιαίτερη προτίμηση σ' ένα αγόρι και ένα κορίτσι.
- Κατά τη διάρκεια του μεσημεριανού γεύματος, η νηπιαγωγός τάιζε η ίδια τα παιδιά ένα – ένα με τη δικαιολογία ότι αν κάθονταν μόνα τους να φάνε, δε θα το έκαναν. Αυτή η πράξη δεν ενίσχυε τα παιδιά ως προς την αυτοεξυπηρέτησή τους.

3. Παρατήρηση παιδιών

- Αρκετά ήταν τα παιδιά που δεν επιθυμούσαν να συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες, όπως στις ζωγραφιές και στο παιχνίδι. Δεν προσπαθούσαν καν να ζωγραφίσουν αυτό που τους ζητούσα και δεν ήθελαν να μιλήσουν γι αυτό. Δε δοκίμαζαν τις δυνατότητές τους και έδειχναν να φοβούνται ότι θα κάνουν λάθος.
- Τα περισσότερα παιδιά δεν ενεργούσαν αυτόβουλα, αλλά ζητούσαν την άδεια από τη νηπιαγωγό και εμένα. Τα παιδιά αυτά δεν έπαιρναν πρωτοβουλίες και ακολουθούσαν πάντα τη γνώμη κάποιου άλλου. Ήταν πολύ σιωπηλά και σκυθρωπά.
- Τα παιδιά που συμμετείχαν στις δραστηριότητες με μεγάλο ενθουσιασμό ήταν λιγότερα. Τα παιδιά αυτά ήταν και τα πιο δημοφιλή στην ομάδα. Δοκίμαζαν τις δυνατότητές τους και έπαιρναν πρωτοβουλίες. Π.χ.: έκαναν προτάσεις για το θέμα της ζωγραφιάς, για τα παιχνίδια κ.λ.π. Έκαναν διάφορες ερωτήσεις για να ικανοποιήσουν την περιέργειά τους και δε ντρέπονταν να εκφράσουν τη γνώμη τους. Ξεκινούσαν με αυτοπεποίθηση μια δραστηριότητα και την ολοκλήρωναν. Ήταν συνήθως ενεργητικά και χαρούμενα.

B. ΚΛΙΜΑΚΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ

1. ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ

Οι 12 συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν 10 γονείς και 2 νηπιαγωγοί του νηπιαγωγείου που εφαρμόστηκε η παρατήρηση.

Οι ακόλουθοι πίνακες παρέχουν στοιχεία για τους συμμετέχοντες που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο. Η ηλικία τους ήταν από 26 – 40 ετών.

Οι πίνακες 1 και 2 (παράρτημα) δείχνουν τους αριθμούς και τα ποσοστά του δείγματος σύμφωνα με την ηλικία και την ιδιότητα.

Ο πίνακας 3 (παράρτημα) δείχνει τους αριθμούς και τα ποσοστά σύμφωνα με τη μόρφωση του δείγματος και ο πίνακας 4 (παράρτημα)

παρουσιάζει τα ποσοστά των ερωτηθέντων σχετικά με την ιδιότητα και το μορφωτικό τους επίπεδο.

τον πίνακα 1 τα 3 άτομα (25%) είναι γονείς και μια νηπιαγωγός, ηλικίας 26 – 30 ετών. Τα 7 άτομα (58.3%) είναι γονείς και μια νηπιαγωγός ηλικίας 31 – 35 ετών και 2 άτομα (16.6%) είναι γονείς ηλικίας 36 – 40 ετών.

Στον πίνακα 2 ο αριθμός των πατέρων είναι 4 (33.3%) των μητέρων 6 (50%) και των νηπιαγωγών 2 (16.6%).

Στον πίνακα 3 τα 3 άτομα (25%) είναι απόφοιτοι Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος, 2 άτομα (16.6%) είναι απόφοιτοι Ανώτερου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος, 2 άτομα (16.6%) είναι απόφοιτοι Επαγγελματικής Σχολής, και 5 άτομα (41.6%) είναι απόφοιτοι Λυκείου.

Στον πίνακα 4 α , φαίνονται τα ποσοστά των ερωτηθέντων ανάλογα με την ιδιότητα και το μορφωτικό τους επίπεδο. Στους πίνακες 4 β, 4 γ, και 4 δ, φαίνονται τα ποσοστά των γονέων των ερωτηθέντων μητέρων, πατέρων και νηπιαγωγών αντίστοιχα σχετικά με το μορφωτικό τους επίπεδο.

4. ΕΛΕΓΧΟΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Τα περιγραφικά στοιχεία για το δείγμα των συμμετεχόντων στις υποκλίμακες ωριμότητας όπως παρουσιάζονται στους πίνακες 5 –7 είναι τα ακόλουθα : υποκλίμακα μητέρας, πατέρα, εαυτού, συντρόφου, φίλου, οικογένειας, απώλειας – αποχωρισμού και γενική Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας.

Ο μέσος βαθμός ωριμότητας για τους πατέρες είναι 2.69, για τις μητέρες 2.84 και για τις νηπιαγωγούς 2.43. Ο μέσος βαθμός ωριμότητας όλων των ατόμων που αποτέλεσαν δείγμα της έρευνας είναι 2.64. Αυτό δείχνει ότι τα άτομα της έρευνας φαίνεται να έχουν ένα καλό βαθμό Ψυχολογικής Ωριμότητας.

Στους πίνακες 5 α, 5 β και 5 γ, φαίνονται αναλυτικά οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις των υποκλιμάκων και της γενικής κλίμακας

Ψυχολογικής Ωριμότητας για τους πατέρες, μητέρες και νηπιαγωγούς αντίστοιχα.

Στον πίνακα 6 φαίνονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις για όλα τα άτομα που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας.

Στον πίνακα 7 φαίνονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις στις υποκλίμακες Ψυχολογικής Ωριμότητας κατά ηλικία και ιδιότητα.

Για να πραγματοποιηθεί η πιλοτική αυτή έρευνα έπρεπε να ανταποκριθεί το δείγμα ώστε στη συνέχεια να γίνει παρατήρηση τόσο στα νηπιαγωγεία, όσο και μέσα στην οικογένεια. Η συμμετοχική παρατήρηση στα νηπιαγωγεία ήταν εφικτή, στην οικογένεια όμως πρακτικώς αδύνατη. Μια άλλη πρακτική δυσκολία που συναντήσαμε αφορά το ότι στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων για την Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας, ανταποκρίθηκε ένας μικρός αριθμός του δείγματος, ο οποίος δεν μπορεί να είναι αντιπροσωπευτικός. Έτσι αναλύθηκαν τα ερωτηματολόγια των γονιών και των νηπιαγωγών που ανταποκρίθηκαν θετικά, με σκοπό να συγκεντρωθούν ορισμένα στοιχεία για το επίπεδο της Ψυχολογικής Ωριμότητάς τους. Παραθέτουμε, στο κεφάλαιο αυτό, ενδεικτικά τα στοιχεία αυτά, με σκοπό να δοθεί το έναυσμα για περαιτέρω μελέτη του θέματος με τη μέθοδο αυτή.

Ένα στοιχείο που βγήκε από την έρευνα είναι ότι στις ερωτήσεις της υποκλίμακας αίσθησης του εαυτού, η νηπιαγωγός στο πρώτο νηπιαγωγείο στις περισσότερες ερωτήσεις απάντησε «συμφωνώ έντονα» και σύμφωνα με την A. Johnson (1988) η απάντηση αυτή εκλήφθηκε ως ένδειξη μικρού ή ανύπαρκτου περιθωρίου για ευελιξία και προσαρμογή σε σχέση με το θέμα που εξετάζει η ερώτηση. Θεωρείται ότι υποδηλώνει έλλειψη διαφοροποίησης και άλυτα θέματα στη διεργασία αποχωρισμού – αυθύπαρκτης ατομικότητας.

Η νηπιαγωγός στο δεύτερο νηπιαγωγείο στις περισσότερες ερωτήσεις της υποκλίμακας αίσθησης του εαυτού απάντησε «συμφωνώ» και «διαφωνώ». Σύμφωνα με την A. Johnson (1988) η απαντήσεις αυτές θεωρούνται δείκτες αρμόζουσας αυθύπαρκτης ατομικότητας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5α

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στην Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας και στις υποκλίμακες της των ερωτηθέντων πατέρων.

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΕΣ	ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
ΜΗΤΕΡΑ	M 3.05 SD 0.13 (N=4)	30
ΠΑΤΕΡΑΣ	M 2.97 SD 0.10 (N=4)	30
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	M 2.22 SD 0.22 (N=4)	18
ΕΑΥΤΟΣ	M 3.00 SD 0.08 (N=4)	43
ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ	M 3.00 SD 0.08 (N=4)	6
ΦΙΛΟΙ	M 3.02 SD 0.09 (N=4)	13
ΑΠΩΛΕΙΕΣ - ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΙ	M 1.57 SD 0.53 (N=4)	10
ΓΕΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ	M 2.69 SD 0.57 (N=4)	150

ΠΙΝΑΚΑΣ 5β

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στην Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας και στις υποκλίμακές της, των ερωτηθέντων μητέρων.

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΕΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
ΜΗΤΕΡΑ	M 3.06 SD 0.31 (N=6)	30
ΠΑΤΕΡΑΣ	M 3.20 SD 0.21 (N=6)	30
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	M 2.80 SD 0.51 (N=6)	18
ΕΑΥΤΟΣ	M 3.07 SD 0.26 (N=6)	43
ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ	M 3.30 SD 0.11 (N=6)	6
ΦΙΛΟΙ	M 2.78 SD 0.11 (N=6)	13
ΑΠΩΛΕΙΕΣ - ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΙ	M 1.72 SD 0.88 (N=6)	10
ΓΕΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ	M 2.84 SD 0.53 (N=6)	150

ΠΙΝΑΚΑΣ 5v

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στην Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας και στις υποκλίμακές της, των ερωτηθέντων νηπιαγωγών.

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΕΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
ΜΗΤΕΡΑ	M 2.58 SD 0.63 (N=2)	30
ΠΑΤΕΡΑΣ	M 2.70 SD 0.70 (N=2)	30
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	M 2.80 SD 0.99 (N=2)	18
ΕΑΥΤΟΣ	M 2.76 SD 0.82 (N=2)	43
ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ	M 2.50 SD 0.42 (N=2)	6
ΦΙΛΟΙ	M 2.70 SD 0.56 (N=2)	13
ΑΠΩΛΕΙΕΣ- ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΙ	M 1 SD - (N=2)	10
ΓΕΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ	M 2.43 SD 0.64 (N=2)	150

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στην Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας και στις υποκλίμακές της, όλων των ατόμων που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας.

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΕΣ	ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ	ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
ΜΗΤΕΡΑ	M 2.90 SD 0.27 (N=12)	30
ΠΑΤΕΡΑΣ	M 2.95 SD 0.25 (N=12)	30
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	M 2.60 SD 0.33 (N=12)	18
ΕΑΥΤΟΣ	M 2.94 SD 0.16 (N=12)	43
ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ	M 2.90 SD 0.40 (N=12)	6
ΦΙΛΟΙ	M 2.80 SD 0.17 (N=12)	13
ΑΠΩΛΕΙΕΣ – ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΙ	M 1.43 SD 0.38 (N=12)	10
ΓΕΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ	M 2.64 SD 0.55 (N=12)	150

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις στις υποκλίμακες της Κλίμακας Ψυχολογικής Ωριμότητας κατά ηλικία και ιδιότητα.

	ΗΛΙΚΙΑ		
	26 – 30	31 – 35	36 – 40
ΙΔΙΟΤΗΤΑ	Π = 1	Π = 3	Π = 1
	ΜΗ = 2	ΜΗ = 3	ΜΗ = 1
	Ν = 1	Ν = 1	Ν = 0
	Σ = 3	Σ = 7	Σ = 2

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΜΗΤΕΡΑ

ΠΑΤΕΡΑΣ	M - SD -	M 3.03 SD 0.15	M 3.10 SD -
ΜΗΤΕΡΑ	M 2.95 SD 0.49	M 3.13 SD 0.30	M 3.10 SD -
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	M 3.03 SD -	M 2.13 SD -	M - SD -

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΠΑΤΕΡΑΣ

ΠΑΤΕΡΑΣ	M - SD -	M 2.96 SD 0.11	M 3.0 SD -
ΜΗΤΕΡΑ	M 3.40 SD -	M 3.16 SD 0.15	M 2.90 SD -
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	M 3.20 SD -	M 2.20 SD -	M - SD -

SD = ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ

M = ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ

Π = ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗ = ΜΗΤΕΡΑ

Ν = ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ

Σ = ΣΥΝΟΛΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

	ΗΛΙΚΙΑ		
	26 – 30	31 – 35	36 – 40
ΙΔΙΟΤΗΤΑ	Π = 0	Π = 3	Π = 1
	ΜΗ = 2	ΜΗ = 3	ΜΗ = 1
	N = 1	N = 1	N = 0
	Σ = 3	Σ = 7	Σ = 2

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΕΑΥΤΟΣ

ΠΑΤΕΡΑΣ	M - SD -	M 3.04 SD 0.05	M 2.90 SD -
ΜΗΤΕΡΑ	M 3.05 SD 0.21	M 3.20 SD 0.29	M 2.80 SD -
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	M 3.34 SD -	M 2.18 SD -	M - SD -

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΑΠΩΛΕΙΕΣ – ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΙ

ΠΑΤΕΡΑΣ	M - SD -	M 1.60 SD 0.65	M 1.50 SD -
ΜΗΤΕΡΑ	M 2.33 SD	M 1.33 SD 0.57	M 1.66 SD -
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	M 1 SD -	M 1 SD -	M - SD -

SD = ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ

M = ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ

Π = ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗ = ΜΗΤΕΡΑ

N = ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ

Σ = ΣΥΝΟΛΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

	ΗΛΙΚΙΑ		
	26 - 30	31 - 35	36 - 40
ΙΔΙΟΤΗΤΑ	Π = 0	Π = 3	Π = 1
	ΜΗ = 2	ΜΗ = 3	ΜΗ = 1
	N = 1	N = 1	N = 0
	Σ = 3	Σ = 7	Σ = 2

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ

ΠΑΤΕΡΑΣ	M - SD -	M 3.03 SD 0.06	M 2.90 SD -
ΜΗΤΕΡΑ	M 3.30 SD 0.14	M 3.26 SD 0.11	M 3.40 SD -
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	M 2.20 SD -	M 2.80 SD -	M - SD -

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΦΙΛΟΙ

ΠΑΤΕΡΑΣ	M - SD -	M 3.02 SD 0.11	M 3.0 SD -
ΜΗΤΕΡΑ	M 2.82 SD 0.05	M 2.71 SD 0.10	M 2.90 SD -
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	M 3.10 SD -	M 2.30 SD -	M - SD -

SD = ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ

M = ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ

Π = ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗ = ΜΗΤΕΡΑ

N = ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ

Σ = ΣΥΝΟΛΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

	ΗΛΙΚΙΑ		
	26 - 30	31 - 35	36 - 40
ΙΔΙΟΤΗΤΑ	Π = 0	Π = 3	Π = 1
	ΜΗ = 2	ΜΗ = 3	ΜΗ = 1
	Ν = 1	Ν = 1	Ν = 0
	Σ = 3	Σ = 7	Σ = 2

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΠΑΤΕΡΑΣ	M - SD -	M 2.26 SD 0.25	M 2.10 SD -
ΜΗΤΕΡΑ	M 2.80 SD 0.42	M 2.90 SD 0.72	M 2.50 SD -
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	M 3.50 SD -	M 2.10 SD -	M - SD -

SD = ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ

M = ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ

Π = ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗ = ΜΗΤΕΡΑ

Ν = ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ

Σ = ΣΥΝΟΛΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

A. ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΜΕ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Θα γίνει πιο κάτω προσπάθεια συσχέτισμού του θεωρητικού υλικού με τα αποτελέσματα της συμμετοχικής παρατήρησης στα 2 νηπιαγωγεία με σκοπό να φανεί κατά πόσο η προσωπικότητα και η συμπεριφορά των νηπιαγωγών, επηρεάζουν την ανάπτυξη αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού στα παιδιά και ποια είναι η αντίδραση των παιδιών σ'αυτή. Επίσης γίνεται προσπάθεια συσχέτισμού των αποτελεσμάτων της Κλίμακας Ψυχολογικής Ωριμότητας των νηπιαγωγών, με την παρατήρηση στα νηπιαγωγεία και με το θεωρητικό υλικό.

1. ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ΜΕ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Σύμφωνα με τον Νικολάου – Παναγιώτου (1996) σε αντίθεση με την τιμωρία, η ενθάρρυνση και η επιβράβευση έχει ένα καταπληκτικό αποτέλεσμα γιατί ενισχύει την αυτοπεποίθηση του παιδιού. Στην παρατήρησή μας η μια νηπιαγωγός προωθούσε τη συμμετοχή όλων των παιδιών στα ομαδικά παιχνίδια, ενίσχυε την συνεργασία μεταξύ των παιδιών και αποθάρρυνε τον ανταγωνισμό. Η άλλη νηπιαγωγός δεν ενθάρρυνε τη συνεργασία μεταξύ των παιδιών αφού κατά τη διάρκεια της παρατήρησης δε δημιούργησε ομαδικό παιχνίδι. (βλ. παρατήρηση νηπιαγωγών σελ. 73, 75)

Σύμφωνα με τον Πασσάκο (1992) η δημοκρατική ατμόσφαιρα που θα δημιουργήσει ο νηπιαγωγός θα συμβάλει στην ομαλή ανάπτυξη των παιδιών η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί όταν υπάρχει σεβασμός στην αξιοπρέπεια και στα συναισθήματά τους ως άτομα και όταν τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στις διάφορες δραστηριότητες. Στην παρατήρησή μας η μια νηπιαγωγός δεν φαινόταν να έχει δημοκρατική συμπεριφορά, αφού προσπαθούσε να επιβάλει τη θέλησή της στα παιδιά.

Δε σεβόταν την θέληση και γνώμη των παιδιών. Επίσης και οι 2 νηπιαγωγοί έκαναν διακρίσεις στα παιδιά. (Βλ. παρατήρηση νηπιαγωγών σελ. 73, 74, 76)

Σύμφωνα με την Χουντουμάδη (1994) θα πρέπει στο νηπιαγωγείο να παρέχεται ασφάλεια, σταθερότητα και πλούσια ερεθίσματα στην ανάπτυξη των παιδιών. Στην παρατήρησή μας η μια νηπιαγωγός έδινε την ευκαιρία στα παιδιά να αναπτύσσουν την την προσωπικότητα, τις σκέψεις και την πρωτοβουλία τους (Βλ. παρατήρηση νηπιαγωγών σελ. 75)

Σύμφωνα με τον Martin Herbert (1998) ένα μεγάλο μέρος της κοινωνικής του συμπεριφοράς το μαθαίνει το παιδί μιμούμενο ό, τι λένε και ό, τι κάνουν τα διάφορα σημαντικά πρόσωπα στο περιβάλλον του. Ο Ηλίου (1986) αναφέρει ό, τι η νηπιαγωγός με τη στάση, τη συμπεριφορά και τη προσωπικότητά της αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Στην παρατήρησή μας η νηπιαγωγός «ειρωνεύοταν» ένα παιδί που έκλαιγε, παροτρύνοντας τα υπόλοιπα παιδιά να κάνουν το ίδιο. Και αυτά τη μιμήθηκαν (Βλ. παρατήρηση νηπιαγωγών σελ. 74)

Σύμφωνα με τον Παναγιώτου (1996) η ενίσχυση της αυτοεξυπηρέτησης πρέπει να ξεκινά από πολύ νωρίς. Το παιδί θα γίνει ελεύθερο και υπεύθυνο μόνο αν από νωρίς μάθει να φέρει την πλήρη ευθύνη για τις ενέργειές του. Στην παρατήρησή μας η νηπιαγωγός τάιζε τα παιδιά ένα ένα με αποτέλεσμα να μην ενισχύεται η αυτοεξυπηρέτησή τους. Η άλλη νηπιαγωγός άφηνε τα παιδιά να τρώνε μόνα τους και επίσης να πλένονται μόνα τους, πράγμα που ενισχύει την αυτοεξυπηρέτηση των παιδιών. (Βλ. παρατήρηση νηπιαγωγών σελ. 74, 76)

Σύμφωνα με τη Χουντουμάδη (1994) θα πρέπει να δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά να συμμετέχουν σε υποομάδες συνομηλίκων. Επίσης η νηπιαγωγός θα πρέπει να βοηθάει τα παιδιά να μαθαίνουν να λειτουργούν στα πλαίσια μια ομάδας και να μην παρακινούνται μόνο από τις ατομικές τους ανάγκες. Στην παρατήρησή μας η μια νηπιαγωγός δεν δημιούργησε ποτέ ομαδικό παιχνίδι, η άλλη δημιουργούσε ομαδικά παιχνίδια και προωθούσε τη συμμετοχή όλων των παιδιών. (Βλ. παρατήρηση νηπιαγωγών σελ. 73, 75)

Σύμφωνα με τον Πασσάκο (1990) αυτό που θα πρέπει να αποφεύγει ο νηπιαγωγός στη σχέση του με το παιδί είναι να εκφράζει μια επικριτική

άποψη για το ίδιο το παιδί ως άτομο, αλλά για τη συγκεκριμένη συμπεριφορά που εκδηλώνει. Στην παρατήρησή μας η μια νηπιαγωγός επέκρινε ένα παιδί και δεν έδειχνε συνεργασία ως προς τη λύση του προβλήματος. (Βλ. παρατήρηση νηπιαγωγού σελ. 76)

Σύμφωνα με τον Πασσάκο (1980) η νηπιαγωγός αυξάνει την αυτοεκτίμηση, την αυτοπεποίθηση και τον αυτοσεβασμό του παιδιού όταν φέρεται δίκαια και αμερόληπτα. Στην παρατήρησή μας και οι 2 νηπιαγωγοί έδειχναν να κάνουν διακρίσεις στα παιδιά. (Βλ. παρατήρηση νηπιαγωγών σελ. 74, 76)

Σύμφωνα με Πασσάκο (1980) η νηπιαγωγός που χαρακτηρίζεται από ευκαμψία και ελαστικότητα ενισχύει την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης και αυτοσεβασμού των παιδιών. Στην παρατήρησή μας η μια νηπιαγωγός παρουσίαζε ελαστικότητα ως προς τις επιθυμίες των παιδιών (Βλ. παρατήρηση νηπιαγωγών σελ. 76)

2. ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Σύμφωνα με τον Ηλίου (1986) το παιδί που φανερώνει αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμό, δεν επιδιώκει τη συνεχή επιβεβαίωση από τα πρόσωπα κύρους, αλλά ενεργεί αυτόβουλα. Επίσης δεν ακολουθεί πάντα τη γνώμη και θέληση των άλλων αλλά παίρνει πρωτοβουλίες. Στην παρατήρησή μας φάνηκε ό, τι πολλά παιδιά ζητούσαν επιβεβαίωση και προσοχή από τη νηπιαγωγό. Επίσης πολλά παιδιά δεν ενεργούσαν αυτόβουλα αλλά ζητούσαν την άδεια από τη νηπιαγωγό για την κάθε τους ενέργεια (βλ. παρατήρηση παιδιών σελ. 74, 77)

Σύμφωνα με τον Πασσάκο (1992) το παιδί με αυτοεκτίμηση είναι δημοφιλές – αποδεκτό στην ομάδα των συνομηλίκων του. Υποστηρίζει ότι αν το παιδί δοκιμάσει την απόρριψη μέσα στην ομάδα των συνομηλίκων, γίνεται κατανοητό ότι αυτό αποτελεί μια τραυματική εμπειρία. Στην παρατήρησή μας από την πρώτη μέρα ξεχώρισαν οι ηγέτες της κάθε ομάδας καθώς και τα παιδιά που δεν είχαν φίλους. Επίσης 2 αλλοδαπά παιδιά δεν γίνονταν αποδεκτά από τα υπόλοιπα παιδιά. (Βλ. παρατήρηση παιδιών σελ. 74)

Σύμφωνα με τον Ηλίου (1986) το παιδί που φανερώνει αυτοεκτίμηση επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ομαδικές δραστηριότητες. Στην παρατήρησή μας ορισμένα παιδιά δεν ήθελαν να συμμετέχουν στην ομάδα. Δεν δοκίμαζαν τις δυνατότητές τους και έδειχναν να φοβούνται ότι θα κάνουν λάθος. Αντίθετα, τα δημοφιλή παιδιά συμμετείχαν με ενθουσιασμό και ολοκλήρωναν τις δραστηριότητες. (Βλ. παρατήρηση παιδιών σελ. 74, 77)

3. ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΣΤΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Στις ερωτήσεις της υποκλίμακας αίσθησης του εαυτού, η νηπιαγωγός στο πρώτο νηπιαγωγείο στις περισσότερες ερωτήσεις απάντησε «συμφωνώ έντονα». Σύμφωνα με την A. Johnson (1988) η απάντηση αυτή εκλήφθηκε ως ένδειξη μικρού ή ανύπαρκτου περιθωρίου για ευελιξία και προσαρμογή σε σχέση με το θέμα που εξετάζει η ερώτηση. Θεωρείται ότι υποδηλώνει έλλειψη διαφοροποίησης και άλυτα θέματα στη διεργασία αποχωρισμού – αυθύπαρκτης ατομικότητας. Σύμφωνα με τον Πασσάκο (1980) η νηπιαγωγός που χαρακτηρίζεται από ευκαμψία και ελαστικότητα, ενισχύει την ανάπτυξη αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού στο παιδί. Φαίνεται ότι η πιο πάνω νηπιαγωγός παρουσιάζει δυσκολία στο θέμα αυτό.

Η νηπιαγωγός στο δεύτερο νηπιαγωγείο στις περισσότερες ερωτήσεις της υποκλίμακας αίσθησης του εαυτού απάντησε «συμφωνώ» και «διαφωνώ». Σύμφωνα με την A. Johnson (1988) η απαντήσεις αυτές θεωρούνται δείκτες αρμόζουσας αυθύπαρκτης ατομικότητας.

B.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από την ανασκόπηση μελετών και συγγραμμάτων φαίνεται ότι τα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου παίζουν καθοριστικό ρόλο στην μετέπειτα ζωή του. Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού είναι οι σχέσεις που αναπτύσσει το παιδί μέσα στην οικογένεια, καθώς και το περιβάλλον του νηπιαγωγείου. (Freud 1916, Mahler 1975, Erikson 1976, Κίτσαράς 1991)

Μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας διαπιστώνεται ότι όταν το παιδί δεν καταφέρει να αναπτύξει στα πρώτα χρόνια της ζωής του ουσιαστικές σχέσεις με τα πιο πάνω πρόσωπα, τότε στην ενήλικη ζωή του θα αντιμετωπίσει δυσκολίες στην αυτοαποδοχή του και στον αυτοσεβασμό του. (Bednar & Peterson, 1995)

Επίσης φάνηκε ότι η αυτοεκτίμηση – αυτοπεποίθηση – αυτοσεβασμός ενισχύονται θετικά όταν ακολουθούνται δημοκρατικοί τρόποι ανατροφής μέσα στην οικογένεια (Ντινκμέγιερ – Μακκαϊή, 1980). Όταν οι γονείς σέβονται την προσωπικότητα, τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες του παιδιού, τότε ενισχύονται θετικά οι πιο πάνω παράγοντες Ψυχολογικής Ωριμότητας.

Η στάση της νηπιαγωγού έχει καθοριστική σημασία για την ενίσχυση αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού. Η νηπιαγωγός με την δημοκρατική συμπεριφορά της, με την αποδοχή, με την ευελιξία, με το σεβασμό, την αμεροληψία κ.λ.π προς τα παιδιά, συμβάλλει στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης – αυτοπεποίθησης – αυτοσεβασμού τους. (Πασσάκος, 1980, Ηλίου, 1986, Κιτσαράς, 1991). Τα πιο πάνω επιβεβαιώνονται και με τα αποτελέσματα της συμμετοχικής παρατήρησής μας στα δύο νηπιαγωγεία, καθώς και με στοιχεία που προέκυψαν από τα αποτελέσματα της Κλίμακας Ψυχολογικής Ωριμότητας των δύο νηπιαγωγών, που παρουσιάστηκαν αναλυτικά στο κεφάλαιο 4.

Γ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η πιλοτική αυτή έρευνα δείνει το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα σε περισσότερα νηπιαγωγεία και σε μεγαλύτερο και αντιπροσωπευτικότερο δείγμα. Θα μπορούσε να γίνει μια πτυχιακή μελέτη που θα περιλαμβάνει έρευνα σε μεγαλύτερο αριθμό νηπιαγωγείων. Τα αποτελέσματα μιας τέτοιας μελέτης θα μπορούν να δημοσιευθούν για ενημέρωση του κοινού και ειδικότερα των ατόμων που έχουν την εποπτεία παιδιών 0 – 6 ετών.

Η οικογένεια έχει το σημαντικότερο ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου. Επειδή όμως η οικογένεια συνήθως δεν είναι ενημερωμένη για τη σημασία του ρόλου της, απαιτείται ενημέρωση από ειδικούς. Προτείνουμε, να υπάρχουν Ψυχολόγοι και Κοινωνικοί Λειτουργοί

στα νηπιαγωγεία για τη συμβουλευτική και την καθοδήγηση των γονέων σε θέματα που αφορούν την οικογένεια και ειδικότερα το παιδί.

Στα νηπιαγωγεία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η Κλίμακα Ψυχολογικής Ωριμότητας για τη μέτρηση του επιπέδου Ψυχολογικής Ωριμότητας των γονέων και των νηπιαγωγών, με σκοπό τον εντοπισμό των ατόμων με χαμηλό επίπεδο Ψυχολογικής Ωριμότητας. Με τη βοήθεια των ειδικών στα νηπιαγωγεία θα αυξηθεί το επίπεδο Ψυχολογικής Ωριμότητας με αποτέλεσμα να γίνονται πιο ικανοί γονείς και νηπιαγωγοί. Προϋπόθεση για αυτό είναι οι ειδικοί να βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα Ψυχολογικής Ωριμότητας έτσι ώστε να είναι σχετικά σταθεροί, να έχουν ευελιξία, να είναι δεκτικοί της διαφορετικότητας (Johnson, 1990)

Θεωρούμε πολύ σημαντική την αναφορά του Κίτσαρά (1991) ότι βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού αποτελεί η εκπαίδευση του νηπιαγωγού. Απαιτείται λοιπόν επιστημονική η εξειδίκευση, παιδαγωγική και ψυχολογική, η διδακτική και η διοικητική κατάρτισή του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Αριθμοί και ποσοστά του δείγματος σύμφωνα με την ηλικία τους.

ΔΕΙΓΜΑ		
ΗΛΙΚΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΑ %
26 – 30	3	25.0
31 – 35	7	58.3
36 – 40	2	16.6
ΣΥΝΟΛΟ	12	100.0

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Αριθμοί και ποσοστά του δείγματος σύμφωνα με την ιδιότητα του.

ΔΕΙΓΜΑ		
ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΑ %
ΠΑΤΕΡΑΣ	4	33.3
ΜΗΤΕΡΑ	6	50
ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ	2	16.6
ΣΥΝΟΛΟ	12	100

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Αριθμοί και ποσοστά των ερωτηθέντων σύμφωνα με τη μόρφωση.

ΔΕΙΓΜΑ		
ΥΨΗΛΟΤΑΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΤΕΛΕΙΩΣΑΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΑ %
ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Α.Ε.Ι.)	3	25
ΑΝΩΤΕΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Τ.Ε.Ι.)	2	16.6
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ	2	16.6
ΛΥΚΕΙΟ	5	41.6
ΣΥΝΟΛΟ	12	100

ΠΙΝΑΚΑΣ 4α

Ποσοστά των ερωτηθέντων σχετικά με την ιδιότητα και το μορφωτικό τους επίπεδο.

ΠΟΣΟΣΤΑ %			
ΥΨΗΛΟΤΑΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΤΕΛΕΙΩΣΑΝ	ΠΑΤΕΡΑΣ	ΜΗΤΕΡΑ	ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΣ
ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Α.Ε.Ι.)	50	16.6	0.0
ΑΝΩΤΕΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Τ.Ε.Ι.)	0.0	33.3	0.0
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙ- ΚΗ ΣΧΟΛΗ	0.0	0.0	100.0
ΛΥΚΕΙΟ	50.0	50.0	0.0
ΑΠΩΛΕΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	0.0	0.1	0.0
ΣΥΝΟΛΟ	100.0	100.0	100.0

ΠΙΝΑΚΑΣ 4β

Ποσοστά των γονέων των ερωτηθέντων πατέρων σχετικά με το μορφωτικό τους επίπεδο.

ΥΨΗΛΟΤΑΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΤΕΛΕΙΩΣΑΝ	ΠΟΣΟΣΤΑ %	
	ΜΗΤΕΡΑ	ΠΑΤΕΡΑΣ
ΛΥΚΕΙΟ	25.0	25.0
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	50.0	25.0
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	25.0	50.0
ΑΠΩΛΕΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	0.0	0.0
ΣΥΝΟΛΟ	100.0	100.0

ΠΙΝΑΚΑΣ 4γ

Ποσοστά των γονέων των ερωτηθέντων μητέρων σχετικά με το μορφωτικό τους επίπεδο.

ΠΟΣΟΣΤΑ %		
ΥΨΗΛΟΤΑΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΤΕΛΕΙΩΣΑΝ	ΜΗΤΕΡΑ	ΠΑΤΕΡΑΣ
ΛΥΚΕΙΟ	33.3	16.6
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	16.6	50.0
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	50.0	33.3
ΑΠΩΛΕΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	0.1	0.1
ΣΥΝΟΛΟ	100.0	100.0

Αυτή η έρευνα αφορά στην επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα. **ΠΙΝΑΚΑΣ 48**

Ποσοστά των γονέων των ερωτηθέντων νηπιαγωγών σχετικά με το μορφωτικό τους επίπεδο.

Το θέμα της έρευνας αφορά στην επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα.

ΠΟΣΟΣΤΑ %		
ΥΨΗΛΟΤΑΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΤΕΛΕΙΩΣΑΝ	ΜΗΤΕΡΑ	ΠΑΤΕΡΑΣ
ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Α.Ε.Ι.)	50.0	0.0
ΛΥΚΕΙΟ	50.0	50.0
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	0.0	50.0
ΣΥΝΟΛΟ	100.0	100.0

Θα θέλατε να βοηθήσετε σ' αυτήν την σημαντική και συγχρόνως ενδιαφέρουσα έρευνα;

Αυτή η διαδικασία θα σας απασχολήσει περίπου 30 λεπτά.

ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Αμαλία Ιωαννίδου Τζόνσον, **PhD**

Οδηγίες για το ερωτηματολόγιο

Σ' αυτό το ερωτηματολόγιο σας παρακαλώ μην γράψετε τίποτε άλλο εκτός απ' ότι σας ζητώ.

Θα δείτε πολλές από τις ερωτήσεις, αναφέρονται σε γονείς, μητέρα και πατέρα. Σ' αυτόν τον ορισμό συμπεριλαμβάνονται και οι θετοί γονείς (stepparents, adoptive parents), γιαγιά και παππούς, ή όποια άλλα σημαντικά πρόσωπα έπαιξαν ρόλο «γονέων» στην ζωή σας. Απλώς να το αναφέρετε αυτό στην αρχή του κάθε τμήματος που αφορά αυτές τις σχέσεις. Προσέξτε να σκεφτείτε την απάντηση σας ξεχωριστά για τον κάθε ένα απ' αυτούς. Αυτό γιατί η απάντηση που θα δώσετε θα μπορούσε να είναι η ίδια, ή διαφορετική για τον κάθε ένα από τους δυο «γονείς».

Σας παρακαλώ να βάλετε έναν κύκλο γύρω από την απάντηση που είναι πιο κοντά στην δική σας εμπειρία.

Μην πάρετε πολύ ώρα για να απαντήσετε. Το πιο καλό θα είναι αν γράψετε την πρώτη απάντηση που έρχεται στο νου σας. Θέλω να ξέρετε ότι αυτό το ερωτηματολόγιο είναι τελείως ανώνυμο. Σας παρακαλώ μην γράψετε το όνομά σας πουθενά σ' αυτό το ερωτηματολόγιο.

Σας ευχαριστώ πολύ!

15. Μπορώ να πω ότι μ' ευχαριστεί όταν οι	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
16. γονείς μου μού φέρονται να 'μαι «το
μικρό τους παιδάκι»								
17. Οι γονείς μου κρατούσαν το σπίτι	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
18. μ' έναν σταθερό και δημοκρατικό τρόπο								
19. Για μένα ήταν ένας αγώνας να αφήσω	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
20. τους γονείς μου και να πάρω τον δικό
μου δρόμο.								
21. Νιώθω ότι οι γονείς μου με εμπιστεύονται	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
22. σ' οτιδήποτε κάνω								
23. Καθώς κάνω μια αναδρομική εξέταση	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
24. νομίζω ότι οι γονείς μου ήταν
υπερβολικά ανεκτικοί.								
25. Οι γονείς μου ήταν αυταρχικοί	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
26.								
27. Σε ώρα ανάγκης προτιμώ να στηριχτώ	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
28. στην βοήθεια των γονιών μου παρά
οποιοδήποτε άλλου.								
29. Μ' αρέσει να 'μαι μεσ' την ζωή των	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
30. γονιών μου, αρκεί αυτό να μην
παραγίνεται.								
31. Όταν παίρνω μια μεγάλη απόφαση	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
32. υπολογίζω την γνώμη των γονιών παρά
των φίλων.								
33. Οι γονείς μου κι εγώ διαφέρουμε	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
34. πολύ όσον αφορά την επιλογή φίλων								
35. Οι γονείς μου κι εγώ ποτέ δεν	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
36. συμφωνούμε ως προς τα συναισθήματά
μας ως προς τους άλλους.								

37. Στην παιδική μου ηλικία ένιωσα τους	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
38. γονείς μου ψυχρούς απέναντί μου.								
39. Οι γονείς μου, μου δίνουν αντιφατικά	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
40. μηνύματα: π.χ. με υποστηρίζουν όταν								
βρίσκομαι σε δίλημμα, αλλά κριτικάρουν								
την ψελική μου απόφαση.								
41. Οι γονείς μου ποτέ δεν μπορούν να με	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
42. διορί ώσουν χωρίς να με κάνουν να								
νιώσω ότι κάτι δεν πάει καλά με μένα.								
43. Αν οι γονείς μου νιώσουν εναντίον	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
44. κάποιου, τίποτε δεν τους κάνει να								
αλλάξουν γνώμη.								
45. Όταν ήμουνα παιδάκι, οι γονείς μου	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
46. ανησυχούσαν πάντοτε για όλες τις								
καινούργιες μου εμπειρίες.								
47. Όταν είμαι μακριά απ' τους γονείς	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
48. μου, τους σκέφτομαι με στοργή.								
49. Όταν βρίσκομαι μακριά απ' τους γονείς	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
50. μου τους έχω στο νου μου συνεχώς								
51. Κατά την διάρκεια της παιδικής μου	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
52. ηλικίας, οι γονείς μου συνήθιζαν να								
με ενθαρρύνουν να φέρνω τους φίλους								
μου στο σπίτι μας.								
53. Όταν βρίσκομαι σε κάποια δυσκολία	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
54. προσπαθώ να σκεφτώ πως θα αντιμετώ-								
πιζαν οι γονείς μου την ίδια κατάσταση.								
55. Προσπαθώ, όσο μπορώ να μην ακολουθώ	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
56. ποτέ το παράδειγμα των γονιών μου.								
57. Μου φαίνεται ότι χωρίς εμένα γύρω	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
58. τους, οι γονείς μου δεν μπορούν να								

νιώσουν ευτυχισμένοι.

59. Κάθε φορά που διαφωνώ με τους γονείς (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ) (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
60. μου, θυμώνουν και με κριτικάρουν.

Το επόμενο τμήμα αναφέρεται σε φίλιες. Βάλτε πάλι έναν κύκλο γύρω από την δήλωση που αντιπροσωπεύει ως επί το πλείστον την προσωπική σας γνώμη.

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΦΙΛΙΑΣ (Ερωτήσεις 61 – 73)

61. Έχετε κάποιον φίλο ή φίλη που θα θεωρούσατε ΝΑΙ ΟΧΙ
καρδιακό (η); Αν ή απάντηση σας είναι θετική
παρακαλώ συνεχίστε με τις επόμενες ερωτήσεις
αν είναι αρνητική ήάτε στην ερώτηση 63

(ΣΑ) ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ (Σ) ΣΥΜΦΩΝΩ (ΔΣ) ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ (ΑΔΣ) ΑΠΟΛΥΤΑ ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ

61. Αυτός / αυτή με ξέρει καλύτερα απ' όσο (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
Ξέρω εγώ τον εαυτόν μου
63. Άλλοτε νιώθουμε πολύ κοντά, κι άλλοτε όχι τόσο. (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
64. έχω πολλούς φίλους όμως κανένας τους δεν (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
μου είναι καρδιακός
65. Έχω πολλούς φίλους, απ' τους οποίους μερικοί (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
μερικοί είναι καρδιακοί
66. όταν με κριτικάρει φίλος, το νιώθω σαν (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
κάτι πολύ φοβερό
67. Κάνω εύκολα φίλος (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
68. Ότι και αν συμβεί παραμένω πιστός φίλος (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
69. Οι φιλικές σχέσεις μου δεν κρατούν πολύ

(ΣΑ) ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ (Σ) ΣΥΜΦΩΝΩ (ΔΣ) ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ (ΑΔΣ) ΑΠΟΛΥΤΑ ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ

70. Τον πιο κοντινό μου φίλο τον νιώθω (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
σαν να 'ναι επέκταση του εαυτού μου

71. Είμαι πάντα πιστός στους φίλους μου	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
72. Φαίνεται ότι πάντα είμαι το κέντρο της προσοχής με τους φίλους.	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
73. Όλοι οι φίλοι μου πιστεύουν ότι τα καταφέρνω λίγο πολύ με όλα	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

Το επόμενο τμήμα ζητά τη γνώμη σας πάνω σε διάφορα θέματα. Σας παρακαλώ να γράψετε την πρώτη απάντηση που έρχεται στο νου σας.

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΑΙΣΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ (ερωτήσεις 74 – 81)

74. Αν κάποιο άτομο που το νοιώθετε πολύ δικό σας ψηφίσει διαφορετικά από εσάς, νιώθετε σα να είναι εναντίον σας.	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
75. Καθώς προτιμώ να τα πηγαίνω καλά με όλους, προτιμώ να συμφωνώ με την πλειοψηφία παρά «να ταράζω τα νερά»	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
76. Συνήθως είναι επιφυλακτικός (cautious), με οτιδήποτε καινούργιο και διαφορετικό	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
77. Μόνο ένας σε μια οικογένεια θα πρέπει να είναι υπεύθυνος για τις κύριες αποφάσεις	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
78. Αρχικά, νιώθω κάποια καχυποψία (I am suspicious) με καινούργιες γνωριμίες ή φίλιες	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
79. Θεωρώ τον εαυτό μου προοδευτικό (liberal)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
80. Θεωρώ τον εαυτό μου συντηρητικό (conservative)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
81. Όταν κανείς είναι ερωτευμένος χάνει την ελευθερία του	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

Το επόμενο τμήμα ζητά να βάλετε έναν κύκλο γύρω από το ΝΑΙ ή το ΟΧΙ. Αν βάλετε ΝΑΙ, δώστε μια βαθμολογία από 1 έως 4 πάλι με κύκλο γύρω σ' αυτήν που διαλέγετε

1 = πολύ οδυνηρό 2 = οδυνηρό 3 = κάπως οδυνηρό 4 = καθόλου οδυνηρό

Στην παιδική σας ηλικία ή αργότερα χάσατε:

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΝ ΑΠΩΛΕΙΩΝ Ή ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΩΝ (ερωτήσεις 82 – 91)

82. Τον πιο καλό σας φίλο γιατί εσείς ή	ΝΑΙ	ΟΧΙ
83. εκείνος (η) μετακομίσατε	1 2 3 4	
84. Το σπίτι σας (μετακομίσατε κλπ)	ΝΑΙ	ΟΧΙ
85.	1 2 3 4	

1 = πολύ οδυνηρό 2 = οδυνηρό 3 = κάπως οδυνηρό 4 = καθόλου οδυνηρό

Στην παιδική σας ηλικία ή αργότερα χάσατε:

86. Ένα αγαπημένο σας ζώακι (γάτα σκύλο κλπ)	ΝΑΙ	ΟΧΙ
87.	1 2 3 4	
88. Κάποιον που αγαπούσατε (πέθανε, έφυγε κλπ)	ΝΑΙ	ΟΧΙ
89. καθορίσατε τη σχέση σας (μητέρα, πατέρα κλπ)	1 2 3 4	
90. Υποστήκατε καμία άλλη αξιοσημείωτη	ΝΑΙ	ΟΧΙ
91. απώλεια; Τι ήταν _____	1 2 3 4	

Το επόμενο τμήμα έχει να κάνει με οικογενειακές σχέσεις. Περιγράψτε την οικογένειά σας, ενόσω μεγαλώνετε. Σας παρακαλώ να βάλετε τον κύκλο γύρω από την πρώτη απάντηση που θα' ρθει στο νου σας.

(ΣΑ) ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ (Σ) ΣΥΜΦΩΝΩ (ΔΣ) ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ (ΑΔΣ) ΑΠΟΛΥΤΑ ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ (ερωτήσεις 92 – 109)

92. Στην οικογένεια μας νιώθαμε κοντά
ο ένας με τον άλλο	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
93. Μέσα στην οικογένεια δεν υπήρχαν μυστικά	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
94. Κανένας μας δεν ήξερε του άλλου τις υποθέσεις	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

Το επόμενο τμήμα αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι γονείς σας συνεννοούνταν μεταξύ τους στη διάρκεια της ανάπτυξής σας. Σας παρακαλώ να βάλετε κύκλο γύρω από την πρώτη απάντηση που σας έρχεται στο νου.

95. Παρέμεναν πάντα προσκολλημένοι
ο ένας στον άλλον	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
96. Ο ένας απ' τους δύο έδειχνε να υποφέρει
αν ο άλλος δεν μάντευε τις σκέψεις του	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
97. Ο καθένας τους ήταν πολύ ανεξάρτητος από τον άλλον	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
98. Συνεχώς κατέκρινε ο ένας τον άλλον	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
99. Τους άρεσε να είναι μαζί	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
100. Θυμάστε κάποια αλλαγή στην σχέση τους ενόσω
μεγαλώνατε; Αν ΟΧΙ, μην απαντάται τις ερωτήσεις
104 – 108	ΝΑΙ		ΟΧΙ	

Η σχέση των γονιών σας γενικά (ή πριν απ' την αλλαγή) ήταν:

101. Κοντά ο ένας με τον άλλον	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
102. Απομακρυσμένοι μεταξύ τους	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
103. Υπήρχε εχθρικότητα μεταξύ τους	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
104. Έδειχναν την αγάπη τους μεταξύ τους	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

(ΣΑ) ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ (Σ) ΣΥΜΦΩΝΩ (ΔΣ) ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ (ΑΔΣ) ΑΠΟΛΥΤΑ ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ

Η σχέση των γονιών σας μετά την αλλαγή κατά γενικές γραμμές ήταν:

105. Κοντά ο ένας με τον άλλον	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
106. Απομακρυσμένοι μεταξύ τους	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

107. Υπήρχε εχθρικότητα	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
108. Έδειχναν την αγάπη τους μεταξύ τους	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
109. Περίπου πόσο χρονών ήσασταν την εποχή της αλλαγής	_____			

Το επόμενο τμήμα αναφέρεται στην προσωπική σας σχέση με το σύντροφό σας

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕ ΣΥΝΤΡΟΦΟ / ΣΥΖΥΓΟ (ερωτήσεις 110 – 115)

110. Έχετε σύντροφο;	ΝΑΙ	ΟΧΙ		
Αν η απάντησή σας είναι ΟΧΙ, πάτε στο 115.				
111. Νιώθουμε τόσο κοντά ο ένας στον άλλον
σαν να είμαστε μια οντότητα	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
112. Νιώθουμε πολύ κοντά ο ένας στον άλλον	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
113. Νιώθουμε απομακρυσμένοι μεταξύ μας	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
114. Συχνά είμαστε θυμωμένοι μεταξύ μας	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
115. Δείχνουμε την αγάπη μας ο ένας στον άλλον	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

Τελευταίες λέξεις για τον εαυτό σας

ΥΠΟΚΛΙΜΑΚΑ ΑΙΣΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ (ερωτήσεις 116 – 150)

116. Νιώθω πάντα μεγάλη αναστάτωση όταν περιμένω
κάποιον χωρισμό από αγαπημένο πρόσωπο	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
117. Το να συνηθίσω καινούργια πρόσωπα και καταστάσεις
μου είναι πάντα πάρα πολύ δύσκολο	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
118. Το να φύγω από τους δικούς μου και να φτιάξω
το δικό μου σπίτι ήταν ένας μεγάλος αγώνας	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

119. Αισθάνομαι ανασφάλεια όταν αφήνω τον εαυτό μου να πλησιάσει άλλους (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
120. Συνέχεια προσπαθώ να κάνω αυτό που οι άλλοι νομίζω περιμένουν από μένα (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
121. Πλησιάζω καινούργιες καταστάσεις με επιφύλαξη (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
122. Όταν πρόκειται να αποχωριστώ κάποιο αγαπημένο μου πρόσωπο τότε μιλώ συνεχώς – λεω πολλά (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
123. Όταν πρόκειται να αποχωριστώ κάποιο αγαπημένο μου πρόσωπο, τότε γίνομαι πολύ σιωπηλός (η) (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)

(ΣΑ) ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ (Σ) ΣΥΜΦΩΝΩ (ΔΣ) ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ (ΑΔΣ) ΑΠΟΛΥΤΑ ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ

124. Συχνά αγωνιώ για δεσμεύσεις με ανθρώπους που τους νιώθω να 'ναι «διαφορετικοί» (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
125. Βασικά κάνω αυτό που θέλω χωρίς να ανησυχώ με το τι θα πει ο κόσμος (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
126. Ποτέ δεν αισθάνομαι ότι οι άλλοι με δέχονται όπως είμαι (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
127. Όταν αρχίζω να νιώθω ότι χάνω κάποιον που αγαπώ, δεν είμαι καθόλου αποδοτικός στην δουλειά μου (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
128. Πάντα ζητώ την έγκριση των άλλων (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
129. Πάντοτε συμβιβάζομαι (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
130. Θέλω να είμαι αγαπητή από τους άλλους (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
131. Πάντα σκέφτομαι των άλλων τη γνώμη για μένα (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
132. Συχνά δεν νιώθω να είμαι αληθινή (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)
133. Γενικά, είμαι αγαπητός (η) από τους άλλους (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)

134. Διστάζω να επικρίνω τις πράξεις ενός αγαπημένου προσώπου από φόβο μην τον (ην) χάσω	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
135. Ως επί το πλείστον κάνω αυτό που θέλω	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
136. Αισθάνομαι καλά για το ποιος (ποια) είμαι	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
137. Βλέπω τον εαυτό μου σαν ένα φιλικό άτομο	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
138. Βλέπω τον εαυτό μου σαν κάποιον που κλείνεται στον εαυτό του	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
139. Συχνά αισθάνομαι παρεξηγημένος (η)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
140. Αισθάνομαι ότι δεν αξίζω	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
141. Αρχικά νιώθω κάποια καχυποψία για καινούργιες γνωριμίες ή φίλιες	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
142. Θεωρώ τον εαυτό μου φιλελεύθερο	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
143. Θεωρώ τον εαυτό μου συντηρητικό	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
144. Μου είναι πάντοτε πολύ δύσκολο να αποχωρίζομαι από τα πράγματά μου	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
145. Συχνά βαριέμαι και νιώθω άδειος (α)	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

(ΣΑ) ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ (Σ) ΣΥΜΦΩΝΩ (ΔΣ) ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ (ΑΔΣ) ΑΠΟΛΥΤΑ ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΩ

146. Μόλις με κριτικάρει κάποιος, η πρώτη μου αυθόρμητη σκέψη είναι να φύγω	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
147. Αν κάνω κάτι αυθόρμητα, συχνά αλλάζω γνώμη και κοιτάζω πώς να τα διορθώσω τα πράγματα	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)
148. Αισθάνομαι σαν άλλος άνθρωπος όταν νιώθω ότι με αποδέχονται οι συνάδελφοί μου	(ΣΑ)	(Σ)	(ΔΣ)	(ΑΔΣ)

149. Το κέφι μου επηρεάζεται τελείως από το περιβάλλον μου (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)

150. Καλύτερα να 'μια με κάποιον που δεν συμπαθώ ιδιαίτερα παρά να είμαι μόνος (ΣΑ) (Σ) (ΔΣ) (ΑΔΣ)

Τμήμα II

Προσωπικό Ιστορικό

Όπως διασαφηνίσθηκε στην πρώτη σελίδα των οδηγιών, η λέξη «γονείς» μπορεί να αντικατασταθεί και με άλλες που πήραν αυτόν τον ρόλο στην ζωή σας. Εδώ μπορείτε να το ορίσετε ποιο συγκεκριμένα. Βάλτε έναν κύκλο γύρω από τη σχέση στην οποία αναφερθήκατε όταν απαντήσατε τις ανάλογες ερωτήσεις προηγουμένως

Γονείς (μητέρα και πατέρας)

(παππούς και γιαγιά)

γονείς που σας υιοθέτησαν (μητέρα, πατέρας)

θετοί γονείς (stepparents, μητέρα, πατέρας)

άλλοι συγγενείς που είχαν ρόλο των γονιών (αδελφή, αδελφός, θείος, θεία. κλπ)

151. Η ηλικία σας _____

152. Το φύλο σας _____

153. Η ράτσα σας (λευκή, κλπ) _____

154. Η καταγωγή σας _____

155. Η θρησκεία σας _____

Παρακαλώ βάλτε κύκλο γύρω από την απάντησή σας

156. Ζει η μητέρα σας; ΝΑΙ ΟΧΙ

157. Αν απαντήσατε ναι, ζει μαζί σας; ΝΑΙ ΟΧΙ

158. Αν απαντήσατε όχι, γράψτε την ηλικία σας όταν φύγατε από το σπίτι _____

159. Αν απεβίωσε, γράψτε την ηλικία σας τότε _____

160. Ζει ο πατέρας σας; NAI OXI

Παρακαλώ βάλτε κύκλο γύρω από την απάντησή σας

161. Αν απαντήσατε ναι, ζει μαζί σας; NAI OXI

162. Αν απαντήσατε όχι, γράψτε την ηλικία σας όταν φύγατε από το σπίτι _____

163. Αν αποβίωσε, γράψτε την ηλικία σας τότε _____

164. Πήραν διαζύγιο οι γονείς σας; NAI OXI

165. Αν ναι, πόσον χρόνων ήσασταν όταν έγινε αυτό; _____

166. Χώρισαν ποτέ οι γονείς σας; NAI OXI

167. Αν ναι, πόσο χρόνων ήσασταν όταν έγινε αυτό; _____

168. Είστε παιδί υιοθετημένο; NAI OXI

169. Αν ναι, πόσο ήσασταν όταν σας υιοθέτησαν; _____

170. Είναι κανείς από τους από τους γονείς σας ξαναπαντρεμένος; NAI OXI

171. Ο πατέρας μου ξαναπαντρεύτηκε όταν ήμουν _____

172. Η μητέρα μου ξαναπαντρεύτηκε όταν ήμουν _____

Στο επόμενο τμήμα παρακαλώ βάλτε έναν κύκλο γύρω από την κατάλληλη απάντηση

173. α) Είστε παντρεμένος (η); NAI OXI

(β) Ζείτε με κάποιον: NAI OXI

Αν ναι, σας παρακαλώ δηλώστε την σχέση σας

(σύζυγος, φίλος, η κλπ) _____

(γ) Έχετε παιδιά;	ΝΑΙ	ΟΧΙ
(δ) Είστε χωρισμένος (η);	ΝΑΙ	ΟΧΙ
(ε) Είστε διαζευγμένος (η);	ΝΑΙ	ΟΧΙ
(ζ) Είσασταν πάντοτε ελεύθερος;	ΝΑΙ	ΟΧΙ

174. Ποια είναι η ανώτατη εκπαιδευτική βαθμίδα που τελειώσατε; Σας παρακαλώ βάλτε έναν κύκλο γύρω από γράμμα που σας αφορά

(α) δημοτικό

(β) γυμνάσιο

(γ) λύκειο

(δ) πανεπιστήμιο

πόσα χρόνια _____

δίπλωμα σε _____

(ε) σχολή, τέχνη

αναφέρατε τα χρόνια φοίτησης και το πτυχίο αν έχετε

175. Η δουλειά σας _____

176. Η δουλειά του συζύγου ή της συζύγου σας ή του (της) συντρόφου σας _____

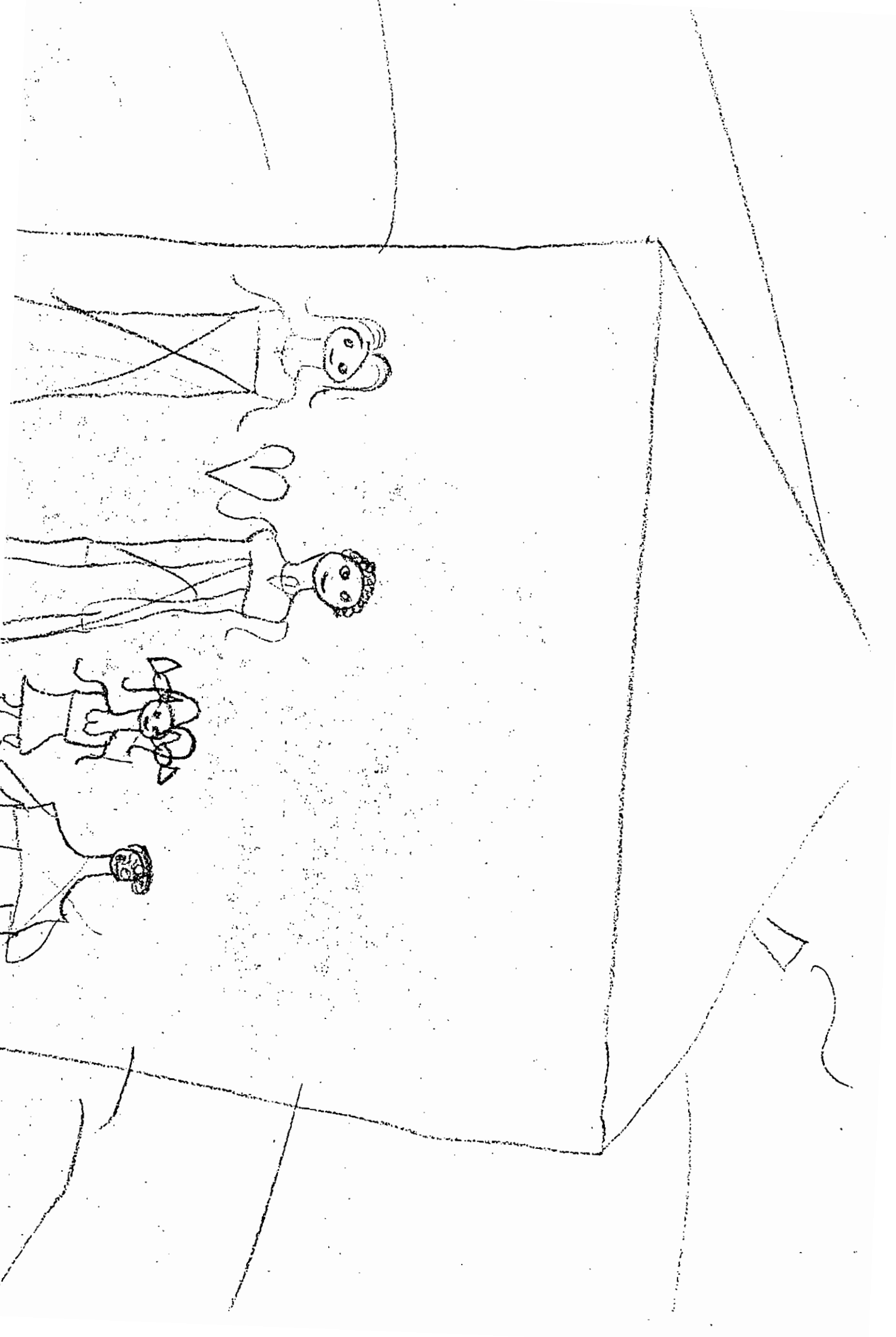
177. Το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο που τελείωσε η μητέρα σας _____

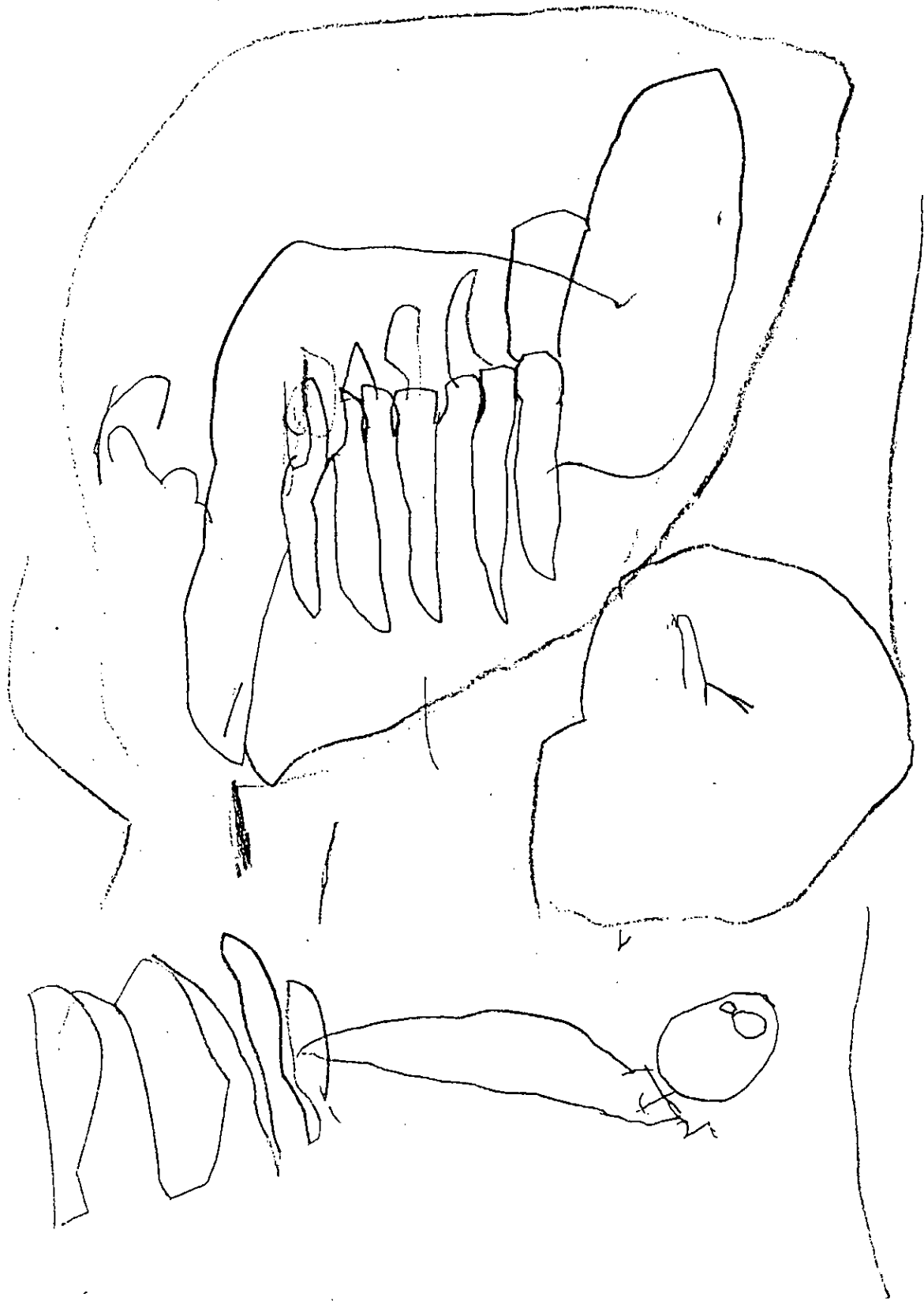
178. Το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο που τελείωσε ο πατέρας σας _____

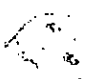
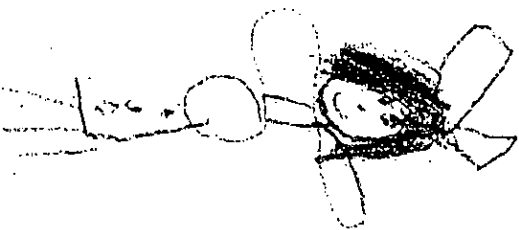
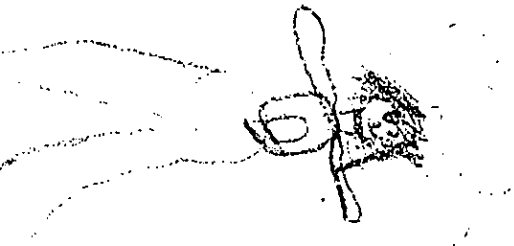
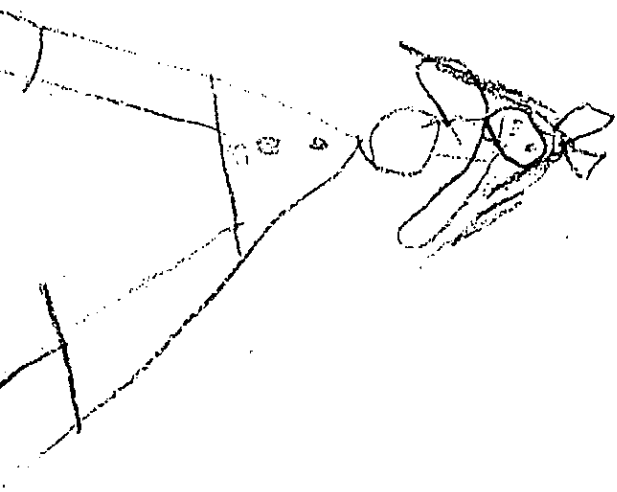
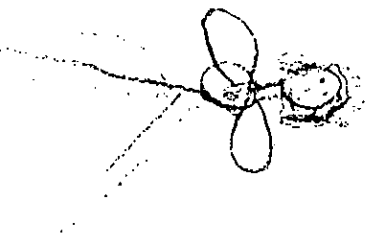
179. Το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο που τελείωσε ο/η σύζυγος _____

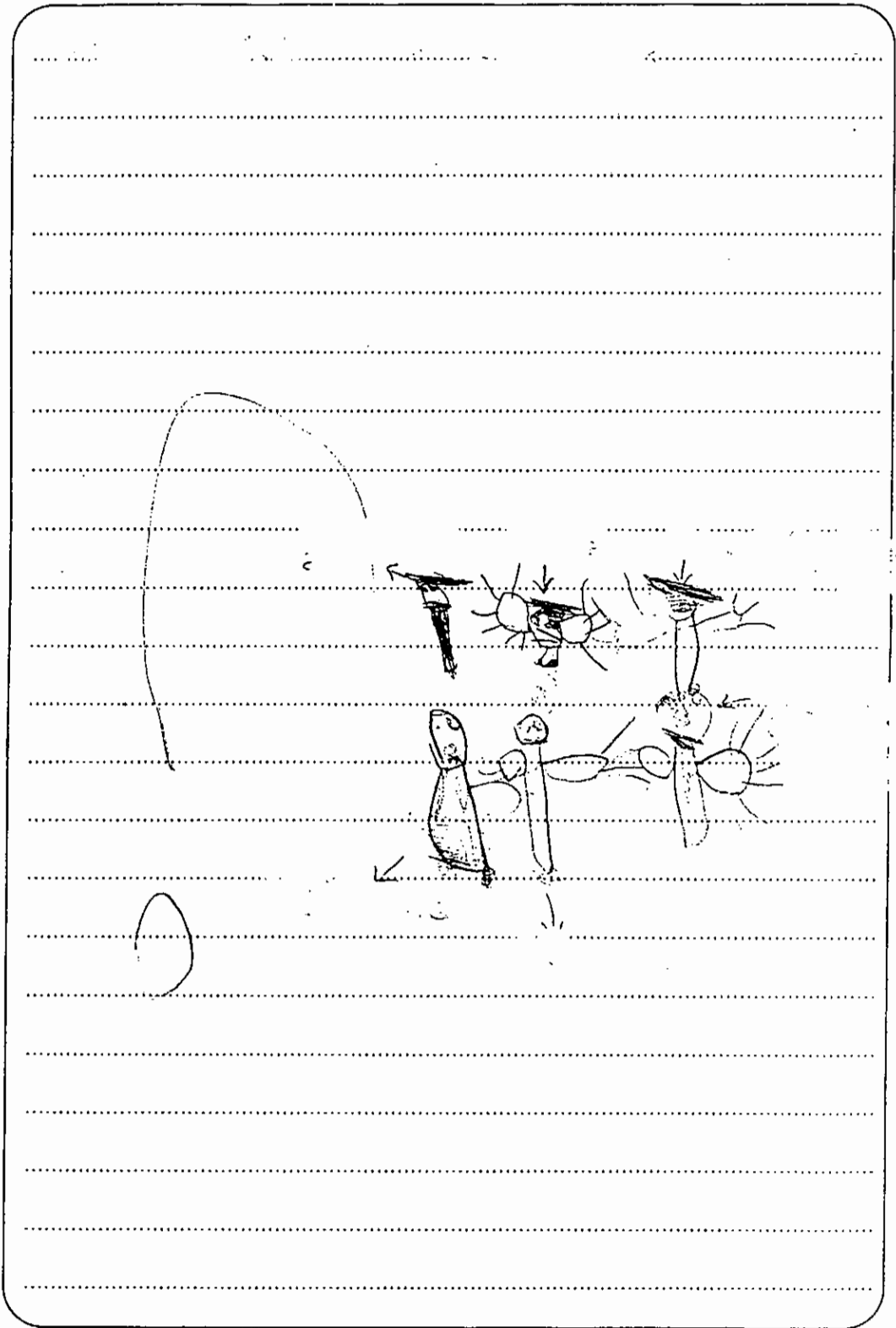
180. Η δουλειά της μητέρας σας _____

181. Η δουλειά του πατέρα σας _____

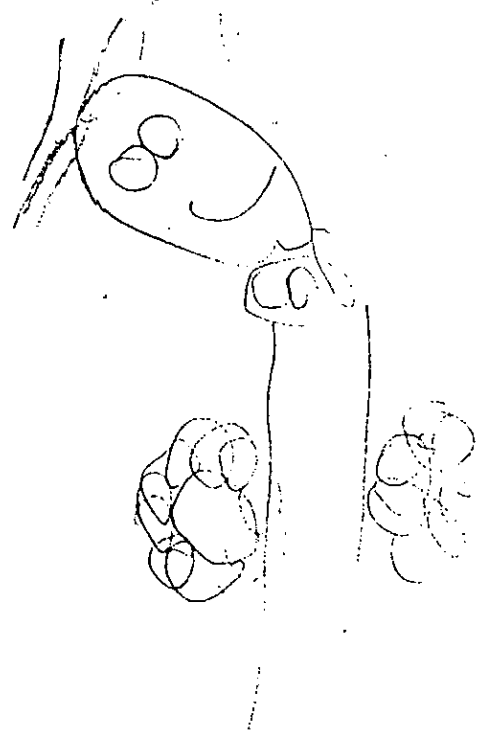

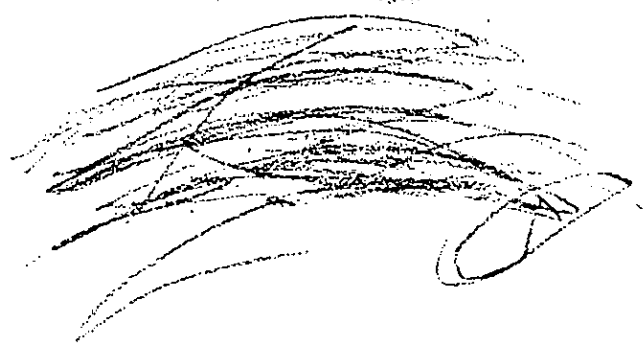
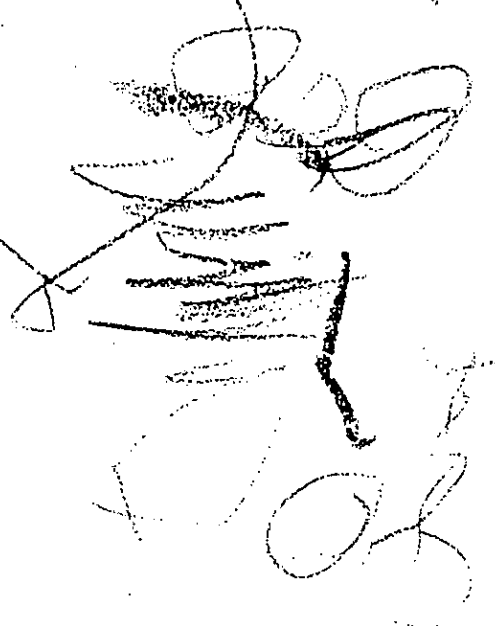

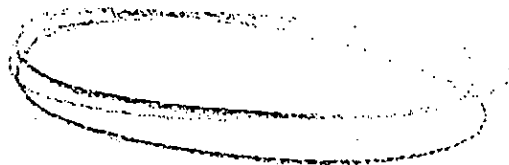
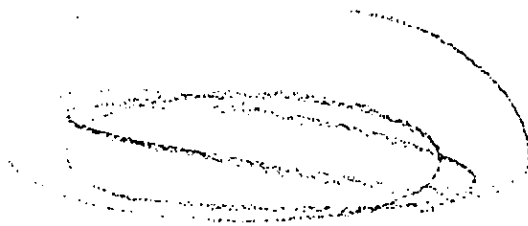
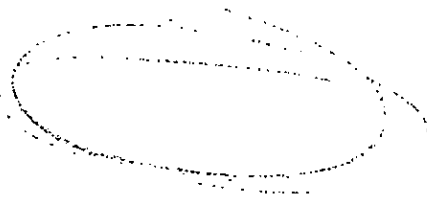
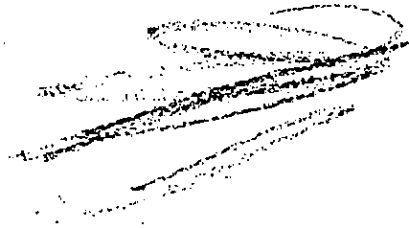
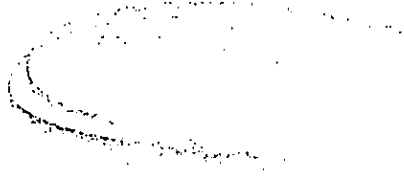
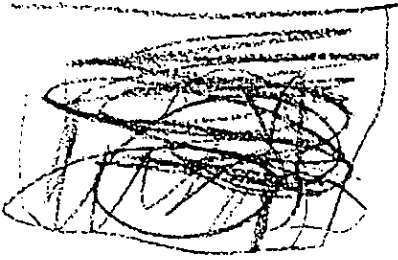
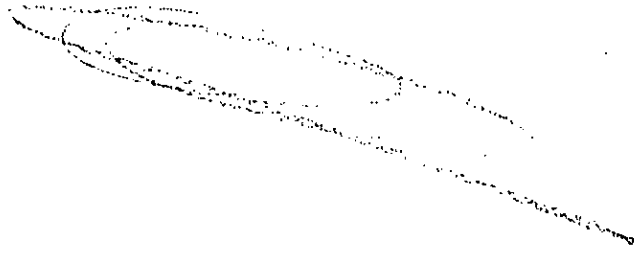
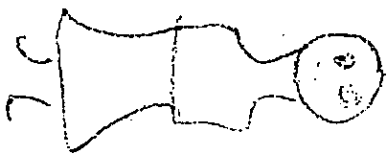

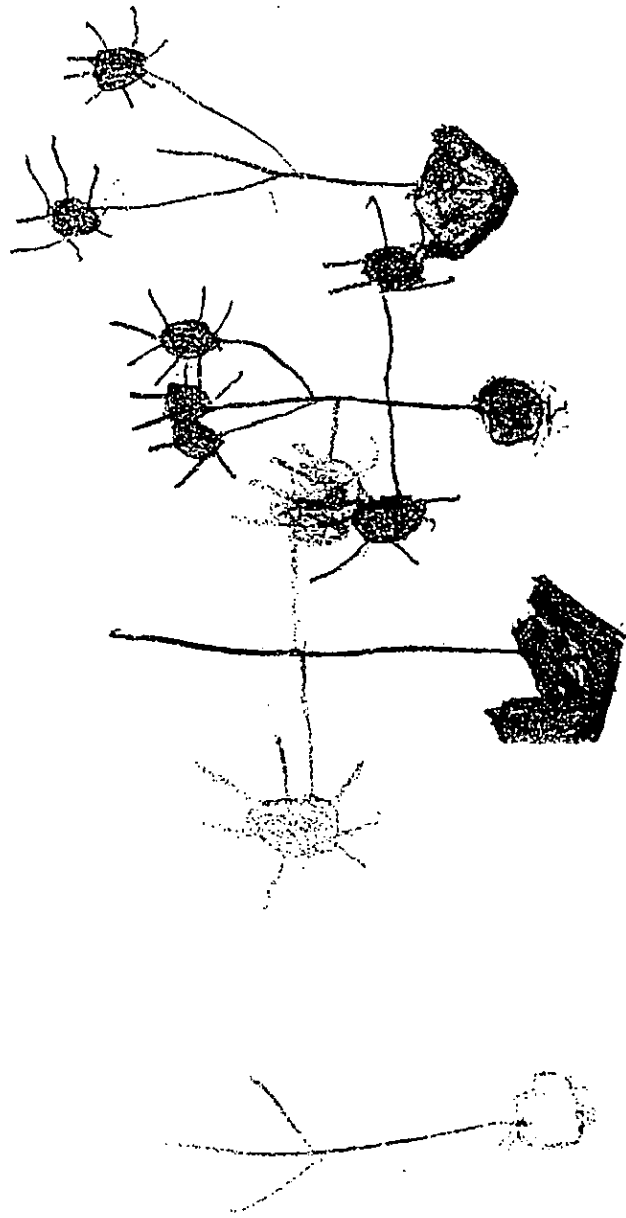

Zw. 4

ΑΝΑΦΟΡΕΣ – ΑΡΘΡΑ

- Εθνικό Συμβούλιο για την Αυτοεκτίμηση, 1992 «Χτίζοντας την Αυτοεκτίμηση», Αθήνα
- Κοκκινάκης 1995, «Οικογένεια και κοινωνική πολιτική», περιοδικό «ΕΚΛΟΓΗ» τεύχος 105
- Ιωαννίδου Johnson A., Παρτσάλη Ε., Αποστολοπούλου Ο., Εισήγηση στο Πανελλήνιο Συνέδριο «Η έρευνα στην προσχολική εκπαίδευση», Πανεπιστήμιο Κρήτης, 21 – 23 Οκτωβρίου 1999

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αντωνοπούλου – Καλούρη Ράνυ, 1994, «Παιδαγωγική Ψυχολογία», Περιστέρι, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝ»
- Bednar & Peterson, 1995, Self – Esteem. Paradoxes and innovations in clinical theory and practice; American Psychological Association
- Βίννικοντ Ντ. 1988, «Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός του κόσμος», Αθήνα, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»
- Γεωργιάς Δ. 1990, «Κοινωνική Ψυχολογία», Αθήνα, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»
- Gordon Thomas 1994, «Ο αποτελεσματικός γονέας», Παλλήνη, Εκδόσεις «ΕΥΡΩΣΠΟΥΔΗ»
- Γουδέλη Μ. 1975, «Ψυχική υγιεινή του παιδιού», Αθήνα, Εκδόσεις «ΠΑΠΑΖΗΣΗ»
- Ηλίου Μ. 1986, «Παιδαγωγικό Συμπόσιο – Προσχολική Αγωγή και κατάρτιση νηπιαγωγών», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, Αθήνα
- Ιωαννίδου – Johnson A. 1998, «Προκατάληψη Ποιος, Εγώ;» Αθήνα Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»
- Κατάκη Χ. 1995, «Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας», Αθήνα, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»
- Κιτσαράς Γ. 1991, «Εισαγωγή στην προσχολική παιδαγωγική», Αθήνα, Εκδόσεις «ΠΑΠΑΖΗΣΗ»
- Κοσμόπουλος Α. 1988, «Ο ρόλος του πατρός στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του εφήβου», Εκδόσεις «Πανεπιστήμιο Πάτρας»
- Νασιάκου Μ. 1982, «Γενική ψυχολογία», Αθήνα
- Νικολάου – Παναγιώτου, 1996, «Παιδική ανάπτυξη», Εκδόσεις «ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ»
- Παρασκευόπουλος Ι. 1985, «Εξελικτική Ψυχολογία» τόμοι 1^{ος} και 2^{ος}, Αθήνα
- Parke D. Ross 1987, «Ο πατέρας – η συμβολή του στη διαμόρφωση του παιδιού», Αθήνα, Εκδόσεις «Π. ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΟΣ»
- Πασσάκος Κ. 1980 – 1981, «Εισαγωγή στην παιδαγωγική Ψυχολογία» τόμοι Α και Β, Εκδόσεις «ΜΙΧΑΛΑΣ»

- Ριβιέ P. 1989, "Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού", Αθήνα, Εκδόσεις "ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ"
- Satir V. 1988, «Πλάθοντας ανθρώπους», Αθήνα, Εκδόσεις «ΚΕΔΡΟΣ»
- Τσαούσης, 1991, «Κοινωνία του ανθρώπου», Αθήνα, Εκδόσεις «GUTENBERG»
- Τσιάντης Ι. 1991, «Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας» Αθήνα, Εκδόσεις «ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ»
- Χαραλαμπόπουλος Β. 1987, «Η ανάπτυξη της προσωπικότητας», Αθήνα, Εκδόσεις «GUTENBERG»
- Χαρτοκόλλης 1991, «Εισαγωγή στην ψυχιατρική», Αθήνα, Εκδόσεις «ΘΕΜΕΛΙΟ»
- Herbert M. 1998, «Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας», Αθήνα, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»
- Χουντουμάδη Α. 1996, «Παιδιά και γονείς στο ξεκίνημα μιας σχέσης», Αθήνα, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»
- Χουρδάκη Μ. 1995, «Ψυχολογία της οικογένειας», Αθήνα, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ – ΛΕΞΙΚΑ

- Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό, 1991, Τόμοι 2^{ος}, 4^{ος}, 7^{ος}, Αθήνα, Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»
- Εγκυκλοπαίδεια «ΥΔΡΕΙΑ», 1980, Τόμος 12^{ος}, Αθήνα, Εκδόσεις «ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ»
- Εγκυκλοπαίδεια «ΥΔΡΟΓΕΙΟΣ», 1988, Τόμοι 11^{ος} και 13^{ος}, Αθήνα. Εκδόσεις «ΔΟΜΗ»
- Εγκυκλοπαίδεια «ΓΙΑ ΣΑΣ ΠΑΙΔΙΑ», 1988, Τόμος 13^{ος}, Αθήνα
- «Λεξικό Ψυχολογικών Όρων», 1989, Αθήνα
- Διαμαντόπουλος, 1984, «Λεξικό βασικών εννοιών», Αθήνα, Εκδόσεις «ΠΑΤΑΚΗ»
- Μάνος, 1988, «Ερμηνευτικό λεξικό ψυχιατρικών όρων», Αθήνα
- Τεγόπουλος – Φυτράκης, 1993, «Ελληνικό λεξικό», Αθήνα, Εκδόσεις «ΑΡΜΟΝΙΑ»

